

Додаток 1

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Факультет (навчально-науковий інститут) __Історичний факультет

Кафедра історії України

До захисту допущено

Кафедрою _____ протокол № _____ від _____

завідувач кафедри _____
(підпис) (ім'я, прізвище)

«__» _____ 202_ р.

Кваліфікаційна робота

Здобувача магістерського рівня вищої освіти
(другого (магістерського))

«Петро Конашевич-Сагайдачний в літературі та мистецтві»
(назва роботи)

Спеціальність _____ (спеціалізація) _____ _032 Історій та
археологія _____

(код та найменування спеціальності; спеціалізації спеціальності - за наявності)

Освітня _____ програма
Історія _____

(назва освітньої програми)

Виконавець _____ Ірина Марюхна
(підпис) (ім'я, прізвище)

Науковий керівник _____ Денис Журавльов _____

(підпис)

(ім'я, прізвище)

Харків – 2025

Зміст

Вступ.....	4
Розділ I. Постать Петра Конашевича-Сагайдачного в літературі.....	26
1.2. Петро Конашевич-Сагайдачний в світовій літературі.....	48
1.3 Петро Конашевич-Сагайдачний в масмедіа.....	50
Розділ II. Постать Петра Конашевича-Сагайдачного в мистецтві.....	52
2.2 Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний в нумізматиці.....	93
Розділ III. Гетьман Петро-Конашевич-Сагайдачний в архітектурі.....	93
Розділ IV. Увічнення гетьмана Сагайдачного.....	104
Висновки.....	107
Джерела й література.....	113

Вступ

Обґрунтування та актуальність теми

Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний займає чільне місце в історії України, українського козацтва та світовій історії як видатний політик, культурний діяч початку 17-го століття. Свою силу він спрямовував не лише на захист української держави, але й на розвиток українського суспільства, розвиток освіти, культури і православної християнської релігії. Варто зазначити, що гетьман Сагайдачний став символом державотворчих прагнень українців. В собі образ гетьмана уособлює мужність, стратегічне мислення і національну гідність. Ось чому образ гетьмана Сагайдачного є предметом художнього осмислення в літературі і мистецтві.

Актуальність дослідження зумовлена кількома причинами.

По-перше, в Україні зараз намагаються відновити інтерес до національної історії, до повернення та відновлення пам'яті про історичних діячів. І, в такому разі однією з таких постатей є постать гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного. Для нас гетьман Сагайдачний є тим, хто втілює ідеал патріотизму, честі і відданості рідній землі. І саме через це образ гетьмана є важливим складником культурної і освітньої ідентичності нашого народу.

По-друге, літературне і художнє осмислення образу гетьмана Сагайдачного відіграє важливу роль в формуванні історичної свідомості нації. Твори й роботи, які присвячено гетьману відображають в собі як і події минулого, так і формують певні орієнтири сучасного світу. Зображення і опис гетьмана Сагайдачного в літературі й мистецтві сприяє певному переосмисленню державних й національних традицій. А також образ гетьмана утверджує ідею Соборності України.

Варто зазначити, що за допомогою аналізу образу гетьмана Сагайдачного в літературних й мистецьких творах можна дещо глибше зрозуміти певні

історичні процеси, а отже й зберегти певні шматочки пам'яті культурної спадщини.

Об'єкт дослідження.

Об'єктом дослідження є образ гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного як історичного, політичного, культурного й духовного діяча, який яскраво відображається в українській й світовій художніх культурах, зокрема в літературі, живописі, нумізматиці, архітектурі, кінематографі і в пам'яті народів. Що, як раз, і стало певним джерелом натхнення для художників, архітекторів, письменників різних періодів і напрямків. В контексті літератури й мистецтва гетьман Сагайдачний описується й розглядається не лише як гетьман Війська Запорозького, вправний політик і дипломат, борець за незалежність і релігію, але й як символ героїзму, розуму, мудрості, сили. Постать гетьмана посідає чільне місце в історико-культурному просторі України, таким чином й формуються певні духовні орієнтири думки стосовно гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного в суспільстві й стають певними елементами державного уявлення гетьмана.

Отже, в дипломній роботі об'єктом дослідження є не лише гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний як гетьман Війська Запорозького, але й феномен його образу в літературі та мистецтві.

Варто зазначити, що гетьман Сагайдачний є узагальненим феноменом державної й національної пам'яті. Постать гетьмана Сагайдачного уособлює в собі ідеали духовності, державотворення, мужності й патріотизму українців.

Тобто тут є головним саме постать гетьмана Сагайдачного в історико-культурному контексті.

Отже, в дипломній роботі розглядається постать гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного в контексті історико-культурного феномену національної свідомості.

Предмет дослідження.

Предметом дослідження є саме способи художнього осмислення образу гетьмана, його інтерпретація, символізація і трансформація в літературних й мистецьких творах крізь віки від кінця XVI століття й до сьогодні.

До предметного поля досліджень належать:

1. Відстеження еволюції сприйняття гетьмана Сагайдачного в контексті змін історичної уяви та свідомості в різний період;
2. Визначення літературних, образотворчих і кінематографічних форм, де митці намагалися відтворити образ гетьмана;
3. Дослідження певних ідейно-тематичних форм відтворення образу й рис обличчя гетьмана;
4. Аналіз творів, які присвячено гетьману Сагайдачному;
5. Дослідження ідейно-тематичних акцентів в літературній і художній інтерпретаціях.

Отже, предметом дослідження є відображення постаті гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного в літературі й мистецтві. Також предметом дослідження є збірки літературних, мистецьких, архітектурних й кінематографічних творів, де й розкривається постать гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного. Також предметом дослідження є відповідні культурні осмислення, художні засоби й ідейні тенденції. Саме через це й відображається морально-етичний потенціал, історичне значення, духовний потенціал і вплив постаті гетьмана Сагайдачного сьогодні.

Мета дослідження

Головною метою дослідження є детальне вивчення і систематизація літературних й мистецьких інтерпретацій образу гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного, з'ясування його ролі в формуванні національної ідеї, історичної пам'яті й духовних цінностей українців.

За реалізацією мети стоїть передбачення виявлення й дослідження головних тенденцій, особливостей та закономірностей літературного й художнього осмислення образу й постаті гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного в різний період з 1600-го року до наших днів, аналіз естетичних, змістовних й світоглядних аспектів відображення постаті гетьмана в літературі й мистецтві, а також визначення ролі образу гетьмана в формуванні моральних, політичних, патріотичних й культурних цінностей в підсвідомості українського народу.

Якщо говорячи іншими словами, то головна мета мого дослідження полягає саме в детальному розкритті історико-культурного, духовного й художнього осмислення й значення постаті гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного в контексті української культури й українського мистецтва. Тобто, від фольклору 17-го століття до форм і ідей української культури в 2025-му році.

Завдання дослідження

Для досягнення мети варто виконати наступні завдання:

1. Дослідити й проаналізувати історичні джерела, які описують біографію, діяльність і суспільну й політичну роль гетьмана, а також дослідити символічне, морально-етичне і патріотичне значення образу гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного в культурі. Також варто визначити, яким чином знайдена інформація стала підґрунтям для того аби сформувати художній образ гетьмана.
2. Визначити головні ідейно-тематичні напрями, якими користувалися митці при написанні/створенні робіт.
3. Визначити історико-культурні умови за яких й виникли літературні й художні твори, які було присвячено постаті гетьману Петру Конашевичу-Сагайдачному. Також простежити вплив його діяльності на інтерпретацію його образу.

4. Дослідити й проаналізувати фольклорні джерела, які слугують первинним етапом формування образу гетьмана.
5. Проаналізувати художні й мистецькі твори, де згадується гетьман Сагайдачний.
6. Дослідити й виявити роль літературних й мистецьких творів, які було присвячено гетьману Сагайдачному.
7. Відстежити етапи формування образу гетьмана Сагайдачного в поетичній, літературній й мистецькій творчостях, а саме розглянути художні інтерпретації образу гетьмана в класичній літературі XIX-го століття й проаналізувати трактування інтерпретації гетьмана в XX-му столітті.
8. Дати характеристику художнім засобам, символам і образним структурам, завдяки яким митцям вдалося передати образ гетьмана Сагайдачного.
9. Вияснити значення образу й постаті гетьмана Сагайдачного в сучасному дискусі.
10. Розкрити історичне значення постаті гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного в контексті державотворення перших десятиліть 17-го століття.
11. Сформулювати загальні висновки стосовно ролі і значення літературного й художнього осмислення образу й постаті гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного в розвитку культури й національної свідомості.

Отже, за допомогою поставлених мети й завдань дослідження можна визначити комплексне літературознавче, історико-культурне, мистецтвознавче дослідження, яке спрямовано на ще глибше розкриття постаті Сагайдачного, аніж ми про нього знаємо з уроків історії. Тобто таке дослідження нам допомагає дослідити постать гетьмана в літературних й художніх просторах України.

А розв'язок поставлених завдань дає дозвіл на відстеження еволюції національного міфу, аби побачити, як через літературу й мистецтво формувалася й продовжує формуватися історична свідомість українців. А також результат поставлених завдань дає нам зрозуміти чому образ гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного досі є символом незламності, мужності, духовності й державотворення.

Методи дослідження.

В процесі дослідження мною було використано цілий комплекс методів, які чітко відповідають міждисциплінарному характеру теми, а саме використано було такі методи:

1. Міфологічний та символічний методи я застосувала для виявлення архетипних духовно-ціннісних аспектів образу;
2. Біографічний метод було застосовано для того аби співставити реальні факти з життя гетьмана Сагайдачного з думками письменників, художників і архітекторів;
3. Порівняльно-літературознавчий метод використовується тут для того аби проаналізувати різні літературні й художні інтерпретації гетьмана;
4. Історико-культурний метод я використала для того аби з'ясувати які історичні умови вплинули на формування образу гетьмана Сагайдачного;
5. Мистецтвознавчий аналіз використано для дослідження, розгляду й опису кінофільму, живописних, архітектурних й музичних творів, які присвячено гетьману Сагайдачному;
6. Структурно-семіотичний аналіз тут використано для того аби дослідити системи символів, певні смислові рівні образу й художні прийоми в видах літератури й мистецтва, які використовуються для написання магістерської дипломної роботи.

Наукова новизна дослідження

Наукова новизна отриманих результатів в результаті дослідження полягає в міждисциплінарному й комплексному підході до вивчення образу й постаті гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного як культурно-історичного феномену в українській історії, літературі й мистецтві.

В роботі поєднано мистецтвознавчий, історико-культурний і літературознавчий аспекти аналізу, що й дозволяє розглянути образ й постать гетьмана Сагайдачного не лише як історичного діяча, але й дозволяє розглянути гетьмана як символу культури, духовності й державності.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

1. В цій магістерській дипломній роботі вперше здійснено комплексне міждисциплінарне дослідження образу гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного в літературі й мистецтві як єдиного культурного феномену;
2. В роботі визначено еволюцію художнього осмислення й інтерпретації образу й постаті гетьмана Сагайдачного від фольклору до сьогодення;
3. В роботі обгрунтовано роль літературних й мистецьких інтерпретацій гетьмана Сагайдачного в збереженні національної ідентичності і духовної спадщини народу;
4. В роботі розкрито зв'язок історичної реальності, літературного й мистецького образів, що допомагає глибше зрозуміти формування національного міфу.
5. В роботі виявлено відповідні закономірності відносно формування історико-художнього образу гетьмана Сагайдачного в контексті історичних і політичних змін, певних ідеологічних настанов й певних естетичних тенденцій в різний період;
6. В роботі систематизовано джерельну базу. В роботі згадуються музичні твори, художні тексти, картини, літописи й народна творчість, які відображають повний літературний і мистецький образ гетьмана Сагайдачного;

7. В роботі обгрунтовано концепцію й поєднання гетьмана Сагайдачного з «ідеальним гетьманом», що поєднує в одній особі християнську мораль, національну свідомість, освіченість й військову добленість. Варто зазначити, що в роботі наглядно показано, що саме вислів «ідеальний гетьман» є головним напрямом в формуванні образу гетьмана Сагайдачного як захисника не лише тоді, але й зараз;
8. В роботі розкрито певний символічно-духовний образ гетьмана Сагайдачного, що, як раз, виходить вже за межі історичного контексту, бо в літературних й мистецьких творах гетьман постає не лише як вправний воїн, політик і дипломат, але й як моральний, духовний і релігійний наставник;
9. В роботі більш уточнено й деталізовано періодизацію художнього осмислення образу й постаті гетьмана петра Конашевича-Сагайдачного. Ось які етапи розвитку образу гетьмана я пропоную:
 - 9.1. період його життя- це первинно-фольклорний етап;
 9. 2. ХІХ-те століття- це національно-романтичний етап;
 9. 3. Радянський період- це ідеологічно трансформований етап;
 - 9.4. сьогодення- це етап духовного, морального й свідомого відродження й осмислення;
10. Також в своїй роботі я запропонувала новий погляд на образ гетьмана Сагайдачного не лише як на історичну постать, але й як на морально-етичного взірця сьогодення.

Отже, результати, які я отримала мають наукову новизну через те, що дослідження:

1. Демонструє певну єдність історичної пам'яті й художнього відтворення , що й забезпечує спадкоємність культурної традиції від 17-го століття до сьогодні включно;

2. Дослідження вперше подає гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного як багатовимірний культурний феномен, який належить історії і в той же час належить духовності, мистецтву й літературі;
3. Дослідження розкриває роль гетьмана в формуванні українського історико-культурного міфу.

Отже, в результаті наукова новизна полягає саме в створенні комплексної теоретичної основи для майбутніх досліджень українського епосу мистецьких образів історичних відомих діячів і ролі мистецтва й літератури в збереженні національної ідентичності.

Практичне значення дослідження

Результати дослідження дозволено використовувати в:

1. В створенні певних музейних експозицій, культурно-освітніх й мистецьких заходах;
2. Під час навчального процесу уроків і лекцій з історії України, української літератури, мистецтва й мистецтвознавства;
3. Для підготовки наукових історичних, літературних й мистецьких проектів, заходів, які спрямовані на популяризацію національної спадщини і безпосереднього вивчення й вшанування пам'яті постаті гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного.

Хронологічні межі дослідження

Хронологічні межі дослідження моєї теми магістерської дипломної роботи охоплюють період вже після смерті гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного, оскільки перша художня згадка про гетьмана датується 1622-м роком. Тож тема моєї роботи охоплює хронологічні межі з 1622-го року до сьогодні. Бо сьогодні постать гетьмана Сагайдачного має кардинально нове осмислення в контексті сучасних національних, культурних, мистецьких й наукових процесах.

Початковою межею дослідження є перша половина 17-го століття, бо саме в цей період гетьман петро Конашевич-Сагайдачний став творити власну історію. Варто зазначити, що саме цей період й став підґрунтям для формування історичної пам'яті й образу гетьмана. Також цей період став чітким підґрунтям й для появи перших згадок про гетьмана Сагайдачного в літописах, піснях і думах.

В народнопоетичній традиції складається певний усний уявний образ гетьмана Сагайдачного як козацького ватажка, якому притаманні такі риси, які притаманні й Сагайдачному. Варто сказати, що саме ці твори стали основою для подальших інтерпретацій гетьмана.

Впродовж XVIII-XIX-го століття образ гетьмана Сагайдачного досить активно розглядали в контексті національного відродження. Саме цей період в історії позначають періодом становлення інтересу до історичної тематики та формуванням бачення минулого козаччини. Варто зазначити, що саме в цей період й з'являються літературні й художні твори, де гетьмана Сагайдачного зображено не лише як героя минулого, але й як людину яка має власну національну гідність й відчайдушного борця за волю.

В період цих двох століть вагомий внесок стосовно інтерпретації гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного зробили: Микола Костомаров, Тарас Шевченко й Пантелеймон Куліш. Саме ці митці вбачали в постаті гетьмана уособлення ідеї українського народу й сили нації.

В XX-му столітті постать гетьмана Сагайдачного набуває нових ідей і трактувань, які були зумовлені визвольними змаганнями 1917-го і 1921-го років.

В період української революції образ гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного висвітлює себе взірцем вождя народу, військового лідера, та прикладом для нинішніх Збройних Сил України.

Варто зазначити, що в радянський період гетьмана Сагайдачного зображували, переважно, в контексті ідеї так званого «братерства слов'янських народів», що певним чином спотворювало історичну реальність.

В 50-х роках минулого століття почали з'являтися численні мистецькі інтерпретації: картини, документальні фільми, балади,. Художні фільми й опери. Саме тут гетьман Сагайдачний постає як душевний символ народу.

Кінець ХХ-го століття увінчався проголошенням Незалежності України.

В цей період образ гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного отримує нову інтерпретацію. З періоду проголошення Незалежності образ гетьмана Сагайдачного отримав нові погляди й інтерпретацію.

В наш час вже почали з'являтися нові наукові дослідження, літературні твори, музичні проєкти, театральні постановки, кінематографічні проєкти. Саме тут гетьман Сагайдачний постає в яскравих кольорах сучасності. Ім'я гетьмана вшановують і в архітектурі, зокрема пам'ятники гетьману є в Хотині, Києві, Харкові (перенесений з Севастополя). Також ім'я гетьмана Сагайдачного носять вулиці й бульвари українських міст, військовий корабель і військові вищі навчальні заклади. З ім'ям гетьмана Петра Сагайдачного проводять пов'язані й присвячені йому наукові конференції й фестивалі.

Завершальною верхньою межею дослідження є початок ХХІ-го століття (в притул до наших днів), бо в наш час все ще присутня боротьба за незалежність нашої країни. Також в наш час йде й боротьба за розвиток національної культури. Образ гетьмана Сагайдачного зараз продовжує надихати сьогоднішніх митців і військових. Варто відмітити, що гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний й сьогодні залишається символом державної сили.

Отже, хронологічні межі дослідження охоплюють понад чотириста років- від 1600-го до 2025-го року. В цих рамках детально відстежується еволюція образу гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного. Шлях образу

гетьмана пролягає від фольклорно описаного гетьмана до художньо вимальованого й скульптурно виробленого образу гетьмана.

Теоретико-методологічна основа дослідження

В моїй магістерській дипломній роботі теоретико-методологічну основу складає ціла сукупність концепцій, методів і міждисциплінарних підходів. Саме ці підходи допомагають комплексно дослідити й вивчити образ гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного в тематиці історії України, літератури й мистецтва. Моє дослідження спирається на поєднанні літературознавчого, художнього, історико-культурного, філософсько-естетичного й культурологічного підходів. Саме ці підходи й дозволяють розглянути постать гетьмана Сагайдачного в контексті багатовимірної культурної феномени.

Міфологічний й символічний підходи

Ці два підходи мають важливу методологічну вагу. Міфологічний підхід розглядає образ гетьмана Сагайдачного як національного архетипу. В роботі використано теоретичні положення К. Юнга «Архетип колективного несвідомого», Дж. Кемпбелла «Міф про героя» й М. Еліаде «Сакральний час і герой-засновник».

Отже, даний підхід дає дозвіл на інтерпретування гетьмана Сагайдачного не тільки як історичного діяча, але й як символічну постать української культури, яка показує в собі духовне просвітництво, захист й певне об'єднання.

Компаративний та структурно-семіотичний підходи

Компаративний підхід, в моєму дослідженні, дає можливість порівняти літературні й мистецькі інтерпретації особистості гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного в різних видах літературного й художнього мистецтва.

Структурно-економічний метод було розроблено Р. Бартом та Ю. Лотманом. Цей метод дає можливість віднайти систему літературних і

мистецьких кодів, символів та знаків. Саме через цю систему письменники, художники, архітектори й кінематографи різних часів змогли передати в своїх роботах ідеї духовності, свободи, патріотизму й чесності.

Літературний підхід

Дослідження образу гетьмана Сагайдачного в художній літературі базується на літературознавчій теорії інтертекстуальності, наративного аналізу, історизму і поетики образу гетьмана.

Методологічно дослідження оснований на працях О. Білецького, Д. Чижевського, М. Наєнка, М. Зерова, С. Єфименка та І. Франка. Саме їх дослідження заклали фундамент системного вивчення української літератури в контексті державної ідеї.

Детальну увагу було приділено аналізу літературних текстів, а особливо як сам текст стає, певною мірою, формою державної пам'яті. А також аналізується яким чином образ гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного в літературних творах інтерпретується від історичного діяча до символу народу.

Мистецтвознавчий підхід

Мистецтвознавчий підхід я використала для того аби проаналізувати театральні, кінематографічні, живописні й музичні інтерпретації гетьмана Сагайдачного. Даний метод розглядає твори мистецтва одночасно в заємозв'язку з історичним періодом твору й постаті, світоглядними ідеями й художнім стилем.

Культурологічний і філософсько-естетичний підходи

Культурологічний аспект ґрунтується на ідеї певної взаємодії історії, мистецтва й культури як головних носіїв загальної колективної пам'яті.

З культурологічного підходу я застосувала концепції А. Лосева «Міфопоетичність образу», М. Бахтіна «Діалогічність культур», Ю. Лотмана

«Семіосфера культури». Саме ці концепції в дипломній роботі допомагають розкрити символічну природу художнього образу гетьмана Сагайдачного.

З філософсько-етичного підходу я використала роботи Г. Сковороди, Л. Ушакова, І. Огієнка й С. Кримського. Саме в роботах цих авторів детально описано українську культуру як певну духовно-етичну систему, в якій одночасно об'єднано ідеї віри, служіння народу й свободи.

В контексті філософсько-етичного підходу гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний постає як певне уособлення матеріального й духовного, гуманістичного світогляду разом з поєднанням військової честі.

Принципи дослідження

В моїй магістерській дипломній роботі було реалізовано наступні наукові принципи:

1. Принцип міждисциплінарності- це взаємодія методів мистецтвознавства, літературознавства, історії й культурології;
2. Принцип єдності форми і змісту- це є оцінкою відповідних використаних в роботі художніх засобів в контексті певного ідейного навантаження;
3. Принцип культурної тяглості- це принцип відстеження безперервності традицій початку 17-го століття і осмислення постаті гетьмана Сагайдачного крізь століття;
4. Принцип системності- це детальний аналіз образу гетьмана як цілісного історичного й, сьогодні, культурного діяча;
5. Принцип історизму- це є розгляд відповідних історичних явищ в зв'язку з відповідними конкретними умовами.

Отже, теоретико-методологічна основа мого дослідження в магістерській дипломній роботі базується саме на синтезі літературознавчого, мистецтвознавчого, культурологічного й філософсько-естетичного аналізу, що якраз й дозволяє осмислити образ й постать гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного як багатовимірний мистецький й духовний феномен.

Варто сказати, що використання даних підходів дає можливість забезпечити наукову об'єктивність, системність і глибину самого дослідження, і таким чином відкривається можливість для майбутнього більш кращого дослідження в сфері естетики, національної ідентичності української держави, історії й культури.

Практичне значення отриманих результатів

Практичне значення отриманих результатів полягає, на сам перед, в можливості широкого використання матеріалів та висновків дослідження в виховній, мистецькій, культурно-просвітницькій, освітній і науковій сферах.

Варто зазначити, що моя робота має не тільки теоретичну, але й суспільно-культурну цінність, бо це сприяє глибшому вивченню історичної і духовної характеристики постаті гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного, також в певному активному використанні даного образу в формуванні національної державної ідентичності.

1. Значення для сучасного мистецького середовища

- 1.1. Результати, які я отримала в ході дослідження теми можуть бути використаними сучасними художниками, письменниками, архітекторами, сценаристами, режисерами, дизайнерами й композиторами, для того аби створити нові твори мистецтва, в яких буде увіковічнюватися пам'ять нашого гетьмана Сагайдачного.
- 1.2. Результати мого дослідження можуть стати підґрунтям для розробки нових фестивалів, конкурсів, освітніх програм й різних культурних заходів.
- 1.3. Моя магістерська дипломна робота надає відповідну науково-обґрунтовану базу для інтерпретації постаті гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного в сьогоденному мистецтві, що, як раз і збагачує українську культуру новими смислами.

2. Наукове значення й застосування

- 2.1. Моя робота може стати відповідною методологічною базою для написання різних наукових доповідей, дисертацій, рефератів й статей, які буде присвячено вивченню й дослідженню образу й постаті гетьмана Сагайдачного в культурній тематиці.
- 2.2. Матеріали, якими я користувалася при написанні дипломної роботи, що сприяють розвитку міждисциплінарного підходу у вивченні й дослідженні історичних діячів в мистецтві, що й відповідає нинішнім тенденціям в галузі історії.
- 2.3. Результати, які я отримала під час написання дипломної роботи можуть використовуватися для наступних наукових робіт і досліджень в таких галузях як: історія України, історія культури, літературознавство, філософія, мистецтвознавство й українознавство.
- 2.4. Висновок загального дослідження, або висновок по певному розділу мого дослідження можна використовувати для створення науково-популярних видань, монографій, відповідних навчальних матеріалів й відповідних енциклопедій, які присвячено гетьману Сагайдачному, Запорізьким козакам й Запорізькій Січі, історії України, історичним діячам й військовій і політичній історії, які направлені на висвітлення ролі українських історичних діячів в формуванні національної свідомості.

3. Освітньо-методичне значення дослідження

- 3.1. Для шкільної освіти матеріали моєї дипломної роботи можуть бути використані для проведення конкурсів з історії, для проведення історико-культурних вечорів, тематичних уроків і виховних заходів.
- 3.2. Матеріали мого дослідження можуть бути підґрунтям для створення й розроблення різних семінарських занять, інтегрованих уроків, факультативних курсів, конспектів для лекцій і уроків, навчально-методичних посібників в галузі історії.
- 3.3. Практичні результати мого дослідження можна використовувати для створення інтерактивних програм, мультимедійних навчальних

ресурсів і інтерактивних навчальних презентацій, які буде направлено на популяризацію української культурної історичної спадщини.

- 3.4. Отримані результати в ході мого дослідження можна використовувати під час проведення навчальних курсів в закладах освіти з різним етапом складності. Мою роботу можуть використовувати для вивчення наступних курсів, таких як: українознавство, культурологія, естетика, релігієзнавство, історія мистецтв, релігієзнавство, історія України, українська література.

4. Виховне значення

- 4.1. Практичне застосування результатів мого дослідження можна реалізувати через конкурси творчих робіт, тематичні виступи, проведення виховних годин, створення патріотичних проєктів, проведення різних мистецьких акцій, що й допомагає затвердити й увіковічнити хороші морально-духовні цінності.
- 4.2. Саме дослідження сприяє формуванню певних духовних орієнтирів, морально-етичних орієнтирів і патріотичного світогляду, які базуються на біографії життя і діяльності гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного.
- 4.3. Використання результатів мого дослідження в навчально-виховному процесі, який допомагає виховати в молодшому поколінні любов до рідної землі, шанобливе ставлення до культури, історії і традицій народу.

5. Культурно-просвітницьке й суспільне значення дослідження

- 5.1. Результати дослідження моєї роботи можна використовувати в архівній, бібліотечній, музейній і культурно-просвітницькій роботі для створення виставок, документальних проєктів, мистецьких проєктів і експозицій, які буде присвячено гетьману Сагайдачному.

Отже, практичне значення отриманих результатів з моєї дипломної магістерської роботи полягає в тому, що отримані результати практичних значень:

1. Підвищують рівень власної свідомості та зміцнюють патріотичні й духовні цінності;
2. Можна використовувати в культурній, науковій, мистецькій і освітній практиках;
3. Допомагають розширенню теоретичної й методичної баз українознавства, мистецтвознавства й літературознавства в сучасному світі;
4. Допомагають відкрити перспективи для майбутніх міждисциплінарних досліджень в даній темі.

Отже, результати мого дослідження мають відповідне комплексне прикладне значення об'єднуючи в собі одночасно освітній, науковий, культурно-виховний і суспільний виміри.

Короткі відомості про апробацію результатів дослідження

Результати мого дослідження пройшли відповідну апробацію під час обговорення, практичного використання й представлення відповідних результатів в культурно-просвітницькій, науковій і освітній діяльності. Головні висновки, ідеї й положення мого дослідження були підтверджені, перевірені й впроваджені в різних формах науково-освітньої культурній комунікаціях.

1. Апробація дослідження в науковому середовищі

- 1.1. Варто сказати, що окремі положення роботи було обговорено на засіданні кафедри історії України.
- 1.2. Головні результати дослідження моєї магістерської роботи було представлено у вигляді доповідей і виступів на студентських наукових семінарах, круглих столах і науково-практичних

конференціях, які було присвячено проблемам історії української культури, літератури й мистецтву.

- 1.3. Матеріали мого дослідження було використано для написання тез конференцій, для написання наукових доповідей і для підготовки наукових повідомлень для міжфакультетських семінарів.

2. Апробація в освітньому процесі

- 2.1. Варто сказати, що певні частини роботи було використано під час розробки навчально-методичних матеріалів та тематичних презентацій, які було присвячено добі Гетьманщини та її героям.
- 2.2. Результати мого дослідження було використано для підготовки практичних робіт, лекцій і уроків з таких предметів як українознавство, культурологія, історія України і українська література.
- 2.3. Матеріали мого дослідження було додано до навчального процесу факультетів, які вивчають гуманітарні науки, що й зараз підтверджує їх значну ефективність в формуванні в студентів власного критичного мислення, прояву патріотичних цінностей і бажання до вивчення історичної пам'яті.

3. Культурно-освітницька апробація дипломної роботи

- 3.1. Матеріали мого дослідження знайшли своє втілення в медіапрезентаціях, статтях і дописах для закладів освіти й культури.

4. Публікаційна діяльність дипломної роботи

- 4.1. Головні результати роботи було висвітлено в наукових публікаціях і тезах, що як раз і підтверджує практичну цінність, достовірність й наукову новизну отриманих результатів в результаті дослідження.

Отже, результати дослідження пройшли апробацію в декількох сферах: в культурно-просвітрницькій, науковій й навчально-освітній сферах.

Ефективність результатів дослідження підтверджується наступним:

1. Результати дослідження використовують в культурно-виховних заходах;
2. Відповідні матеріали з моєї роботи було додано до навчального процесу.

Саме це й дає свідчення того, що моя магістерська дипломна робота має реальне наукове, методичне й певне суспільно-культурне значення мною проведеного дослідження. Також попередні вище зазначені значення говорять про готовність мого дослідження до подальшої інтеграції в наукову й освітню сферу в Україні.

Структура й обсяг дослідження

Структуру мого дослідження було зумовлено наступними чинниками: логікою, комплексним характером вивчення проблеми відображення й інтерпретації образу й постаті гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного в літературі та мистецтві, завданнями й метою. Саму роботу було побудовано відповідно до вимог методичних матеріалів.

Магістерська дипломна робота складається з вступу, двох розділів (які діляться на підрозділи), висновків і списку використаних під час дослідження й написання магістерської дипломної роботи джерел та літератури.

Загальний обсяг роботи становить....

Структурно-змістова характеристика роботи

1. Вступ

Вступ містить в собі обґрунтування формування наукової новизни, практичного значення, хронологічних меж, апробації результатів, структури роботи, визначення завдань дослідження, мети дослідження, предмету, об'єкта й актуальності самої теми.

2. Розділ 1. Петро Конашевич-Сагайдачний в літературі

Даний розділ присвячено аналізу літературних творів, в яких яскраво описується постать гетьмана Сагайдачного крізь віки в українській і іноземній літературі. Тут розглянуто твори Пантелеймона Куліша, Осипа Маковея, Тараса Шевченка і багато інших.

Основну увагу тут зосереджено саме на художніх засобах, завдяки яким було створено образ гетьмана Сагайдачного в його трансформації, символіці, жанрових особливостях й відповідній тематиці в різні періоди.

3. Розділ 2. Образ Петра Конашевича-Сагайдачного в мистецтві

В цьому розділі досліджується й детально вивчається відображення постаті й образу гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного в скульптурі, кінематографі, іконописі, живописі й нумізматиці.

Тут проводиться аналіз художніх творів, які мають в собі втілення образу гетьмана Сагайдачного, аналізується роль митців в формуванні світової пам'яті, поступово розкривається й формується відповідна еволюція підходів до трактування образу гетьмана.

В цьому розділі також присутній огляд й сучасності, що є присвяченими гетьману Петру Конашевичу-Сагайдачному. Тут аналізуються тенденції актуалізації постаті гетьмана Сагайдачного в мистецьких просторах незалежної України.

4. Висновки

Висновки узагальнюють головні результати й інформаційні дані дослідження. Також формулюють нові наукові положення, які й відображають досягнення відповідної поставленої мети, а також розв'язують певні завдання.

У висновках узагальнюється й підсумовується значущість історичної постаті гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного в літературно-художньому

контексті, а також з'являється можливість в майбутньому досліджувати цю тему.

Отже, структура дипломної роботи забезпечує відповідну логічну комплексність та послідовність аналізу теми. Структура роботи допомагає нам розкрити багатогранний літературно-мистецький феномен образу гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного від «Панегірика» до фрегата «Сагайдачного».

Розділ І. Петро Конашевич-Сагайдачний в літературі

Петро Конашевич-Сагайдачний- це гетьман Запорізької Січі в перших десятиліттях 16-го століття. Гетьман неодноразово згадується в українській та польській літературі, чимало згадок про гетьмана є в літописах Григорія Грабянки та Самійла Величка. В шкільній програмі Петро Сагайдачний відомий не лише з предмету історія України, але й з української літератури, зокрема з всім відомої української народної пісні «Ой на горі та женці жнуть». В даній пісні постать гетьмана згадується такими словами: «А позаду- Сагайдачний, що проміняв жінку на тютюн, на люльку, необачний. Гей, вернися, Сагайдачний, візьми свою жінку, віддай тютюн-люльку, необачний! Мені з жінкою не возиться, а тютюн та люлька козаку в дорозі знадобиться!»¹

Варто зазначити, що перша писана література про гетьмана Сагайдачного з'являється ще до його смерті. Одним з таких творів є вірш «Ой, Хотине, граде давній!», який, можливо писався під час бойових дій або одразу ж після закінчення бойових дій. Автор вірша прославляв гетьмана та козаків, які брали участь у польсько-турецькій війні під Хотиним з польським військом так: «В той час, ляше, моцну руку Дав козак тобі в поруку... За гетьмана Сагайдачний, З ним шмат війська щонайкращий. Десь сім тижнів ради слави Не вщухає бій кривавий...»² Отже, кривавий бій не вщухав. А отже, війна триває, війна ще не закінчилась. Варто зазначити, що гетьман Сагайдачний належить до тих небагатьох відомих військових та політичних діячів образи яких з'явилися ще в давній українській літературі. До такого прикладу можна віднести «Вірші на жалісливий погреб Петра Конашевича-Сагайдачного»²

¹ https://shron1.chtyvo.org.ua/Zbirka/Zbirnyk_narodnykh_pisen_i_dum.pdf?PHPSESSID=eug3jsk897nobm8df5dbnummk1 с. 10-

² https://chtyvo.org.ua/authors/Voitov_Bohdan/Retseptsia_renesansnykh_idei_u_relihiino-filosofskykh_pohliadakh_Kasiiana_Sakovycha/

автором яких є Касіян Сакович. Ця збірка була написана в 1622-му році, тобто майже одразу після смерті гетьмана. Варто зазначити, що, можливо, автор даної книги був особисто знайомий з гетьманом, оскільки Касіян Сакович був в свій час ректором Київської братської школи, а, як відомо, гетьман Сагайдачний досить часто допомагав Київській братській школі. Що ж до головної ідеї цієї книги, то головною ідеєю є не сам гетьман, а роздуми про життя та смерть, а також про сенс людського існування. Хоча, саме такі роздуми є популярними для творів в стилі бароко.

Проте тут є й роздуми стосовно козацтва, які було написано на «злобу дня». Варто зазначити, що дане видання є першим поетичним твором в українській літературі, де козаків було названо захисниками Батьківщини та Християнства, а також козаків було порівняно тут з київським князем Олегом.

Безпосередньо тут змальовується й постать Петра Сагайдачного як козацького ватажка та славного рицаря, який бориться з турками та бусурманами. Також гетьман вимальовується тут як захисник православ'я та як меценат, який дбає про добробут братств та братських шкіл.

Варто зазначити, що образ Петра Конашевича-Сагайдачного в даній збірці цілком відповідає реальності, що й говорить про можливість того, що автор даної книги в живу знайомий з самим гетьманом. Цікавим є те, що дані «Вірші...» стали вивчатися в хресноматії та зараз розглядаються як джерело біографії гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного. Першим фундаментальним поетичним твором про гетьмана Сагайдачного варто вважати «Вірши на жалосний погреб зацного рицера Петра Конашевича Сагайдачного, гетьмана войска его королевской милости Запорозкого»³

³ https://chtyvo.org.ua/authors/Voitov_Bohdan/Retseptsii_renesansnykh_idei_u_relihiino-filosofskykh_pohliadakh_Kasiana_Sakovycha/

Зложены пред инокa Косіана Саковича, ректора Школ Кієвских, в брацтве. Мовленые от его спудеов на погребѣ того цного рыцѣра в Кієве, в неделю проводную, року божого тысяча шестьсот двадцать второго»⁴. Цікаво, що дана книга вийшла в 1622 році в друкарні Києво-Печерської лаври. Хоча й «Вірші» є викликані смертю гетьмана, але їх було присвячено його діяльності. «Вірші» починаються епіграмою на герб козацького війська, ця епіграма пояснювала те, що зображений на гербі лицар вимальовує в собі хоробрість запорожців, які готові на все лиш би рідний край був вільним, як-то кажуть: «за вольность ей и свой живот положить»⁴. Далі була «Передмова», де автор високо оцінює певні перемоги запорожців проти ворогів православної віри та батьківщини (це поляки та турки) «морем, сухом, частокроть пешо и тыж конно»⁴. Останні рядки передмови були одночасно і вступом до наступних розповідей спудеїв про добрі справи гетьмана Петра Сагайдачного. Варто зазначити, що вірші Саковича є життєвими та бадьорими. За це автор дякує всьому козацтву та безпосередньо гетьману Петру Конашевичу-Сагайдачному. Головною рисою козацтва, автор зазначає, є хоробрість боротися за рідну землю. Цікаво, що в діалогах спудеїв та в епілозі звучать ті ж самі варіації, що ми читали в передмові. Ці варіації є побудованими на основі фактів з життя гетьмана. Ці факти доповнюються історично-побутовими деталями, іншим ілюстративним матеріалом та прикладами з життя отців церкви та визначних діячів Стародавньої Греції, Македонії, Єгипту. З цих «Віршів...» ми дізнаємося, що Сагайдачний родом з Перемишлянщини, а також дізнаємося про його релігійну віру, яку він відстоював будучи гетьманом. Також відомо, що Сагайдачний якийсь час був в Острозі «и наук в письме нашем словенском навыкши»⁴ звідси його було відправлено до козаків, де «доказал рыцѣрскіи делности» та був обраний гетьманом. З «Віршів» відомо, що Петро Конашевич-Сагайдачний був

⁴⁴https://chtyvo.org.ua/authors/Voitov_Bohdan/Retseptsii_renesansnykh_idei_u_relihiino-filosofskykh_pohliadakh_Kasiana_Sakovycha/

справедливим гетьманом, не вів війни між християнами, визволяв людей з татарського та турецького полонів. Гетьман вважав, що визволення бранців- то є необхідністю для козаків: «Когда ж война для тых только причин мает быти, Себе от кривд и иных так же боронити»⁵. Оспівуючи високу військову доблесть і моральні якості гетьмана Касіян Сакович першим в давній українській поезії створив монументальний образ ідеального національного героя та наділив його виразною виховною функцією - «с того гетман каждый рыцар нех ся учит!»⁵ Тон віршів Саковича є героїчно-панегіричним. Він вимагав відповідної ритміки і художніх засобів. Варто зазначити, що автор досить часто використовував порівняння, зокрема, патріотизм Сагайдачного порівнюється з любов'ю до Батьківщини афінського царя Кодра, який, пішов на смерть заради майбутнього своєї Батьківщини. «Волея сам, як Кодрус кроль в Атенах в Греции. Смерть поднятъ, бы ойчизна только была вцѣле.»⁵ Про хоробрість та славу Війська Запорізького за часи гетьманування Сагайдачного говорять наступні рядки в яких є відносно позитивні епітети: «о, цный гетмане, славный в людех по все веки»⁵; «несмертельной славы достойный гетмане»⁵; «вож славный, неприателюм ойчизны страшный»⁵; козак «способный и прудкій до бою»⁵. Також тут є й характеристика ворогів Гетьманщини, яка описується наступними епітетами: «турчин сильный»,⁵ «поганий розедлый волк»⁵. Добре видно, що тут присутні епітети з народної мови, наприклад: «добре здоров'я»⁵, «великий жаль»⁵, «живий человек»⁵, «хвороба смертна»⁵, «напои коштовные»⁵, «хлеб белый»⁵. Автор, описуючи добрі справи Сагайдачного, використовує тут й ораторство, яке притаманне ХІ ст., зокрема у «Слове о законе и благодати»⁵.

5

⁵https://chtyvo.org.ua/authors/Voitov_Bohdan/Retseptsiiia_renesansnykh_idei_u_relihiino-filosofskykh_pohliadakh_Kasiiana_Sakovycha/

Іларіона: «Бо если выхваляет Кгреція Нестора, Ахіллеса, Аякса, а Троя Гектора, Атенчикове славят кроля Периклеса, И славного оного з ним Темистоклеса, Рим зась з смелости свого хвалит Курциуша, И з щасливих потычок славит Помпеюша, Теды теж и Россія Петра Саидачного Подасть людем, в памятку веку потомного.»⁶

Отже, Петро Конашевич-Сагайдачний в даній збірці виступає як вимоголивою, дисципліновано та впертою людиною. Найбільшу дисципліну гетьман підтримував у війську. Бо це не завжди подобалось козакам. Тому про гетьмана нам мало відомо з народних пісень. Але була ще одна досить цікава проблема. Отже, після 1654 року, як тільки-но Україна увійшла під протекторат Росії, то на ім'я Сагайдачного, як учасника походу на Москву в серпні-жовтні 1618 року та як учасника штурму російської столиці, було накладено суворе табу. Автор зі своїх спогадів говорить, що в часи Другої світової війни було заборонено співати пісню «Ой на горі та женці жнуть». Книг про Сагайдачного теж ніде не було. Але цікаво те, що автор пише в спогадах, що окупаційна влада Німеччини в 1942-му році все ж таки дала вшанувати пам'ять гетьмана, було 320-ть років від дня смерті гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного. Проте письменники-романтики все ж працювали. Сюди можна віднести повість «Сагайдачний» автором якої є Данило Мордовець. Відомо, що Данило Мордовець походив з старовинного козацького роду. А в своїх творах часто звертався до історичних сюжетів, а також використовував народний фольклор. Варто зазначити, що в цьому дусі й було написано повість «Сагайдачний». Тут же гетьмана Петра Сагайдачного було описано як сміливого лицаря, який вдало та вміло бореться з ворожим військом

6

⁶ https://chtyvo.org.ua/authors/Voitov_Bohdan/Retseptsii_renesansnykh_idei_u_relihiino-filosofskykh_pohliadakh_Kasiana_Sakovycha/

саме така обстановка збудила керівників СРСР та УРСР, аби ті змогли відновити та активізувати історичну пам'ять про національних героїв та їх подвиги, аби тодішні солдати радянської армії мали стимул гнати ворога. Саме тоді у номері 5-6 журналу «Українська література» з'являється стаття історика К. Гуслистого «Петро Конашевич Сагайдачний» і стаття літературознавця С. Маслова «Вірші Кассіана Саковича» «на жалостный погреб П.К. Сагайдачного». Стосовно твору «Сагайдачний», то він вперше вийшов друком в Петербурзі в 1882-му році. Події даного твору розвиваються та відбуваються весною 1614-го року на острові Базавлук, де тоді й знаходилася Січ. Тоді приїхав царський посланець. Але коли батько майбутнього гетьмана писар Мазепа преглянув грамоту, то виявив, що там нема печатки і висловив наступне: «Се не грамота! Се казна що! Тьху! - Се москаль сам надряпав, щоб нас одурити!» - Го-го-го! Не на таких наскочив! Киями його! - ревіла громада». І тут видно, що посол трішки злякався. Його очі були розгублені та почали бігати з обличча на обличча. І тут виходить, тоді ще, курінний отаман Петро Сагайдачний. «-Петро Конашевич говорить! Послухаймо, хлопці! - Сагайдачного слухайте! Сагайдачний говорить! - Нехай Петро Конашевич Сагайдачний слово скаже! Він до біса мудрий!», - кричали козаки. Це відверті та щирі оцінки козаків свого отамана. Сагайдачному вдалося вгамувати козаків. Також попросив, аби посланець детальніше розповів про грамоти від царя. Далі Сагайдачний просить писаря Мазепу прочитати ті грамоти, де цар написав, що б козаки були йому чолом та жили з ним в мирі та злагоді, а козакам за це буде небачене жалованіє. І це все козаки сприйняли досить позитивно. А вже наступного дня відбулися вибори ⁷

⁷ Мордовець Д. Сагайдачний : істор. Проза / Д. Мордовець. – Л.: Укр. Центр духовної культури, 1994.- 245с

кошового та, одночасно, гетьмана. Було три кандидати на головну посаду гетьмана: старий Нечай, Хвилон Небаба та Петро Конашевич-Сагайдачний. В результаті, пернеміг Сагайдачний. «- Сагайдачного! Сагайдачного, братця, оберемо! Нехай він панує! - Сагайдачному булаву! До булави треба голови, а в нього голова розумна, добра!», - голосили козаки. Сагайдачний же в свою чергу відмовлявся мовляв, що вже недобачає, старий та не зможе тримати булави в руках. Але це не допомогло. Довелося гетьману погодитися, бо козаки грозили киями. Ось в діалогах між Сагайдачним та козаками й вимальовується постать вправного гетьмана. В романі вимальовується ще й певна картина тодішнього українського побуту та й, вцілому, життя⁸.

Тут згадується, що у Сагайдачного була чимала слава. Данило Мордовець першим серед письменників подає біографічні відомості про Петра Конашевича-Сагайдачного, писав він і про матір Сагайдачного, котра говорила про майбутнього гетьмана: «Чув чудесного і таємничого, все це він хотів сам побачити»⁸. Таким чином виявилось, що допитливим гетьман був ще з дитинства. А як відомо, то де допитливість, там знання, там досвід, там мудрість. Мудрість гетьмана проявилася в поході на турецьку фортецю Кизил-Креме. Де гетьман велів, аби було зрубано дерева та було покладено їх на чайки. Варто зазначити, що на шляху у козаків траплялися різні негаразди, але завдяки розуму та мудрості Сагайдачного всі негаразди було легко та швидко вирішено. Основною темою твору є похід на Кафу, де Сагайдачний та його побратими переодягнувшись в татар взяли Кафу. Перед походом на Кафу гетьман говорив: «Якщо я завтра не повернуся до вас, чого борони Боже, то добувайте без мене»⁸

⁸ Мордовець Д. Сагайдачний : істор. Проза / Д. Мордовець. – Л.: Укр. Центр духовної культури, 1994.- 245с

славне місто Кафу і самі обирайте собі батька, а тепер без мене нехай гетьманує наш писар»⁹, -каже на прощання побратимам гетьман. От тут-то й виявляється сміливість та хоробрість гетьмана йти на смерть. Тут кого та ще від радості крикне»⁹. В кінці-кінців, козаки з гетьманом потрапляють у Кафу, проводять там розвідку та повертаються на флотилію, а наступної ночі

виступає турецька галера з бранцями. Небаба і Попович злякалися. Сагайдачний говорить: «Не дивіться на галеру, може який невольник пізнає»⁹

Нападають на фортецю. Зруйнувавши гарне місто вщент та маючи певну здобичь козаки йдуть в море. Отже, тут впливає, що головною темою цього розділу є похід Сагайдачного на Кафу. Через сім років автор починає писати останню XXVII главу роману. В останньому розділі автор описує події битви під Хотиним з участю Петра Конашевича-Сагайдачного, про його поранення в битві, смерть та поховання гетьмана. Цікавим є те, що автор не мав достатнього біографічного опису гетьмана та його діяльності, тож намагався вписати козацькі думи в історичний контекст, і в такому разі, подати твір як історичний матеріал.

Також автор використовує певний історичний фактаж, але з ним він поводиться досить обережно, та навіть, дозволяє собі змішувати певні історичні події.

Цей твір варто сприймати виключно як мікс історичного та фольклорного матеріалів. Тобто твір є певним «постмодернізмом» наприкінці XIX-го ст. Отже, даний твір є дуже цікавим та корисним. Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний тут постає перед нами як хоробрий, сміливий- бо не боїться смерті; справедливий- бо бореться за справедливість; суворий- бо любить⁹

⁹ Мордовець Д. Сагайдачний : істор. Проза / Д. Мордовець. – Л.: Укр. Центр духовної культури, 1994.- 245с

порядок; впертий- бо йде до своєї поставленої цілі та мети; не байдужий- бо визволяє людей з полону. Отже, сміливо можна сказати, що гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний є яскравим прикладом для нащадків. Відомо, що Петро Конашевич-Сагайдачний є головним героєм битви під Хотиним. Але, на жаль, не дуже любить описувати власні перемоги. І хто зна як би склалася наша доля, якби турки отримали перемогу під Хотиним. Тож все ж в українській літературі, хоч мало, але все ж таки є твори про битву під Хотиним, де було яскраво зображено перемогу польсько-українських військ над турками. Одним з таких творів є повість Осипа Маковea «Ярошенко». Повість побачила світ в 1905-му році в газеті «Руслан», після того вона ще неодноразово перевидавалася. А також того ж 1905-го року повість вийшла у Львові вже окремою книжкою. Іван Франко охарактеризував Маковea як талановитого поета. І це і не дивно, адже сама повість написана в популярній на той час народницькій манері. Головним героєм твору звичайно є мимовільний учасник битви під Хотиним Микула Ярошенко. Через сам же твір проникає думка, що звичайний народ є заручниками можновладців з обох та більше ворожих сторін. На думку автора саме на такому тлі й розгорталися події Хотинської війни. Щодо тексту, то події повісті розгортаються в серпні-жовтні 1621 року, напередодні і в час турецько-польської війни. Автор тут розповідає про сім'ю Ярошеноків. Але для нас ця повість цікава саме гетьманом Петром Конашевичем-Сагайдачним. Хоча сам гетьман і грає тут другу роль, проте автору вдалося окреслити головні риси гетьмана- мужність, розум та народна любов. Сама ж повість закінчується відходом козаків з Хотина. А от про поранення гетьмана взагалі тут не йдеться. Варто зазначити, що автор, в своїй роботі, використав всі доступні йому на той час історичні джерела, а також в повісті яскраво виражена робота Якова Собеського «Історія Хотинського походу». Варто зазначити, що саме робота Якова Собеського й стала основним підґрунтям для написання даної повісті. В творі також присутні крім ¹⁰.

¹⁰ Мордовець Д. Сагайдачний : істор. Проза / Д. Мордовець. – Л.: Укр. Центр духовної культури, 1994.- 245с

простолюду ще й відомі історичні особи, зокрема гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний, Ян-Кароль Ходкевич, Михайло Дорошенко, Яцко Бородавка, Петро Могила, турецький султан Осман II та Іов Борецький. Гетьмана Сагайдачного було максимально позитивно описано що в «Історії Хотинського походу», що в повісті «Ярошенко». В останньому Петро Сагайдачний постає як талановитий полководець, який розуміє козаків та військо, і, відповідно, діє на їхню користь ¹¹.

Також є ще твір «Сагайдачний» автором якого є Андрій Чайковський. Цікаво, що даний твір видавався і при Австрії, і при Польщі, і за радянських часів, і в часи незалежності України. Головним завданням автора було створити велике епічне полотно, де не лише мав зображуватися гетьман Сагайдачний, але й описувалася історія Запорізької Січі. Варто зазначити, що у творі немало антипольських тез та моментів. Це, можливо, трапилося через те, що сам автор неодноразово був свідком різних українсько-польських конфліктів. Які було несвідомо використано у даному творі. Цікаво, що за цей твір автора було притягнуто до судової відповідальності саме за цей роман, адже автор через даний твір закликав до непокори польській владі ¹².

¹¹Мордовець Д. Сагайдачний : істор. Проза / Д. Мордовець. – Л.: Укр. Центр духовної культури, 1994.- 245с

¹²Чайковський А. Сагайдачний : істор. Роман у 3-х кн./А. Чайковський. – К. : Дніпро, 1990.- 1990.- 585 с. – (Б-ка істор. Прози)Т

Багатий матеріал про гетьмана є в романі Андрія Чайковського «Сагайдачний». Твір Андрія Чайковського має три книги: «Побратими», «До слави», частина 1 і «До слави»², частина 2 «Побратими» вийшли у Львові в 1918 році, «До слави» 1,- у Тернополі в 1929-му; «До слави» ч. 2. - в Коломиї в 1932-му. В 1927 році в Коломиї у видавництві «Ока», як перший випуск «Бібліотеки для всіх» - «Ряст» було опубліковано історичний нарис «Петро Конашевич-Сагайдачний». Наступна, четверта книга «Гетьман» була обсягом 360 сторінок теж мала бути надрукована у цьому році, але вона так і не вийшла. В третій книзі йшлося про похід Сагайдачного на Кафу. І, по ідеї, в четвертій книзі мала йти мова про участь гетьмана Сагайдачного в Хотинській битві, а також про обрання його гетьманом. В такому разі можна зрозуміти, що найважливіші події і в житті гетьмана, і , не побоюся написати, в світовій історії залишилися поза романом.

Сам же роман «Сагайдачний» є тяжким та багатостраждальним романом, бо Андрій Чайковський працював над ним понад 20-ть років. Але багатостраждальність не зупинилася на довгому писанні твору, бо рукописи часто губилися в роки військового лихоліття, що призвело до перепису твору; а також сам роман так і не вийшов в повному обсязі- вийшло лише три його частини в 1918-му році, в 1929-му році та в 1932-му році, але доля останніх двох розділів й досі лишилася невідомою, бо друком вони так і не вийшли, а відомостей про дані розділи також не вдалося знайти.

Я раджу читачам прочитати цей роман, бо він не лише естетично написаний але й розкриває в повному образі історію нашої країни в період 17-го століття¹³.

1. ¹³ Чайковський А. Сагайдачний : істор. Роман у 3-х кн./А. Чайковський. — К. : Дніпро, 1990.- 1990.- 585 с. — (Б-ка істор. Прози)Т

Також не менш відомим є роман «Людолови» Зінаїди Тулуб. Даний роман писався близько десяти років. Сам же роман було написано на основі значного історичного матеріалу. Авторці вдалося створити дещо по-своєму картину українського життя на початку 17-го століття. Своєрідність авторка використала й в образі гетьмана Петра Сагайдачного. В творі спостерігається європейська історична белетристика, яка притаманна кінцю 19-го початку 20-го століття. Варто зазначити, що роман неодноразово перевидавався за радянських часів та в наш час.

В 1934 році в видавництві «Молодий більшовик» вийшла ця книга. Але в 1937-му році авторку було затримано, тож до роботи вона повернулася лиш через 19-ть років. Звільнившись з ув'язнення 8-го березня 1956-го року Зінаїда Тулуб вирішує доопрацювати свою роботу. Варто зазначити, що твір є багатоплановим та розлогим в хронологічному плані, але найважливішим тут є те, що головну роль має гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний. Варто додати оцінку опису гетьмана в даній роботі. Варто зазначити, що авторка обрала таку концепцію опису гетьмана, що вона відповідала й сучасникам гетьмана й опису реальних історичних подій. Авторці вдалося дослідити як позитивні риси (доброді, людяність), так і негативні риси (славолюбність, жорстокість). Гетьман тут описується як визначний військовий діяч та дипломат. Але варто зазначити, що джерела та література, в яких йдеться мова про гетьмана Сагайдачного не є досить однаковою. Бо ось конкретно участь Петра Конашевича-Сагайдачного в битві під Хотиним не є такою яскравою як її описують. Та, варто зазначити, що з кожним роком стає все більше доступних архівних джерел. Тож з цього й маємо виходити, що щороку стає все більше роботи з новими джерелами. Які відкривають перед¹⁴

¹⁴ Тулуб, З. П. Людолови: Історичний роман. Т. 1 / З. П. Тулуб. – К. : Дніпро, 1986. – 4

нами все більшу уявну картину тодішнього сьогодення. Тож і гетьман Сагайдачний щороку постає перед дослідниками у все більшій та ширшій красі свого діла. Бо доброту та суворість гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного визнавали всі країни.

Отже, даний роман є досить розлогим та описує гетьмана у всій його красі¹⁵.

Твір «Про гетьмана Сагайдачного» Адріана Кащенка описує в собі біографію та войовничий хист та інтерес гетьмана Сагайдачного з дитинства. А також тут описуються цікаві події як от щорічний напад турків на Західну Україну, що й загартувало майбутнього гетьмана до боротьби з ворогом. Цікавою згадкою в творі є те, що до Війська Запорізького гетьман прибув близько 1590-го року, і вже тоді майбутній гетьман мав мрії про оборону України від різних ворожих сил.

А вже під час гетьманування Самійла Кішки Сагайдачний мав брати участь у всіх його походах: на Чорне море, на Молдову. Але варто зазначити, що нема документів які б зазначали діяльність майбутнього гетьмана в цих походах. Але відомо, що вже в 1606-му році майбутній гетьман стає козацьким ватажком, але перед цим він, серед козаків, отримує войовничу славу. Також нема точної дати початку гетьманування Петра Сагайдачного. За дослідженнями Бантиш-Каменського та Антоновича можна зрозуміти, що Сагайдачний став гетьманом в 1606-му році, але це не точно. Проте точно можна сказати, що восени того ж 1606-го Сагайдачний брав участь в поході на Варну. Цей похід був успішний та увінчаний піснею «А в Неділю пораненьку...»¹⁶.

¹⁵ Тулуб, З. П. Людолови: Історичний роман. Т. 1 / З. П. Тулуб. – К. : Дніпро, 1986. – 4

¹⁶ А. Кащенко. Про гетьмана Сагайдачного Вид. друге Серія Видавництва А. Кащенка Том 6 Рік 1917 Видавець Друк. І. Вісьман та І. Мордхілевич Місце видання Катеринослав

Відомо, що в 1608-му році гетьман робить похід на татар, а в 1609-му році був похід на турків та московитів. Але повернувшись з Москви Сагайдачний має намір піти знову на турків. Турки були в Очакові аби розбити козацьке військо, але трапилось навпаки. Турецький султан обурений і, оскільки він розумів, що Сагайдачного та запорізьких козаків йому не зламати пише погрози польському королю. Польський король розуміє, що він не зможе зупинити козаків, тож видає указ, щоб ті не нападали на турків.

Але гетьман не забував й про цілісність України, а саме про боротьбу з поляками, які роздавали наші землі, руйнували нашу культуру та паплюжили нашу релігію. Петро Конашевич-Сагайдачний вирішує це питання піднесенням національної української культури. Гетьман починає дружити зі своїми відомими однолітками, дуже допомагає братствам у Львові та Києві.

1614-го року Сагайдачний знову стає гетьманом та йде на допомогу Війську Запорізькому, бо в козаків трапилася якась негода на шляху до турків. Дана подія оспівується в пісні «На Чорному морі на білому камені». В результаті даного походу було зруйновано турецьке місто Трапезунт, бо воно не було захищене. Синопа також постраждала. За Синопу слутан велів повісти візира, але потім змилювався. Візир посилає турецький флот до Очакова, але Сагайдачний зробив засідку розділивши чайки навпіл, і знову запорожці перемогли. Знову від султана погрози.

Козаки пішли на Царгород, а султан бачив на власні очі ту пожежу. Він велів мордувати козаків та яничари самі втікали. Через певний час турецькі галери почали доганяти чайок, але козаки пішли на Північ, і лише вночі вони вийшли та обстріляли галери з гармат. В 1616-му році султан знову надіється на напад Сагайдачного та посилає військо до Очакова. Паші вдалося зруйнувати Січ, але не вдалося обійти зустріч з Сагайдачним, де перемогу отримав Сагайдачний. Гетьман побачивши¹⁷

¹⁷А. Кащенко. Про гетьмана Сагайдачного. Вид. друге Серія Видавництва А. Кащенко Том 6 Рік 1917 Видавець Друк. І. Вісьман та І. Мордхілевич Місце видання Катеринослав

Січ не став її відновлювати, а побудував на новому місці нову та значно більшу за розмірами Хортицьку Січ. Про те, що тут був Сагайдачний доказує те, що в усті річки Середня Хортиця, час-від-часу видніються певні частини козацьких чайок. Але ця Січ існувала не довго, бо після смерті гетьмана козаки побоювалися залишатися на ній оскільки була ймовірність нападу поляк на Січ. Тож наступна Січ була Токмаківська. В результаті, козаки показали свою силу Стамбулу. Варто зазначити, що, майже всі народи, хотіли дружби з Козаччиною. Вагалася лише в дружбі Польща через неодноразові погрози турецького султана про війну, яка може бути з поляками в разі повторного нападу козаків на турків, а також поступали скарги й від польських магнатів, які мали у власності українські землі. Тож було, зі сторони поляк, висунуто комісарські угоди, але Сагайдачний їх хотів трішки відредагувати, бо Польща могла брати козаків в інші війни. Саме так трапилося в 1617-му році, коли королевич Володслав рушив на Москву, але трапив в скрутне становище, що привело до того, що королевич став просити допомоги в гетьмана, аби той зібрав кілька тисяч козаків. Сагайдачний дійсно зібрав козацьке військо в 20-ть тисяч осіб та в 1618-му році, надіючись, що поляки підуть на поступки для козаків, гетьман пішов на Москву та подорозі зруюнував такі міста як Лебедянь, Коломна, Щацк, Єлець, Путивль, і дійшов, не дивлячись, що московити намагалися зупинити його, аж до Тушино, де королевич був в облозі. Королевич та поляки зраділи цій події, а також королевич віддячив гетьману Сагайдачному коштовними дарами, а козакам подарував клейноди (булаву, корогву та бубни). Наступного ж дня, гетьман вирішив брати Москву, але московити відбилися, проте, завдяки, погрозам поляків боярам вдалося приєднати до Польщі Смоленщину та Сіверщину.

Повернувшись з походу Сагайдачний залишає своє військо на Січі, а сам без війська вирушає по релігійним питанням до Києва, що було марним¹⁸.

¹⁸ А. Кащенко. Про гетьмана Сагайдачного. Вид. друге Серія Видавництва А. Кащенко Том 6 Рік 1917 Видавець Друк. І. Вісьман та І. Мордхілевич Місце видання Катеринослав

рішенням, бо там зустрічає його коронний гетьман Жолкевський та заставляє Сагайдачного підписати договір про те, що на Січі має бути не більше 3-х тисяч козаків, а інші мають роз'їхатися по панам. Повернувшись на Січ гетьмана козаки зустріли погано, бо дане рішення варто було приймати не самому, а обговорити на козацькій раді. Після складання булави Сагайдачний вирушає до Києва та займається релігійними справами, зокрема відновити православну єпархію. Почувши про це, король Жигмонт велів схопити всіх владик та кинути до в'язниці, але Сагайдачний обхитрив Жигмонта та сховав всіх владик по монастирях. Цікавим є те, що в цей час, за проханням Петра Сагайдачного до престольного свята Печерського монастиря та одночасно посвятити всіх метрополита та владик для України, по дорозі до Туреччини в Україну завітав патріарх Теофан. В такому разі колишній гетьман вирішив провести патріарха Теофана з охороною в 3 тисячі козаків до молдавського кордону до міста Буша. А нові владики, разом з Йовом Борецьким, вели службу в церквах, монастирях та храмах таємно. А Сагайдачний, тим часом, очікував коли ж Польща попросить його про допомогу. І тут Бородавка робить черговий напад на Царгород. Султан посилає своє військо до Польщі. Далі відбувається битва під Цецорою, де Жолкевського було страчено, а Хмельницького взято в полон. Отже, ця битва зруйнувала Польщу. І тут Польща просить допомоги в Сагайдачного, бо сама вже не має ані війська, ані грошей на його відновлення. Петро Сагайдачний користується цією нагодою та шле до польського сейму Лаврентія Деревинського, аби той клопотався, щоб за те, що козаки брали участь у війні було затверджено православних єпископів. Але всі ці докори посла були на вітер, бо влада Польщі не виконала прохання Сагайдачного. Тож, в свою чергу, Сагайдачний велів козакам не підкорятися польській владі та не йти за них воювати. Але поляки знайшли слабе місце козаків та підкупили їх всілякими дарами, і козаки забули про те, що вони давали клятву¹⁹

¹⁹ А. Кащенко. Про гетьмана Сагайдачного. Вид. друге Серія Видавництва А. Кащенко Том 6 Рік 1917
Видавець Друк. І. Вісьман та І. Мордхілевич Місце видання Катеринослав

Сагайдачному, що боронитимуть православну віру аж до смерті. Вся ця ситуація закінчилася тим, що Сагайдачний з Курцевичем поїхали до короля, але повернулися нізчим. А от самі ж козаки, під приводом гетьмана Бородавки, пішли в похід через Дністер на поміч полякам. Але коли козаки почали битися з турками, то почали дорікати Бородавці, що він нікчемний гетьман, бо воювати він не вмів та й стратив не мало козаків. Тож коли Сагайдачний повернувся з Варшави його знову було обрано гетьманом. Коли Сагайдачний прийняв булаву, то мав владу відвести козацьке військо від поляк. Та мав на меті «віддячити» полякам та козакам за поміч, яку не дав король та за зраду в клятві. Адже гетьман розумів кількість польського війська (35 тисяч) та турецького війська (300 тисяч). Тож гетьман мав на меті таким чином похоронити польське військо, а саму Польщу та Україну перетворити на руїну. Отже гетьман згуртував коло себе лише потрібних йому козаків, але серед них були й ті хто не був, але хотів бути козаком. Таким чином гетьману Сагайдачному вдалося зібрати 40-а тисячне військо та піди на Дністер, аби визволити з бусурманського оточення під Хотинем коронного гетьмана Ходкевича. Сагайдачному, не дивлячись на те, що в турків було більше козаків, вдалося не лише побити бусурманів, але й прорватися до їхнього табору.

Але, на жаль, в цій битві було Сагайдачного ранено в руку. Проте гетьман не здавався та водив й надалі козаків в бій.

Через довгий бій поляки тишком-нишком тікали з поля бою, а от Сагайдачний з козаками- ні. Гетьман довів султана до того, що той просто вирішив змиритися з Польщею.

Гетьман мав наміри, що після битви король змилується над козаками. Але ні, король дав лише гроші на лікування гетьману. Але 10-го квітня 1622-го року нудьгуючи за Україну гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний помер. До своєї смерті він встиг відписати свої маєтки Київській та Львівській братським²⁰.

²⁰ А. Кащенко. Про гетьмана Сагайдачного. Вид. друге Серія Видавництво А. Кащенко Том 6 Рік 1917
Видавець Друк. І. Вісьман та І. Мордхілевич Місце видання Катеринослав

школам. На похоронах гетьмана школярі читали похвальні вірші, які пізніше було видано окремою збіркою.

Отже, гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного в цій книзі описують як відважного, сміливого, впертого (в хорошому розумінні) гетьмана, який боровся за волю козаків, українців і українок та православної релігії²¹.

В повісті Василя Тирси «Несмертельна слава» використовуються історичні документи. Варто зазначити, що досить багато джерел загинуло ще в добу Руїни, то ж автор освітлював події так, як вони мали б відбутися. Проте автор намагався зберегти історичне тло, де відбувалися події часів гетьманування Петра Сагайдачного. В даній повісті гетьман Сагайдачний висвітлюється як людина, яка баче ціль та не баче перешкод. Бо Сагайдачний мав за ціль забезпечити права українців та врятувати православну релігію. Але ж Польща відмовилася від цього, тож гетьман задумав створити військовий союз з Кримом проти поляк.

Також Петро Конашевич-Сагайдачний згадується й в «Історії Русів». Хоча Сагайдачний й не є головним героєм «Історії Русів», але його постать тут згадується в контексті його боротьби за незалежність, зокрема ця боротьба яскраво виражається у війні з Польщею. Для Війська Запорізького гетьман був важливою історичною постаттю, а в «Історії Русів» його праця описується як важлива частина козацької боротьби.

Варто зазначити, що в «Історії Русів» наголошується на значенні гетьмана Сагайдачного для українців. Гетьман підтримував боротьбу за права українців та намагався зберігати традиції козаків. Але політика гетьмана була спрямована на створення незалежної України. В «Історії Русів» є згадки про битви, де приймав участь Петро Сагайдачний²².

²¹ А. Кащенко. Про гетьмана Сагайдачного. Вид. друге Серія Видавництва А. Кащенко Том 6 Рік 1917 Видавець Друк. І. Вісьман та І. Мордхілевич Місце видання Катеринослав

²² Василь Тирса (Панас Феденко): Лондон, 1953 Сторінок: 5-161 с. Видавництво "Наше Слово"

Найголовніші битви- це боротьба з поляками та участь у визвольних змаганнях, які є важливою частиною боротьби за незалежність держави. Отже, «Історія Русів» є одним з найважливіших джерел у вивченні постаті гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного, а також його діяльності в українській та світовій історіях²³.

Також можна помітити згадку про гетьмана в поемі Тараса Григоровича Шевченка «Гайдамаки». Тут Сагайдачний згадується як частина української історії в період боротьби за національні права та свободу. Хоча гетьман тут не є головним героєм, але його постать виступає тут як боротьба за свободу проти ляхів.

В поемі «Гайдамаки» Сагайдачний відображається як символ боротьби з ворогом. Варто зазначити, що Іван Франко також звертається в своїх творах до Петра Конашевича-Сагайдачного, хоча конкретно присвяченого твору гетьману письменник так і не створив. Але Іван Франко, в своїй науковій та публіцистичній діяльності, писав про історію України, зокрема про козаччину. Щодо історичних досліджень Івана Франка стосовно гетьмана Сагайдачного, то письменник неодноразово звертався, в своїх роботах, до постаті гетьмана досліджуючи його роль в боротьбі за незалежність.

Також письменник досліджував Сагайдачного й в дипломатичних відносинах з Річчю Посполитою (нині Польща) та Москвою. В своїх працях Іван Франко висвітлював політичні та військові дії Сагайдачного таким чином надаючи можливість для збереження автономії українській території.

Варто зазначити, що основним історичним твором Михайла Грушевського є «Історія України-Руси». Тут автор згадує та описує гетьмана як одного з важливих та²⁴

²³ Шевченко, Тарас Григорьевич. Кобзарь. Гайдамаки / Т. Г. Шевченко ; изд. ил. худож. А. Г. Слестёном ; к малорус. тексту приложен пер. Н. В. Гербея. – Санкт-Петербург: Тип. А. С. Суворина, 1886. – [6], 71 с., [14] л. ил. : ил.

²⁴ «Історія Русів» с. 3 переклад Івана Драча

впливових діячів серед козаків того часу та вважає, що саме Сагайдачний відіграв важливу роль в протистояннях з річчу Посполитою та Москвою. Також автор дає й аналіз військовим діям гетьмана. Зокрема в поході на Москву та в боротьбі за права козацтва.

Грушевський вважав гетьмана Сагайдачного символом не лише в військових справах, але й в політиці загалом. Письменник уважно розглядає стратегію внутрішньої та зовнішньої політики гетьмана. Конкретно Михайло Грушевський виокремлює дипломатію Сагайдачного, адже гетьман з усіх сил намагався добиватися справедливості, відносно України, в міжнародній політиці.

Отже, історик Михайло Грушевський розглядає гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного лише з історичної точки зору як важливого історичного діяча для України. Але варто зазначити, що в Івана Франка Сагайдачний вимальовується не лише як вправний та хоробрий воїн, але й як справедливий політик, який намагався забезпечити козакам та й цілком у народів безпеку.

Сам же автор хоча й мав захоплення козацькою добою, зокрема Сагайдачним, якого він вважав як символ боротьби за свободу та національну гідність. Але Куліш прагнув також й зрозуміти політику того часу та діяльність козацтва у військових умовах тодішньої буденності. Також у романі «Чорна Рада» Пантелеймон Куліш не звертається безпосередньо до постаті гетьмана Сагайдачного, але сам роман покликаний до вивчення козацької історії українському народу чільне місце в політиці того часу.

Варто зазначити, що Пантелеймон Куліш також цікавився історією України та неодноразово згадує в своїх творах гетьмана Петра Конашевича-²⁵

²⁵ «Історія Русів» с. 3 переклад Івана Драча

Сагайдачного. З точки зору історичних досліджень Куліш в своїх роботах відзначає військові здобутки гетьмана, а також його політичну діяльність. На думку письменника гетьман Сагайдачний зміг зміцнити козацьку державу та сприяв її розвитку і міжнародному впізнанню. Головною роботою в історії в Куліша є «Історія Русів», де автор згадує Сагайдачного як одного з найбільших впливових людей козаччини. Тут Пантелеймон Куліш відзначає дипломатичні здібності та політичний розум гетьмана. Автор відображає тут гетьмана як такого який прагнув боротися за незалежність. Пантелеймон Куліш, в даній роботі, описує Сагайдачного як людину, яка змогла знайти компроміс між боротьбою за автономію та необхідністю в співпраці з сусідами²⁶.

Стосовно більшої конкретики в контексті Сагайдачний і «Чорна Рада», то тут яскраво виражається ідеалізм козацької боротьби, бо за Сагайдачного є стабільність та прагнення до національної гідності та козацької автономії. А в «Чорній Раді» відчувається єдність, що можна пов'язати з ідеями Сагайдачного.

Також тут доволі однаковими є влада та стратегія, зокрема політична влада, хоча в «Чорній Раді» дане питання має інший контекст. Також поєднується романтизм та істичний образ, де образ великих людей як Сагайдачний, можуть символізувати ті принципи, що в романі ілюструються через різні історичні події. Отже, хоча гетьман не зображений безпосередньо в романі, але його спадщина та принципи боротьби за

²⁶ Львів: з друкарні І. Айхельбергера, 1912 р. – 194 с. – Писання Івана Франка, ч. 6.

Козаччину відчутні через контекст, в якому автор поєднує козацькі реалії та політичні інтриги тодішньої сучасності²⁷.

Також варто розповісти й про роман Спиридона Черкасенка «Пригоди молодого лицаря». Автор роману взяв за основу похід гетьмана на Кафу в 1616-му році²⁸.

1.2. Петро Конашевич-Сагайдачний в світовій літературі

Думаю, не лишнім буде написати й про те, що гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного згадують й в іноземній літературі, до прикладу Адам Міцкевич. Адам Міцкевич справді згадує в своїх творах Петра Конашевича-Сагайдачного. Але найбільш відомою поемою автора, де згадується гетьман є «Пан Тадеуш». В контексті Козаччини початку 17-го століття. Також варто відзначити й роботи Вільяма Даніельса, зокрема роботу «Історія України». Варто зазначити, що в книзі детально розглядається постать Сагайдачного, а також розглядається роль гетьмана у військовій справі (зокрема, в морських походах), в розвитку козацтва, також тут розглядалася дипломатична діяльність гетьмана Сагайдачного. В даній поемі гетьман згадується в контексті українсько-польських відносин, які мали чільне місце в тодішній політичній ситуації. В поемі Сагайдачний постає як відомий та видатний військовий діяч та лідер, а також як козацький гетьман, який прославляється боротьбою за незалежність козацької держави, а також відомий участю у великих військових компаніях.

Цікавим є те, що в одному з епізодів поеми Адам Міцкевич згадує та описує Сагайдачного як героя, який з'явився в контексті опису козащини, а також в її ролі боротьби з зовнішніми ворогами, зокрема з Польщею. Але

²⁷ Куліш П. О. Петро Сагайдачний : / драма / П.О. Куліш // Твори : у 2-х т. – К., 1994. – Т. 2. – С. 285-311

²⁸ <https://diasporiana.org.ua/proza/18439-cherkasenko-s-prigodi-molodogo-litsarya-t-1/>

варто²⁹ зазначити, що роль Сагайдачного в даній поемі не є головною, а постать гетьмана описується як певна частина тодішніх історичних подій. Також варто зазначити, що автор описує роль козацтва в Речі Посполитій, що, якраз, є важливим аспектом для розуміння культурних та політичних зв'язків між Україною та Польщею в ті часи. Отже, хоча гетьман Сагайдачний не є головним героєм поеми, але його постать тут дуже важлива для опису історичної та культурної тематики даної поеми. Отже, «Пан Тадеуш», є головним твором де постать Петра Конашевича-Сагайдачного згадується та описується хоча б для загальної історії Польщі³⁰. Також варто згадати Юзефа-Богдана Залеського, а саме його поетичний твір «Чайки». Спів запорожців, що вертаються з морського походу Конашевича. В цьому творі автор намагається передати образ єдиного героя гетьмана Сагайдачного як для України так і для Польщі. Це автор аргументує наступними рядками: «Конашевич наш Кошовий». Варто зазначити, що Залеський, в цілому, дає досить високу оцінку гетьману Сагайдачному, а також цим він дає йому характеристику та описує його в своєму творі як «найславетнішого вождя козаків».

« Бринить пісня в Україні.

І допоки братня мова,

У всій Польщі вона лине:

В цілому, іноземні автори не дуже цікавилися безпосередньо постаттю Сагайдачного, але все ж реально віднайти відголоски та посилення на

²⁹ «Пан Тадеуш или Последний наезд на Литве. Шляхетская история 19811-1812 годов в двенадцати книгах стихами». (Пан Тадеуш чи Останній наїзд на Литві. Шляхетська історія 19811-1812 років у дванадцяти книгах віршами). Автор: Адам Міцкевич Видавництво: «Аркады», Варшава, Польща, 1978

³⁰ «Пан Тадеуш или Последний наезд на Литве. Шляхетская история 19811-1812 годов в двенадцати книгах стихами». (Пан Тадеуш чи Останній наїзд на Литві. Шляхетська історія 19811-1812 років у дванадцяти книгах віршами). Автор: Адам Міцкевич Видавництво: «Аркады», Варшава, Польща, 1978

³¹ «Чайки. Спів запорожців під час повернення з морської виправи Конашевича» — дума [Юзефа Залеського](#) с.25

Сагайдачного в різних авторів, які описували історичні події, які торкалися безпосередньої участі в них гетьмана. А сама постать гетьмана Сагайдачного³¹ відображається в іноземних творах як політичний діяч, який боровся на рівні з козаками за незалежність³¹.

1.3 Петро Конашевич-Сагайдачний в масмедіа

Далі варто сказати, що гетьмана Сагайдачного згадує й преса. В 2008-му році в газеті «Хрещатик» було опубліковано біографію гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного. Варто зазначити, що автор статті вважає Сагайдачного вчителем С. Кішки, та навіть навів думку про сепарацію козаків з гетьманом: «Сагайдачний назвав себе гетьманом обох сторін Дніпра і Війська Запорозького»³².

Варто зазначити, що в 2014-му році було офіційно відзначено і визначено 400-т річчя гетьманування Сагайдачного. Але хвилю публікацій викликала далеко не ця подія³³.

В тому ж 2014-му році в окупованому Севастополі (Крим) окупантами було знесено пам'ятник гетьману Сагайдачному, який потім встановили в Харкові³⁴. Д. Кулиняк, в газеті «День» зазначає, що козаки заходили в бухту Севастополя в 1608-му році під час походу на османів. А П. Юрик провів певну паралель між Сагайдачним і військовими, які боронять Україну нині. М. Голоша говорить, що саме тоді в ураїнців з'явилося усвідомлення про кордони.

³¹ Петро Сагайдачний – творець Війська Запорізького. Хрещатик. 2008. 27 жовтня. № 195 (3411). С. 6

³² Петро Сагайдачний – творець Війська Запорізького. Хрещатик. 2008. 27 жовтня. № 195 (3411). С. 6

³³ Про відзначення 400-річчя гетьманства Петра Сагайдачного в українському козацтві : Постанова Верховної ради України. Урядовий кур'єр. 2013. 18 грудня (№ 234). С. 22.

³⁴ Сюдюков І. Козаки біля воріт Кремля. До 400-річчя московського походу гетьмана Петра Сагайдачного. День. 2018. 11 жовтня (№ 185-186). URL : <https://day.kyiv.ua/uk/article/istoriya-i-ya/kozaky-bilya-vorit-kremlya> (дата звернення: 16.06.2020).

³⁵ Історія яку приховували совдепи. Похід Сагайдачного на Москву. Час : інтернет-видання. 2020. січня. URL: <https://chas.cv.ua/history/64199-%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F.html> (дата звернення: 16.06.2020).

³⁶ Чепурний В. Тарас Чухліб: «Цьогоріч минає 400 літ з часу вдалого походу Війська Запорозького Москву».

³⁷ Голос України. 2018. 11 <http://www.golos.com.ua/article/302784> (дата звернення : 22.06.2020).

Також сюди можна додати й інтернет-видання «Час»³⁵. В цьому виданні згадується похід на Москву в 1618-му році. Але автори більшу увагу приділяють тут політиці. Також варто згадати й інтерв'ю історика Т. Чухліба, яке вийшло в 2018-му році до 400-т річчя походу на Москву, що не лишилось поза увагою періодичних видань .

Отже, як ми бачимо гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний описується як герой свого періоду гетьманування. З даної дослідженої літератури можна зрозуміти, що гетьман був суворим, але справедливим, і діяв лише по совісті. І хоча Сагайдачного , в кожній з цих книг, описують однаково мужнім, сильним, справедливим гетьманом, то різноманіття все одно можна знайти, до прикладу: у «Віршах...» окрім мужності гетьмана говориться й про те, де гетьман народився. Варто зазначити, що гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний став наскільки відомою людиною, що його постать вивчають не лише в історії, і не лише в Україні³⁶. Його вивчають й в українській літературі, а саме в народній творчості в пісні «Ой на горі та жінці жнуть»³⁷. Гетьмана вивчають і за межами України, зокрема в Польщі Адам Міцкевич «Пан Тадеуш», де гетьман згадується в контексті українсько- польських відносин³⁸.

³⁵

³⁶ https://chtyvo.org.ua/authors/Voitov_Bohdan/Retseptsii_renesansnykh_idei_u_relihiino-filosofskykh_pohliadakh_Kasiana_Sakovycha/

³⁷ https://shron1.chtyvo.org.ua/Zbirka/Zbirnyk_narodnykh_pisen_i_dum.pdf?PHPSESSID=eug3jsk897nobm8df5dbnummk1

³⁸ «Пан Тадеуш или Последний наезд на Литве. Шляхетская история 19811-1812 годов в двенадцати книгах стихами». (Пан Тадеуш чи Останній наїзд на Литві. Шляхетська історія 19811-1812 років у дванадцяти книгах віршами).

Автор: Адам Міцкевич Видавництво: «Аркады», Варшава, Польща, 1978

³⁷

³⁸

РОЗДІЛ II. Петро Конашевич-Сагайдачний в мистецтві

2.1 Петро Конашевич- Сагайдачний в образотворчому мистецтві.

Петро Конашевич-Сагайдачний відображається в образотворчому мистецтві, в основному, через портрети. Найвідомішим портретом є жалобний панегірик 1622-го року, написання якого датується серединою ХІХ-го століття. Також гетьман відображається в картинах Хотинської битви та інших історичних досягненнях.

Стосовно основних аспектів зображенн Петра Конашевича-Сагайдачного, то його зображують та описують в символізмі, портретах, історичних сюжетах та канонізації.

1. Символізм:

Зображення гетьмана Сагайдачного в образотворчому мистецтві яскраво підкреслюють роль гетьмана який з усіх сил боронить та охороняє рідну землю та православ'я, є зразковим меценатом для своїх наступників, а також як військового лідера, який зміг виховати козацьке військо.

2. Портрети:

Для нас найбільш відомим є портрет гетьмана, який було створено в середині ХІХ-го століття. Даний портрет базується на гравюрі жалобного панегірика, який було видано в Києві в 1622-му році. Варто зазначити, що гетьмана, здебільшого, зображають на портретах в козацькому одязі та з булавою, що означає символ влади. На одному з портретів 18-19-го століть гетьмана Сагайдачного зображено з сивою бородою, в червоному жупані та з булавою³⁹.

³⁹ https://chtyvo.org.ua/authors/Voitov_Bohdan/Retseptsia_renesansnykh_idei_u_relihiino-filosofskykh_pohliadakh_Kasiiana_Sakovycha/

3. Історичні сюжети:

В мистецтві, діяльність гетьмана відображається як успіх у військових походах на Крим, Османську імперію, Московське царство, морські походи на «чайках», а також участь в битві під Хотиним в 1621-му році.

Цікавим є те, що художники ХХ-го століття створювали батальні сцени, де Сагайдачний постає в певній динаміці та в епічному світлі. А в радянський та пострадянський період портрети гетьмана Сагайдачного символізували стійкість та незламність.

Сучасні художники ХХІ-го століття зображують гетьмана в стилізованих та анімованих образах, настінному розписі, цифровому живописі як історичного та легендарного героя та лідера українського народу.

4. Канонізація:

Петро Конашевич-Сагайдачний канонізований Православною Церквою України як святий в лику благовірний гетьман, що має своє певне відображення в релігійному мистецтві. Цікаво те, що автентичністю гравюри дослідники зацікавилися лише в ХІХ-му столітті. Найбільшого поширення гравюра здобула саме завдяки М. Максимовичу, який свого часу в 1850-му році опублікував копію на сторінках альманаху «Киевлянин». Варто зазначити, що в якості ілюстрації гравюру було використано і в праці І. Камініна.

Першим відкриває портрети та картини гетьмана Сагайдачного, який було створено в середині ХІХ-го століття. Є версії, що даний портрет було створено відомим копіїстом Гаврилом Васько. А сам портрет було створено на замовлення досить авторитетного українського мецената Василя Тарновського. Варто зазначити, що цей портрет належить до колекції Церковно-археологічного музею Київської духовної академії. Цей портрет⁴⁰

⁴⁰ .https://chtyvo.org.ua/authors/Voitov_Bohdan/Retseptsia_renesansnykh_idei_u_relihiino-filosofskykh_pohliadakh_Kasiana_Sakovycha/

вперше було опубліковано в 1883-му році В. Антоновичем та В. Бецем. Бец зазначає, що цей портрет варто вважати автентичним, бо має певну схожість з гравюрою в панегірику. Але така думка автора одразу зацікавила критиків⁴¹.

В 1883-му році виходить часопис «Киевская старина» де з'являється досить критичний розгляд попереднього видання Антоновича, де детально розглянуто обидва варіанти вигляду Сагайдачного та дійсно було визначено, що схожість між зображеннями мінімальна. І, наче б, після такого дослідження обох видань малоб розпочатися якесь велике дослідження приблизної ідентичності до гетьмана хоча б одного з портретів, але цього не сталося, бо поширення ілюстрацій Сагайдачного набирало обертань⁴².

Думаю, не лишнім буде сказати, що портрет гетьмана Сагайдачного використовував і Михайло Грушевський в своїй праці «Історія України-Руси» в 5-му її томі. Але Грушевський віддав перевагу фотокопії оригінальній гравюрі з панегірика.

В результаті, ми бачимо, що дослідники не намагаються віднайти більш автентичний образ гетьмана, а лише популяризують наявні портрети Сагайдачного.

Варто зазначити, що стосовно питання схожості обох зображень торкнулося й польського дослідника А. Лукашевського. В своїй праці автор зазначає, що обидва зображення дійсно між собою схожі. Але тут виникає але: 1. автор немає доступу до обох зображень⁴³;

⁴¹ Максимович М. А. [Стаття, або «Заметка»] о портрете гетмана Сагайдачного. // Киевлянин. Альманах на 1850 год. – Киев: В университетской типографии, 1850.

⁴² Антонович В. Б., Бец В. Портрет Петра Конашевича-Сагайдачного. // Киевская старина. – 1883. – Т. V. – Лютий. – С. 320–323. Киевская старина. – 1883. – Т. V. – Квітень. – С. 627–628.

⁴³ Грушевський М. С. Історія України-Руси. Том V. Суспільно-політичний і церковний устрій і відносини в українсько-руських землях XV-XVII віків. – Львів: Накладом авт. за поміччю Наук. т-ва ім. Шевченка, 1905. – 624 с.

⁴²

⁴³

2. джерела та література в яких йшлося про гетьмана не дають відповіді на поставлене питання.

Варто зазначити, що автентичність портрету є ксило-графічним зображенням гетьмана. Проте історики говорять, що зв'язок між цим портретом і гравюрою з «Віршів..» все ж є, йдеться про їх, хоча б, найменшу схожість⁴⁴.

Стосовно опису, то гетьмана зображено тут в шапці з дрібним гладеньким ворсом. Очі зображено темними та з доволі масивними повіками і дугами брів. Також зображено великий ніс з широкими ніздрями. Вуса тут зображені гарно прибраними в дві косички, які сягали кінця борода. Також на картині, з-під вус, видніється губний бант. В руці Сагайдачного зображено палицю, яка на кінці має хрестик, а по колу- дорогоцінне каміння. А от робота Б. Барвінківського є повним протиріччям часопису «Киевская старина», бо тут автор зазначає, що портрет Петра Сагайдачного, який знаходиться в Церковно-археологічному музеї змальований з панегірика. А отже, автор вважає, що цей портрет заслуговує на визнання та навіть є достовірним портретом з справжнім обличчям гетьмана. І після публікації цієї роботи, на жаль, всі дискусії стосовно схожості обох образів були припинені до 1982-го року, бо одна робота все вирішила. Проте я не вважаю, що одна робота, яка точно говорить про 100% схожості обох образів Сагайдачного є переконливою, бо це всього-на-всього лише одна робота на фоні інших, яка говорить про повну точність реального обличчя гетьмана⁴⁵.

Далі в 1982-му році вийшла монографія Д. Степовика, яка присвячена саме дослідженню української графіки. І тут же автор монографії детально описує та аналізує гравюру 1622-го року з панегірика. В результаті своїх

⁴⁴Грушевський М. С. Історія України-Руси: в 10 т., 13 кн. / Ред. кол. П. С. Сохань та ін. – Київ: Наукова думка, 1992–1998.

⁴⁵Барвінківський Б. [Критична нотатка про портрет гетьмана Сагайдачного, без назви]. // Киевская старина. – 1883. – Т. V. – Квітень. – С. 627–628.

⁴⁶Степовик Д. В. Український портрет XVI–XVIII століть. – Київ: Мистецтво, 1991. – 272 с.

досліджень та аналізу, автор зазначив, що хто б не перемальовував, хто б не змальовував, до якого б жанру не відносили копії та перемальовки гравюри, то точно вони не можуть передати детально риси обличчя, бо в самій гравюрі риси обличчя гетьмана відображено дуже погано. А сам мистецтвознавець вважає, що дана гравюра є типовим образом військового козака періоду Гетьманщини, а таким тоді міг бути не лише Сагайдачний, а й будь який інший гетьман чи козак⁴⁶. Тож якщо автор говорить, що на гравюрі зображений, можливо, саме Сагайдачний 50/50, а можливо й сам художник, який малював гравюру взагалі не мав на увазі гетьмана Сагайдачного, то виходить, що всі інші портрети, які є сьогодні- це ілюзія художників та сучасного штучного інтелекту? Також детально тут описується і кінь. За словами автора, кінь, у всій своїй красі тут символізує готовність до боротьби та подвигів. Але Петро Сас в своїй роботі говорить, що художник, ймовірно, був знайомий з гетьманом. Але, щодо точності малюнку, то автор тут говорить, що можливості передати риси гетьмана один-водин були сковані рівнем розвитку світу. Також автор ставить питання стосовно клейнод гетьмана, а саме він зазначив, що на гравюрі зображено лінії пер пірначів. Також він говорить, що на гравюрі зображено герб. Також автор говорить, що в нього немає жодного сумніву того, що герб тут зображено для того, аби наголосити на благородному походженні гетьмана⁴⁸. Петро Сас робить наголос й на шаблі, яка виглядає з кишені на коні. Але більше уваги автор приділяє сагайдаку, що говорить про воїна-вершника. Проте, сааайдак тут має подвійне значення: 1. вказує на прізвище гетьмана; 2. зброя, яка була притаманна для 17-го століття, хоча тоді вже була й вогниста зброя. Тобто, сагайдак тут відіграє лише в алегоричному значенні. Зазначається, що художнику вдалося, навіть, відобразити певний орнамент на стрілах⁴⁷

⁴⁶Степовик Д. В. Український портрет XVI–XVIII століть. – Київ: Мистецтво, 1991. – 272 с.

⁴⁷ 44. Сас П. М. Петро Конашевич-Сагайдачний: історичний портрет. / НАН України, Інститут історії України. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2006. – 238 с.

Що ж до опису гетьмана, то зазначається, що гравер не позбавив гетьмана реалістичних рис. Тут досить детально описано жупан Сагайдачного. Зокрема, йдеться про круглі гудзики, які були від шиї й до поясу, комір був стоячим на що вказує обрамлена біла смужка. Також тут йдеться про шнури. Шнури були плетені та впліталися в ледь помітну лінію та закінчується кулькою. Може так гравер хотів передати розріз поли. Проте, варто зазначити, що такі жупани носили не лише гетьмани.

Також автора вразив орнамент на налучі. Там було зображено п'ятикутну зірку та півмісяць.

Автор зазначає, що художнику вдалося досить чітко відтворити на гравюрі взуття Сагайдачного. Що є тут цікавим, так це те, що чоботи не мали каблук, а самі халяви були з-заду коротшими, ніж зпереду. Також, варто зазначити, що на взутті є прикраса в формі смужки.

Автор зазначає, що на сьогодні є всі підстави стверджувати те, що художник максимально правдиво відобразив взуття гетьмана. Адже схожі типи взуття археологам вже вдалося добре дослідити.

Далі варто перейти до опису обличчя гетьмана Сагайдачного на гравюрі та як, на думку автора, граверу вдалося максимально передати риси обличчя гетьмана. Отже, голова гетьмана зображена напівповернутою на ліву сторону. Стосовно обличчя, то воно видовжине та не є повним. Також обличчя є чистим та без найменших складок. Очі зображено великими та виразними. Над правим оком брову зображено дещо меншою за саме око. А ліву брову трішки зрізує край шапки, що на думку гравера робить погляд славетного гетьмана відкритим та спокійним. Ніс є близький до його прямої форми, ніздрі в носі є досить вузькими. В нижній частині носа зображено певний горбик та є натяк на гачкуватість носу. Щодо рота, то він є прямим та різко окресленим. Таке⁴⁸

⁴⁸ Сас П. М. Петро Конашевич-Сагайдачний: історичний портрет. / НАН України, Інститут історії України. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2006. – 238 с.

окреслення роблять штрихи, які відображають тут вуса, які розходяться від середини верхньої губи (над нею) та зливаються по краях бороди з завитками бороди. І саме через це неможливо визначити довжину бороди. Проте тут видно, що вони не великі, бо водно, що вони виходили за губи, але не досягали кінців щелеп. Постає тут і питання бороди. Тобто, на думку автора, борода тут означає статус, якого Сагайдачний міг досягти в битві під Хотиним.

Варто зазначити, що на портреті видніється лише нижня губа. Далі в низ йде борода, але вже без штрихів. В результаті такого зображення видно, що Сагайдачний має вольове підборіддя.

Щодо лобу, то лоб є плавно опуклим, що й підкреслює нижній край головного убору. Щодо висоти хутряної шапки, то вона, в середній частині шапки, дорівнює відстані між нижнім краєм та носом. Далі, лінії шапки від лівої скроні та кінця правого вуха овально піднято вверху, а далі переходять в горизонтальну площину, що підкреслює хутряний верх шапки. Варто зазначити, що така шапка врівноважує певну вертикаль обличчя та створює враження масивності голови. Отже, передаючи образ гетьмана Сагайдачного гравер мав орієнтацію на моду та художні можливості, які тоді існували.

Отже, з цього всього варто зробити висновок, що гравер відобразив Сагайдачного молодим, адже на гравюрі нема жодних ознак, що могли б говорити про похилий вік гетьмана. І, як би там не було, але саме цю гравюру прийнято вважати правдивою. Стосовно того, чого Сагайдачного намальовано саме молодим, то тут варто виходити з: можливостей художника та з того, щоб гетьмана могли впізнати глядачі, які тоді, можливо, були його очевидцями.

Відповіддю на це моє питання стає робота П.Саса, де автор дослідив всі праці своїх попередників та портрети гетьмана (включаючи й гравюру). То автор⁴⁹

⁴⁹ Сас П. М. Петро Конашевич-Сагайдачний: історичний портрет. / НАН України, Інститут історії України. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2006. – 238 с.

дійшов висновку, що всі ці досліджені ним портрети використовуються в науці та суспільстві як історико-документальні джерела про постать та зовнішній вигляд, хоча б приблизно, Сагайдачного. Автор пише, що гравюра погано відображає зовнішність гетьмана. А от анонімний художник з Лаври, на думку дослідника, художник навіть не намагався відтворити портрет Сагайдачного⁵⁰. А отже автор ставить тут питання саме про відповідність зображення. Саму ж гравюру дослідник вважає надійним іконографічним та історичним джерелом образу гетьмана. А всі інші зображення він відніс до художніх. Автор зазначає, що сама гравюра має стиль ренесансу. Варто зазначити, що вже в 1883-му році з'явилася рецензія невідомого рецензента на картину намальовану фарбами⁵¹. Тут рецензент критикує Антоновича й Беца, що вони не зробили строгого розбору картини й не оцінили її. Також рецензент натякав на те, що Бец недобросовісно використовував праці інших авторів⁵². Також рецензент наголосив на безпідставній претензії авторів стосовно того, що вони видали за автентичний портрет гетьмана Сагайдачного саме портрет який зберігається в залі Київської духовної академії⁵³. Рецензент зазначає, що невиразне ж поняття автентичності взагалі і зокрема даного портрету має художник. Рецензент запевняє, що картина і гравюра з панегірика є різними. Він це аргументує тим, що на ксилографії зображено літнього гетьмана, а на цій картині відносно молодого Сагайдачного.

Проте, варто помітити, що рецензент сам вже почав сумніватися та має туманне бачення стосовно автентичності портретів, бо рецензент взяв до уваги тезу Беца. Бо на думку Беца, гравюра з'явилася в 1621-му році. Також видно, що

⁵⁰ Сас П. М. Петро Конашевич-Сагайдачний: історичний портрет. / НАН України, Інститут історії України. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2006. – 238 с.

⁵¹ Serczyk W. A. Na dalekiej Ukrainie. Dzieje Kozaczyzny do 1648 roku. Kraków : Wydawnictwo Literackie, 1984.

⁵² Łukaszewski A. Portrety hetmanów i wodzów Rzeczypospolitej. Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1987.

⁵³ Podhorodecki L. Kozacy Zaporoscy. Warszawa : Bellona, 2011

рецензент судив гравюру на основі «лубочного» варіанту Максимовича. Але, все ж варто визнати те, що автори дійсно не критично підійшли до розгляду публікацій⁵⁴. Але поясний портрет гетьмана, який зображено в публікаціях Антоновича та Беца, сформував певний вплив на формування сучасного іконографічного канону гетьмана Сагайдачного. А отже, з'являються нові живописні роботи. Зараз, в Національному музеї історії України в Києві зберігається робота невідомого художника, яка датується ХІХ-м століттям. Автор зазначає, що навідміну від публікацій Антоновича та Беца, цей художник зобразив гетьмана в вбранні з червономі відтинками та золотими гудзиками. Також дослідник зазначає, що червоним є і верх шапки. Також золотою є й булава, яку Сагайдачний тримає в руці. Варто зазначити, що булава має вигляд сплющеної кулі. Тут гетьман має сірі очі та тонкий ніс. Кути губ приховано під вусами-кісками⁵⁵. Варто зазначити, що тут яскраво виражено образ людини похилого віку. Похилий вік тут аргументується тим, що видно вилиці та сиву бороду з вусами.

В результаті, можна сказати, що ще питання гравюри не вивчено⁵⁶. Але одночасно гравюра є важливим історичним джерелом. Певним чином гравюра передає мову мистецтва 17-го століття⁵⁷. Даний портрет досить чітко вплинув на закріплення в уяві козаків. А також ми знаємо, хоча б, приблизний вік гетьмана. Також в гравюрі омальовуються традиції 17-го ст. Хоча на мій погляд більш ідентичним є гравюра з панегірика Касіяна Саковича, бо гравюра

⁵⁴ Сас П. М. Петро Конашевич-Сагайдачний: історичний портрет. / НАН України, Інститут історії України. — Київ: Інститут історії України НАН України, 2006. — 238 с

⁵⁵ Podhorodecki L. Chocim 1621. Warszawa : Bellona, 1988.

⁵⁶ Литвин М. Українська козацька держава в добу Сагайдачного. — Чернівці: Букрек, 2009. — 176 с.

⁵⁷ Вдовиченко В. Сагайдачний у літературі та історії. — Київ: Академвидав, 2017. — 200 с.

⁵⁸ Łukaszewski A. Portrety hetmanów i wodzów Rzeczypospolitej. Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1987.

датується 1622-м роком, що й говорить про те, що автор гравюри, ймовірно, був очевидцем чи особисто знайомий з гетьманом ⁵⁸.

Але є й певні цікавинки з другого портрету- на нього було створено доволі невдалу копію (втрачено гудзик, додано блискучу напівсферу, зіпсовано укладку бороди й вус)⁵⁹. Наступною є картина Миколи Самокиша «Похід Сагайдачного на Кафу». Це одна з найвідоміших робіт Михайла Самокиша, яку присвячено історії Запорізького Козацтва⁶⁰. Дана картина відображає один з найвідоміших та найуспішніших походів козаків на чолі з гетьманом Сагайдачним. В картині відображається похід на Кафу в 1616-му році з метою звільнення полонених з османського полону. Якщо брати детально опис картини, то на картині відображено момент висадки козаків на берег, що коло Кафи⁶¹. В центрі знаходиться група козаків, яка просувалася вперед. Отже, ця картина передає мить напруженого бою. На задньому плані зображена фортеця- пожежа, втікачі, звільнені полонені- це є певним символом визволення. Самі ж козаки зображені в національному одязі (шаровари, кожухи, мають списи, мушкети, шаблі та луки). В центрі на коні представлено лідера козаків Петра Конашевича-Сагайдачного. Сагайдачного зображено в гетьманському одязі, з булавою та старшиною. Сам же колорит картини є насиченим. В картині присутні теплі тони, що підкреслюють історичність сюжету.

Стосовно історичного контексту картини, то через картину передається блискучий похід на Кафу, де було звільнено з полону 10 тисяч християн, які

⁵⁸ Łukaszewski A. Portrety hetmanów i wodzów Rzeczypospolitej. Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1987.

⁵⁹ Сас П. М. Петро Конашевич-Сагайдачний: історичний портрет. / НАН України, Інститут історії України. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2006. – 238 с

⁶⁰ НИКОЛАЙ САМОКИШ З 123 Аво-ма ша АЛЕИОМ Антор-систавителі Кладмир федасеевнч Янеин

⁶¹ Художнє оформлення Б. П. Саса Верстка Л. А. Зубець На обкладинці використано малюнок С. І. Шаменкова «Гетьман Петро Сагайдачний», автограф П. Конашевича-Сагайдачного 1622 р. і його герб Підписано до друку 30.05.2024 р. Формат 70х100/16. Ум. друк. арк. 64,84. Обл. вид. арк. 63,61. Наклад 300 прим. Зам. 04. 2024. РВВ Ін-ту історії України НАН України Київ-1, вул. Грушевського, 4.

Тут Сагайдачний впливає як борець проти полону⁶². Особливістю стилю написання картини Миколи Самокиша є реалізм в деталях, бо чітко омальовано одяг та зброю. Тут також присутні знання історії України, зброю козаків та, безпосередньо, побут козаків поза походами⁶³ та війнами. Сама картина передає повний емоційний патріотизм.

Гетьмана також малював і Сергій Іванович Васильківський. Васильківський вважається автором портрету «Портрет Конашевича-Сагайдачного». Варто зазначити, що сам портрет є стилізований художником зі збірки «Вірші...» Касіяна Саковича⁶⁴.

Щож до загального опису портрету, то портрет має жанр анфанс з легким поворотом⁶⁵. Сам портрет є написаним в повний зріст та написаний в середині-другій половині 17-18-го століть. Портрет є акварельним.

Варто зазначити, що цей портрет входить до художнього альбому, який вийшов під назвою «З української старовини», який вийшов в світ в 1900-му році⁶⁶. Також варто відмітити, що саме цей портрет певним чином напівобрамлює сюжет, який притаманний композиції в формі віньетки «Козацький загін в поході» автором якої є М. Самокиш.

Варто ззначити, що Васильківський досить майстерно відобразив костюм та клейноди гетьмана, що й свідчить про обізнаність художника в моді 20-х років 17-го століття⁶⁷.

⁶² Литвин М. Українська козацька держава в добу Сагайдачного. — Чернівці: Букрек, 2009. — 176 с.

⁶³ Козак П. Гетьманська доба в Україні: Сагайдачний та його наступники. — Львів: Літопис, 2014. — 256 с.
Гетман Петр Конашевич Сагайдачный // Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии. Вып. IX. — Екатеринослав, 1913. — С. 1-58

⁶⁴ Podhorodecki L. Hetmani Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Warszawa : Bellona, 1999

Білик С. Гетьман Петро Сагайдачний у контексті української історії. — Київ: Генеза, 2011. — 192 с. — URL: <https://geneza.ua>

⁶⁵ Serczyk W. A. Historia Ukrainy. Wrocław : Ossolineum, 2001.

⁶⁶ Вдовиченко В. Сагайдачний у літературі та історії. — Київ: Академвидав, 2017. — 200 с.

⁶³

⁶⁴

⁶⁵

⁶⁶

⁶⁷ Podhorodecki L. Kozacy Zaporoscy. Warszawa : Bellona, 2011

Лебединський художній музей описує гетьмана ,з картини, в червоно-коричневому кафтані з хутра, з гудзиками, з булавою та шаблею в руках та в похилому віці. Стосовно опису деталей костюма гетьмана на картині, то верхній одяг є класичним для періоду Речі Посполитої, одяг оздоблено хутром, що свідчить про статус заможної людини. Гетьман зображений в кафтані. Сам кафтан є довгим та в сірому кольорі. Сам кафтан застебнуто до поясу дрібними гудзиками. Сам кафтан підв'язано жовтим тканинним поясом.

В руці в гетьмана зображено булаву. Сама голова булави є невеликою та видовжиною в сіро-сріблястому кольорі. Варто зазначити, що така форма булави є досить притаманною для першої чверті 17-го століття.

Варто відмітити, що художник пішов проти джерел, і зобразив гетьмана в чоботях на каблуку, а на голові зображено високу шапку з жовтим кінцем, а також вона заломлена специфічним образом. Проте пропорція шапки дорівнює пропорції шапки в книзі Антоновича та Беца.

Стосовно рис обличчя гетьмана, то Сергій Васильківський також відобразив гетьмана відносно молодим. Тут відображено пронизливий погляд, а самі очі зображено блідо-голубими. Верхні повіки зображено крупними, а нижні є затіненими. Брови тут зображено досить енергійно. Досить чітко омальовано ніс і губи, що вказує на вольову особистість гетьмана.

Варто зазначити, що художник тут спирається на портретну традицію XIX-го століття. Тут йдеться про зображення гетьмана з важкими повіками та форму носа, що є властивим для портретів саме XIX-го століття⁶⁸.

Стосовно гетьманських клейнодів, то зображено булаву як символ влади та шаблю в поясі, що символізує готовність до бою. Стосовно характерних рис, то тут присутні хоробрість, мужність, мудрість. Стосовно історичної цінності портрету, то перший образ гетьмана 1622-го року є важливим для візуальної

⁶⁸ Łukaszewski A. Portrety hetmanów i wodzów Rzeczypospolitej. Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1987

історії. Також портрет є наочним джерелом та об'єднує в собі зображення гетьмана з козацькими та гетьманськими атрибутами. Також присутня ідеалізація образу гетьмана, що візуально зображує гетьмана Сагайдачного як національного героя, вправного політичного та військового діяча.

Наступна картина має назву «Петро Конашевич- Сагайдачний». Художник, який створив цю картину, на жаль, не відомий. Проте відомо, що⁶⁹ картина датується 17-м століттям. Сам портрет відносять до категорії «парсун», тобто до категорії світських живописів. Але парсуни не могли точно відобразити зображення людини, але могли вказувати на її релігійні та політичні погляди. Стосовно опису картини, то на ній зображено гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного одягнутого в червоний контуш, що було досить популярно носити серед козацької старшини 20-х років 17-го століття. В правій руці гетьмана зображено булаву, що є символом влади⁷⁰. Вираз обличчя гетьмана є досить серйозним та зосередженим, що й говорить про його серйозність, відповідальність, розум та мудрість в його справі. Цікаво, що уважні відвідувачі виставки присвяченій гетьману Сагайдачному можуть помітити на цій картині в правому верхньому куті напис «ІС ХС», що розшифровується як Ісус Христос, що й вказує на релігійність гетьмана та чітко підкреслює, що картина належить саме до категорії парсун⁷¹. Стосовно історії написання картини, то вона була написана на межі 17-18-го століть. Можливим місцем створення картини є Києво-Могилянська академія. Стосовно мети створення картини, то її було написано саме для слави нашого гетьмана як охоронця християнської православної релігії.

Варто зазначити, що гетьмана Сагайдачного було внесено, разом з всіма Запорозькими козаками, до Київської братської школи, аби захистити

⁶⁹ Допис користувача Національний художній музей України / National Art Museum of Ukraine

⁷⁰ Яворницький Д. Історія запорозьких козаків. Т.1. З російської переклав Іван Сварник Львів Світ, 1990. 319 с.

⁷¹ Степовик Д. В. Український портрет XVI–XVIII століть. – Київ: Мистецтво, 1991. – 272 с

православну українську церкву від полонізації. Цікавим є те, що даний портрет досить часто можна зустріти в підручниках з історії України.

Стосовно літератури, де згадується дана картина, то ця картина згадується в академічних та мистецьких джерелах, які присвячені живопису 17-18-го століть. До прикладу можна навести каталоги музейних колекцій, зокрема каталог Національного художнього музею України та каталог Музею Гетьманства, тут зображення гетьмана Сагайдачного є частиною козацького іконографічного канону. Також варто сказати й про «Петро Сагайдачний: історичний портрет» автором якого є Наталія Яковенко⁷⁴. Сама книга описує всю біографію гетьмана, а також в ній згадується відомий портрет гетьмана який репрезентує образ Сагайдачного в сучасній українській історії. Варто розповісти й про «Український портрет 16-18-го століть» автором якого є Дмитро Степовик⁷⁵. Дана робота детально описує та аналізує парсуни козаччини. А сам портрет Сагайдачного розглядається як найбільш символічний приклад, що звертає увагу читача іконописну стилістику в даній картині.

Не лишнім буде сказати й про «Історію українського мистецтва», яку було написано в 6-ти томах. Але нам цікавий 3-й том, бо тут досить яскраво описано розвиток парсунного портрету, а ьголовне- згадується портрет гетьмана Сагайдачного. Тут Сагайдачний відіграє не лише роль державного лідера, а й аналізується художній стиль портрету гетьмана⁷².

Також маю сказати й про «Козацькі портрети 17-18-го століть» автором яких є Олександр Нарбут⁷³. Дана робота присвячена вивченню портретів козацької

⁷² Кралюк П. Петро Конашевич-Сагайдачний — творець української нації? — Львів: Балка, 2018. — 192 с. — URL: <https://balka-book.com>

⁷³ Нарбут О. М. Козацькі портрети XVII–XVIII століть: каталог / упоряд. О. М. Нарбут. — Київ:

⁷⁴ Яковенко Н. М. Петро Сагайдачний: історичний портрет. / [передм. І. В. Причепи]. — Київ: Ред. часопису «Пам'ятки України», 1992. — 46 с.

⁷⁵ Степовик Д. В. Український портрет XVI–XVIII століть. — Київ: Мистецтво, 1991. — 272 с.

⁷⁶ Нарбут О. М. Козацькі портрети XVII–XVIII століть: каталог / упоряд. та автор вступ. ст. О. М. Нарбут. — Київ: Мистецтво, 1996. — 200 с.

старшини, де не є винятком і Сагайдачний. Тут автор звертає увагу на одяг, символіку, атрибути.

Наступною картиною є «Похід на Москву в 1618-му році». Даний похід очолював гетьман Сагайдачний, а похід є чи ненайгучнішим походом в історії козацтва⁷⁴. Стосовно опису та художнього стилю картини, то картина написана в експресивному виді, бо має яскраві кольори. В картині досить яскраво зображені емоції козаків в бою. Яскраві кольори тут відіграють роль передачі драми дії в картин⁷⁵. В центрі картини зображено кінноту в атаці та зі зброєю. Вигляд козаків є досить героїчним та впевненим. Стосовно авторів картини, то тут виділяють кілька авторів за стилем. Основні погляди спрямовано на Олександра Данченка та Валерія Коротюка. Але точного авторства встановити не вдалося, оскільки картина не має підпису⁷⁶. Стосовно символіки в картині, то досить символічним тут є сцена бою, що й говорить про масштаби народної боротьби з ворогом. Символікою можна вважати ще білого коня, як символ верховенства, лідерства, що яскраво підкреслює та виділяє гетьманський характер. А от червоний плащ є символом відваги. Стосовно історичного значення картини, то тут описується подія 1618-го року, а саме похід на Москву, де взяли участь 20 тисяч козаків⁷⁷. Головною метою було взяти Москву, а володарем московського трону мав стати Владислав. Проте Москву не було взято, але без перемог наших козаків не обійшлося. Сам похід⁷⁸ завершився Деулінським перемир'ям, яке було підписано в 1618-му році та стало вигідним для Речі Посполитої. Стосовно картини в літературі, то в художній літературі дана картини не зустрічається, але вона досить часто зустрічається в наукових роботах та підручниках з історії України. До⁷⁹

⁷⁷ Коротюк В. В. Козацькі битви та звияги. / В. В. Коротюк. — Київ: Кріон, 2012. — 128 с.

⁷⁸ Тома Л. Петро Конашевич-Сагайдачний. — Київ: Наша Форма, 2015. — 256 с.

⁷⁴

⁷⁵

⁷⁶

⁷⁷

⁷⁸

⁷⁹ Тома Л. Петро Конашевич-Сагайдачний. — Київ: Наша Форма, 2015. — 256 с.

прикладу, дану картину обговорювали в статті Радіо Свобода. Тут більше обговорюється образ гетьмана перед входом в Москву в жовтні 1618-го року⁸⁰.

Отже, ця картина є популярною тільки в наукових роботах. Наступною картиною є «Портрет Петра Конашевича-Сагайдачного». Автор портрету є невідомим, а сам портрет написано в 17-18-му ст. Портрет створено в жанрі народного портрету олійними фарбами на полотні. Головним чином тут є те, що тут присутня гіпотетична можливість знайти реальні риси обличчя гетьмана, і це пояснюється тим, що портрет написано в 18-му столітті.

Стосовно опису картини, то Сагайдачний має тут молоде та худорляве обличчя та вуса схожі, які дещо схожі на підкову. Головний убір гетьмана тут виглядає інакше, ніж на гравюрі, зокрема він має іншу форму та видніється суконний верх, який увігнуто посередині⁸¹. Також шапка має подібність у висоті та ширині. Також варто розповісти й про те, що рукава та гудзики на жупані є досить схожими. Але самі гудзики були розташовані по три, це аргументується тим, що, можливо, на гравюрі було зображено, але не збереглися певні гудзики⁸². Стосовно статури гетьмана, то тут вона зображена повернутою дещо вправо, борода є роздвоєною та рідкуватою. А також є досить специфічною тут зачіска: волосся біля лівого вуха горизонтально зачесане так, що закриває значну частину вуха. Варто зазначити, що цей портрет має певну іншу художню мову, але й має багато спільних рис з портрету в панегірику. Стосовно певних елементів портрету, то гетьман правою рукою тримає булаву, яка на кулі має хрестик з дорогоцінних каменів. Даний портрет має одразу кілька місць зберігання, одними з таких є Національний музей історії України та Історичний музей у Львові⁸³.

⁸⁰Коротюк В. В. Козацькі битви та звияги. / В. В. Коротюк. – Київ: Кріон, 2012. – 128 с

⁸¹Грицак В. Петро Сагайдачний: козацький ренесанс і похід на Москву. // Радіо Свобода. – 2018. – 23 жовтня..

⁸²Сас П. М. Петро Конашевич-Сагайдачний: історичний портрет. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2006. – 238 с.

⁸¹

⁸²

⁸³ Ільченко О. [Портрет гетьмана Сагайдачного]. – Київ:

Варто зазначити, що портрет було написано з уяви, бо прижиттєвого портрета гетьмана нема. Стосовно зображення, то Сагайдачного зображено в традиційному козацькому вбранні в соболевій шапці з пером та червоною свитою. Руку розташовано було на рівні з грудьми, що означає готовність до будьякого розвитку подій. Варто зазначити, що ця картина зберігалася в сім'ї Капністів в селі Михайлівка Сумської області. Цікавим є те, що дослідники почали цікавитися автентичністю цього портрету та портрету з гравюри Саковича лише в XIX-му столітті.

Варто зазначити, що картина відображає в собі стилістику образотворчого мистецтва 18-го століття, але присутні й певні риси малярства, які притаманні добі Сагайдачного.

Отже, розглянувши даний портрет можна зрозуміти, що цей портрет не є самостійним історичним джерелом іконографії гетьмана Сагайдачного. Але цей твір мистецтва відображає загальний образ гетьмана Сагайдачного з певними елементами своєї моди в 18-му столітті. Дана картина описується в романі Олександра Ільченка «Портрет гетьмана Сагайдачного», де автор чітко вказує саме на цей портрет, а сам сюжет розвивається пов'язано з портретом. Сам портрет стає тут символом хоробрості та гідності лідера. Автору вдалося передати серйозний та зосереджений вираз обличчя гетьмана з картини в текст⁸⁴.

Портрет гетьман Сагайдачного розглядають й історики, наприклад Наталія Яковенко, Ярослав Дашкевич та Ярослав Ісаєвич описують даний портрет в плані козацького мистецтва.

Отже, Олександр Ільченко- це єдиний письменник, який втілив реальний портрет гетьмана з уяви в твір та описав його.

⁸⁴Саганюк І. Сагайдачний і його час. — Львів: Світ, 2010. — 198 с.
84

Франко створив словесний портрет, а науковці розглядають портрет з наукової точки зору.

Далі варто сказати про портрет «Петро Конашевич-Сагайдачний». Автор даної картини невідомий⁸⁵. Портрет створено в кінці ХХ-го початку ХХІ-го століття. Портрет написано в жанрі історичного портрету. Технікою написання є живопис олійними фарбами на полотні. Портрет написано в стилі реалізм, де є елементи ідеалізації, що притаманно історичним портретам⁸⁶. Картина знаходиться та зберігається в національному музеї історії України в Києві⁸⁷.

Стосовно атрибутів, то на портреті присутні: дорогий одяг, що й говорить про багатство; булава, що говорить про владу гетьмана; також присутні декоративні елементи, зокрема надпис; також зображено феску з хутром, що також говорить про владу гетьмана⁸⁸.

Варто розповісти й про працю «Гетьмани України» Олени Апанович⁸⁹. Тут описана реконструкція портрету гетьмана Сагайдачного. В роботі присутній портрет гетьмана, який створив Олександр Івахненко⁹⁰. Варто зазначити, що реконструювався не оригінал. За основу реконструкції було видано «Вірші...»,

⁸⁵ Франко І. Я. Петро Сагайдачний [вірш]. // Франко І. Я. Зібрання творів у 50 томах. – Том 1: Поезії. – Київ: Наукова думка, 1976. – С

⁸⁶ Апанович О. М. Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі. – Київ: Либідь, 1993. – 288 с.

⁸⁷ Вдовиченко В. Сагайдачний у літературі та історії. – Київ: Академвидав, 2017. – 200 с.

⁸⁸ Кралюк П. Петро Конашевич-Сагайдачний — творець української нації? — Львів: Балка, 2018. — 192 с. — URL: <https://balka-book.com>

⁸⁶

⁸⁷

⁸⁸

⁸⁹ Шевченко О. Гетьмани України: Петро Сагайдачний. — Київ: Абрис, 2012. — 240 с.

⁹⁰ Skowron R. (red.). The House of Vasa and the House of Austria. Correspondence from the Years 1587–1668. Part II: The Times of Władysław IV, 1632–1648. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2024. (польське видання англійською мовою)

⁹¹ Шевченко О. Гетьмани України: Петро Сагайдачний. — Київ: Абрис, 2012. — 240 с.

⁹² Апанович О. М. Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі. – Київ: Либідь, 1993. – 288 с.

⁹³ Masłowski, M. Józef Brandt. – Warszawa: Wydawnictwo Artystyczne i Filmowe, 1962

⁹⁴ Nagielski M. Wojny i wojskowość polska w XVII wieku. Warszawa : Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2018

⁹⁵ Козак П. Гетьманська доба в Україні: Сагайдачний та його наступники. — Львів: Літопис, 2014. — 256 с.

присутні описові джерела 17-го ст, було враховано тодішню моду на одяг козаків та символи влади.

Особливостями реконструкції є стиль портрету- тут використовуються елементи іконографії та реалізму⁹¹. Присутні й атрибути, що символізують владу гетьмана, зокрема це герб та булава. Стосовно вбрання гетьмана, то він був одягнений в шапку з соболя, жупан, мав червоний пояс. Вираз обличчя був суворий та зосереджений з високим чолом та сивою бородою⁹².

Живописний портрет можна побачити в Національному музеї історії України та в Музеї гетьманства в Києві.

Варто зазначити, що картина «Козак на коні» має всі ознаки, які вказують на авторство Брандта⁹³. Автор зображує козака на тлі досить туманного, водного степу, де проходить кавлерія з обозом, а за кавалерією йде загін за загоном.

Якщо виконати художній аналіз, то можна зрозуміти, що картина написана близько 1900-го року⁹⁴. На таке датування чітко вказує на легкий художній та мальовничий жест, а також помітно в зображенні коня⁹⁵ певну специфічну декоративність⁹⁶. Але якщо проаналізувати інші картини Брандта, то можна помітити, що автор використовує мальовничих істот досить часто, Кінь, в цій картині, зображається як певний сплеск яскравих кольорів на фоні зеленого степу. Варто зазначити, що ця картина зберігається в мюнхенській колекції живопису⁹⁷.

⁹¹

⁹²

⁹³

⁹⁴

⁹⁵

⁹⁶ Гуржій О. Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний. — Київ: Наукова думка, 2005. — 180 с.

⁹⁷ Ковальчук І. Козацька доба: Сагайдачний і його час. — Львів: Каменяр, 2013. — 208 с.

Не лишнім буде розповісти про портрет «Гетьман Сагайдачний і козаки України» автором якого є Петро Холодний. Дана картина написана в⁹⁸ неовізантійському стилі, Картина є стилізованою композицією та зосереджує увагу глядача на образі гетьмана Сагайдачного серед козаків неовізантійський стиль тут виділяється тим, що сама робота створена в стилі вітражу де є вставки кольорового скла- саме це й передає світло та прозорість, що є притаманним для візантійського стилю⁹⁹. Стосовно композиції, то тут чітко видно, що автор зумів досягти того, що глядачі звертають увагу саме на образ гетьмана, який оточений козаками, що показує певну єдність гетьмана з ними. В картині поєднано теплі кольори та лаконічні лінії, а також відображаючи на фоні козаків гетьмана, то це є певним виділенням серед козаків як історичного діяча.

Варто зазначити, що використання вітражу даній картині має певну духовну символіку- та додає візуальну та духовно-символічної наповненості. Стосовно сакрально- героїчного наративу, то тут козаки на чолі з Сагайдачним постають перед глядачем у вигляді символічних та сакральних фігур, де більш центральне вираження має саме гетьман ,який виступає тут історичним символом, і певним яскравим акцентом в даній роботі. Ця картина наче¹⁰⁰ історія України в картинах. Варто зазначити, що внизу є підпис назва картини ,час створення та на чий кошти вона зроблена¹⁰¹.

Також хочу розповісти про ще один сучасний живописний портрет гетьмана Сагайдачного. Отже, саму картину було виконано в іконописно-портретній манері. Гетьмана на картині зображено в темносиній шапці з червоним верхом та в червоному жупані з застібками, що було тоді притаманно носити козакам.

⁹⁸ Вдовиченко В. Сагайдачний у літературі та історії. — Київ: Академвидав, 2017. — 200 с.

⁹⁹ Гординський С. Українська ікона XX століття. / Гординський С. — Торонто, 1980

¹⁰⁰ Nagielski M. Wojny i wojskowość polska w XVII wieku. Warszawa : Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2018

¹⁰¹ 44. Сас П. М. Петро Конашевич-Сагайдачний: історичний портрет. — Київ: Інститут історії України НАН України, 2006. — 238 с

В руках гетьман тримає атрибут влади- булаву¹⁰². Вираз обличчя є суворим та зосередженим. А фон, на якому зображено гетьмана, є теплим та однотонним, що звертає увагу глядача на гетьмана.

Варто зазначити, що ця картина не автентична, але й не є копією- скоріш за все це стилізація сучасних художників, які робили її на основі описів та оповідей про Сагайдачного. Цікаво, що автор даної роботи залишається невідомим¹⁰³.

Отже, стосовно характеристики самого зображення, то фон, на якому зображено гетьмана є нейтральним, що чітко підкреслює постать Сагайдачного. Стосовно атрибутів, то головним атрибутом тут постає булава, далі йде люлька- є невід'ємною частиною самого гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного: «Мені з жінкою не возиться, а табак та люлька козаку в дорозі знадобиться...», а також тут зображено шаблю, що є військовою зброєю для козацтва та показує постійну готовність гетьмана до боротьби, і не лише військової, а й релігійної боротьби¹⁰⁴. Стосовно стилю картини, то це пізня історична реконструкція, яку було створено в XX-XXI-му столітті на основі попередніх описів та гравюр. Варто відмітити, що над головою гетьмана присутній напис на стрічці «Петро Конашевич-Сагайдачний», що й говорить про назву картини. Щодо автоства, то тут досить стильно розходяться думки, оскільки схожі портрети реконструювали Опанас Сластіон, Михайло Жук та Микола Самокиш. Стосовно символіки картини, то тут виступає булава- символ влади; люлька- не лише невід'ємна частина Сагайдачного, а й має певний акцент на дипломатії та розсудливості; напис на стрічці над гетьманом на картині є посилом на старі книги та картини, де імена історичних та політичних діячів писалися так¹⁰⁵.

¹⁰² Вдовиченко В. Сагайдачний у літературі та історії. — Київ: Академвидав, 2017. — 200 с. — email: akadem@ukr.net

¹⁰³ 44. Łukaszewski A. Portrety hetmanów i wodzów Rzeczypospolitej. Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1987.

¹⁰⁴ Nagielski M. Wojny i wojskowość polska w XVII wieku. Warszawa : Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2018

¹⁰⁵ Степовик Д. В. Український портрет XVI–XVIII століть. — Київ: Мистецтво, 1991. — 272 с.

Отже, даний портрет є символічною іконографією гетьмана та створений для образу в народній пам'яті українців.

Варто зазначити, що даний портрет вписує та відображає гетьмана Сагайдачного в українській та світовій культурі як мудру людину, військового, дипломатичного та політичного стратега та великого шанувальника освіти та релігії ¹⁰⁶.

Також вважаю не лишнім розповісти й про картину «Переговори гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного з турецьким воєначальником». Варто зазначити, що дана картина є однією з найвідоміших іконографічних реконструкцій кінця ХІХ-го століття. Цікавим є те, що ця картина написана в стилі історичних замальовок ¹⁰⁷.

Щодо авторства, то автором картини варто вважати відомого художника та ілюстратора Ореста Кипренського.

Стосовно джерел, де зображена ця картина, то її можна зустріти в виданні «Исторические деятели Южной России в биографиях и портретах» ¹⁰⁸. А в польських виданнях картина згадується частина битви під Хотиним ¹⁰⁹.

Стосовно стилю написання, то вона написана в жанрі графіки. Картина має в собі сцену, де є групи козаків та османів та відображає в собі стиль переговорів за маленьким столиком ¹¹⁰.

Варто відмітити, що в цій картині певним чином відображається європейський романтизований підхід, де історичні постаті значно

¹⁰⁶ **Исторические деятели Южной России в биографиях и портретах.** — Киев: Типография И. Н. Кушнерева и Ко, 1883.

¹⁰⁷ Łukaszewski A. Portrety hetmanów i wodzów Rzeczypospolitej. Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1987

¹⁰⁸ Тома Л. Петро Конашевич-Сагайдачний. — Київ: Наша Форма, 2015. — 256 с.

¹⁰⁹ Сас П. Полководець Петро Сагайдачний. — Київ: Кліо, 2025. — 224 с.

¹¹⁰ **Исторические деятели Южной России в биографиях и портретах.** — Киев: Типография И. Н. Кушнерева и Ко, 1883.

перебільшені задля того аби створити більш героїчний образ історичного діяча чи історичної події¹¹¹.

Також варто згадати ще одне полотно, яке також належить до лінійки картин присвячених Хотинській війні 1621-го року, має вона назву «Смерть гетьмана під Хотином»¹¹².

На картині зображено в центральній сцені останню зустріч гетьмана Сагайдачного з коронним гетьманом Яном Каролем Ходкевичем, який як не дивно мав також смертельну хворобу¹¹³. До речі, обидва військові та передові діячі померли майже одночасно- Кароль Ходкевич помер в вересні 1621-го року, а Петро Сагайдачний помер у квітні 1621-го року¹¹⁴. На задньому плані картини зображено табір з двох військ, що є символом єдності у війні¹¹⁵.

На першому плані зображено тяжко пораненого гетьмана Петра Сагайдачного, якого було зображено лежачи на ложі¹¹⁶. Навколо гетьмана розташовано¹¹⁷ козацьку старшину¹¹⁸ та польських полководців¹¹⁹, які прийшли висловити свою повагу до гетьмана та до його перемоги над турецькою ордою¹²⁰. Стосовно авторства та ймовірної дати написання картини, то варто сказати про наступні відомості: автор картини невідомий, а приблизне написання картини припадає на другу половину 18-го- початок 19-го століття. Сама картина належить до історичного жанру, а написана вона саме тоді, коли

¹¹¹Podhorodecki, L. *Wojna chocimska 1621 roku*. – Warszawa: Wydawnictwo Bellona, 2011

¹¹²Łukaszewski A. *Portrety hetmanów i wodzów Rzeczypospolitej*. Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1987

¹¹³Nagielski M. *Wojny i wojskowość polska w XVII wieku*. Warszawa : Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2018

¹¹⁴Тома Л. Петро Конашевич-Сагайдачний. — Київ: Наша Форма, 2015. — 256 с.

¹¹⁵Вдовиченко В. Сагайдачний у літературі та історії. — Київ: Академвидав, 2017. — 200 с.

¹¹⁶Ковальчук І. Козацька доба: Сагайдачний і його час. — Львів: Каменяр, 2013. — 208 с.

¹¹⁷Білик С. Гетьман Петро Сагайдачний у контексті української історії. — Київ: Генеза, 2011. — 192 с. — URL: <https://geneza.ua>

¹¹⁸Сас П. Полководець Петро Сагайдачний. — Київ: Кліо, 2025. — 224 с.

¹¹⁹Serczyk W. A. *Na dalekiej Ukrainie. Dzieje Kozaczyzny do 1648 roku*. Kraków : Wydawnictwo Literackie, 1984.

¹²⁰Skowron R. (red.). *The House of Vasa and the House of Austria. Correspondence from the Years 1587–1668. Part II: The Times of Władysław IV, 1632–1648*. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2024.(польське видання англійською мовою)

польсько-козацькі перемоги над турками набирали значних обертів ¹²¹. Щодо місця зберігання картини, то репродукція зберігається в національному музеї у Варшаві, а копія зберігається у Львівському історичному музеї ¹²². Також відомо, що певні копії зберігаються й в польських приватних колекціях, зокрема у фондах Варшави та Кракова і публікується в книгах, які присвячені Хотинській битві. Стосовно значення картини, то ця картина чітко підкреслює та поєднує в собі одночасно героїзм та трагічну долю двох військових діячів, які об'єдналися заради досягнення спільної мети- вигнати османського ворога з української землі. Сюжет картини має в собі барокову традицію в тому, що на картині зображено смерть гетьмана, який помирає за християнство. Сама картина є певним візуальним символом битви під Хотином. Варто зазначити, що цю картину описують в польській літературі так, що польський король їхав до пораненого гетьмана з дарами та, навіть, з власним лікарем та наказав його зцілити гетьмана. А Сагайдачний отримав наказа від короля певний час тримати кількатисячне військо в Хотині, а самому від'їхати на лікування. Варто зазначити, що портрети гетьмана Сагайдачного є одні з ¹²³ найузагальнюючих портретів в історіографії¹²⁴.

Далі варто описати картину Олександра Климка «Сагайдачний громить турків»¹²⁵. Картину було написано в 1938-му році. Ця картина являється однією з найбільш відомих картин художника, де відображено моменти боротьби за незалежність з турками¹²⁶. Варто зазначити, що дана картина відноситься до

¹²¹ Podhorodecki, L. *Wojna chocimska 1621 roku*. – Warszawa: Wydawnictwo Bellona, 2011

¹²² Wójcik, Z. *Historia powszechna XVI–XVII wieku*. – Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1991

¹²³ Serczyk W. A. *Historia Ukrainy*. Wrocław : Ossolineum, 2001

¹²⁴ Serczyk W. A. *Na dalekiej Ukrainie. Dzieje Kozaczyzny do 1648 roku*. Kraków : Wydawnictwo Literackie, 1984.

¹²⁵ 44. Serczyk W. A. *Na dalekiej Ukrainie. Dzieje Kozaczyzny do 1648 roku*. Kraków : Wydawnictwo Literackie, 1984.

¹²⁶ Назаров О. Г., Тинченко Я. Ю. *Українська військова історія в образах*.

серії батальних сцен¹²⁷. На ній зображено, безпосередньо, гетьмана Сагайдачного, який веде своїх козаків в бій проти османської навали¹³². Саму картину написано в стилі батального живопису в поєднанні з динамічними композиціями та яскравим колоражем, що й додає картині героїзму. Щодо історії картини, то її історія є дуже цікавою¹²⁸. Після другої світової війни картину було передано до Львівського історичного музею та потрапила до спецфонду як «антирадянська» картина¹²⁹. Цікавим є те, що в 1948-му році полотно повністю зникло з музею і вважалося втраченим. Віднайти його вдалося в 2012-му році вже в фондах Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника.

Щодо значення картини, то Сергій Городинський зазначив, що в період 1930-х років громадяни України вимагали з художників більш національно спрямованих творів на мотив картини «Сагайдачний громить турків». Отже, картина «Сагайдачний громить турків» є не лише художнім твором, а й являється цікавим та важливим історичним доказом в якому омальовується у всіх яскравих барвах українська героїчність народу. А сама знахідка цієї картини є справжньою знахідкою для уяви події в українців¹³⁰.

Також варто згадати й роботу сучасного художника Олександра Охупкіна. На його картині зображено гетьмана Сагайдачного. Саму картину художник передав в 2004-му році до Музею гетьманства в Києві. Стосовно опису картини, то гетьман тут має зовсім мало спільного з панегіриком. Але, варто зазначити, що художник зробив значний акцент на похилому віці гетьмана. Це засвідчується тим, що автор зобразив обличчя гетьмана Сагайдачного зі зморшками та потрійними складками на переднісці. Шапку ж гетьмана художник створив каракулевою в формі увігнутого циліндра. Саме вбрання є

¹²⁷ Чухліб Т. В. *Гетьмани України: військова справа, політика, церква*. — Київ: [Видавництво], [Рік видання після 2000 р.].

¹²⁸ Гординський С. М. Сучасне українське мистецтво. // *Збірник «Сучасне українське мистецтво»*. — [Місце видання: Львів/Прага або діаспора]

¹²⁹ Литвин М. *Українська козацька держава в добу Сагайдачного*. — Чернівці: Букрек, 2009. — 176 с.

¹³⁰ Вдовиченко В. *Сагайдачний у літературі та історії*. — Київ: Академвидав, 2017. — 200 с.

досить багатим: кафтан, прикраси, хутро, пояс з декоративною обробкою. Стосовно формату картини, то це є портрет у фас¹³¹. Стосовно фону картини, то картина зображена на темному фоні задля того аби виділити фігуру гетьмана. Стосовно атрибутів влади, то тут зображено булаву. Стосовно колориту на картині, то тут переважають яскраві, проте глибокі кольори. Стосовно світла, то тут воно падає саме на постать гетьмана Сагайдачного задля того аби виділити його постать на картині. Щодо виразу обличчя, то обличчя гетьмана тут є досить серйозним та з характером. Тут варто згадати й роботу Анатолія Костенюка. Однією з його робіт є портрет «Конашевич-Сагайдачний».

Сам портрет є символічним зображенням, де поєднано одразу і творчість і патріотизм. Гетьмана зображено в козацькому одязі, а образ його обличчя говорив про розум, мудрість, рішучість, впевненість гетьмана.

Портрет намальовано в стилі реалізму з певними елементами романтизму, що й підкреслює величність гетьмана¹³².

Художник намагається, через картину, передати важливість та значення постаті гетьмана Сагайдачного як для української, так і для світової історії.

Стосовно історико-художнього контексту картини, то художник досить обережно вивчав істрію Сагайдачного. Для написанн картини Костенюк вивчив монографії, гравюри, ікони з зображенням гетьмана¹³³.

Автор намагався передати певний психологічний портрет гетьмана. Тобто таким чином Костенюк описав Сагайдачного в образі досвідченого гетьмана, дипломата та вражаючого полководця. На думку художника, гетьман має жити на полотні та надавати певну силу майбутнім поколінням.

¹³¹ Сас П. М. Петро Конашевич-Сагайдачний: історичний портрет. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2006. – 238 с

¹³² Науково-популярні журнали («Музеї України», «Пам'ятки України») за 2000–2020 роки.

¹³³ Науково-популярні журнали («Музеї України», «Пам'ятки України») за 2000–2020 роки.

Стосовно образу обличчя гетьмана Сагайдачного, то гетьмана було зображено молодим, без жодних ознаки та жодного натяку на старість. Погляд Сагайдачного на картині впевнений та рішучий, а посмішка досить стримана, що є притаманним для поважних людей того часу.

Варто зазначити, що художник зробив акцент на очах та виразі обличчя передаючи цим певний характер гетьмана.

Сам гетьман зображений на нейтральному фоні, що якраз не відводить погляд глядача від образу гетьмана. Також картина має певну атмосферу козацтва. Художник зобразив гетьмана в реалістичному стилі з елементами романтизму. Сагайдачний, на портреті, має образ гетьмана-характерника, що є притаманним для посадових осіб. Тобто гетьман Сагайдачний є творцем своєї справи, що й видно на картині неозброєним оком. Отже, Портрет «Конашевич-Сагайдачний» передає крізь віки не лише силу, мужність, мудрість але й певну культуру, зокрема через костюм та його вигляд. Стосовно історичної значущості, то гетьман тут зображений не лише як військовий, але й як представник епохи ренесансу. Варто зазначити, що інтерпретація гетьмана на картині додає певної сучасності¹³⁴.

Також в портреті неначе закладено дух лідерства, що надихає нас на подвиги Сагайдачного.

Отже, портрет Сагайдачного автором якого є Анатолій Костенюк - є поєднанням історії та сьогодення, тобто як бачать гетьмана зараз та, що про нього відомо¹³⁵. Автору вдалося омалювати характер та поведінку гетьмана, а саме характер, думки. Дана картина поєднує в собі одразу минуле й сьогодення, що додає певної цікавості у вивченні історії Сагайдачного.

Цікавим є те, що жоден сучасний письменник не написав есе, яке було б присвячене цій картині.

¹³⁴ Сас П. М. Петро Конашевич-Сагайдачний: історичний портрет. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2006. – 238 с

¹³⁵ Subtelny O. Ukraine: A History. — 4th ed. — Toronto: University of Toronto Press, 2014. — 512 p.

Але є люди, які надавали консультацію Анатолію Костенюку стосовно його роботи. Сам же художник давав інтерв'ю журналістам «День», де й розповів про свою співпрацю з істориками та мистецтвознавцями. Проте художник зазначив, що не лише співпрацюю з істориками й мистецтвознавцями було написано портрет гетьмана. Костенюк прочитав «Іконографію Сагайдачного», монографію «Гетьман в молоді роки», а також було розглянуто ним всі можливі портрети Сагайдачного. Отже, не співпрацею однією було створено образ гетьмана-характерника.

Консультували художника відомий історик Олексій Сокирко та консультантка з іконографії Юлія Олійник. Завдяки їхній допомозі Анатолію Костенюку вдалося змінити традиційне та вікове бачення гетьмана в очах історії та народу. Він систематизував джерела. Зміг відобразити та закарбувати автентичність одягу та атрибути гетьмана.

Варто зазначити, що даний портрет не зміг проаналізувати жоден дослідник повністю з історичної точки зору¹³⁶.

Але створення портрету супроводжували історик Олексій Сокирко та іконографиня Юлія Олійник. Отже, їх робота в картині має певний смисл та важливий шлях між задумом художника та академічною достовірністю.

Наступною є картина «Я бачив світ». Тут поєднуються історичний образ та філософія. Назва картини разом з гетьманом- це шлях від військової справи до людяності, мудрості, вічності. Стосовно опису картини, то на ній зображено гетьмана Сагайдачному в доволі зрілому віці. Гетьмана зображено стоячи на пагорбі, який знаходиться над Дніпром. Видно, що на картині зображено вітер через коливання кунтуша. Руку гетьман тримає на шаблі, шабля в картині є символом досвіду гетьмана.

¹³⁶ Жук О. Образ козацької доби у візуальному мистецтві України. — К.: Нац. музей історії України, 2018. — 210 с..

Стосовно опису обличчя гетьмана, то вираз є глибоким та зосередженим на певній події ¹³⁷. В очах гетьмана можна побачити всю його історію. Позаду гетьмана зображено: козацькі похідні церкви, молодих козаків, а , можливо, й майбутніх гетьманів, селян в молитві та кораблі в Чорному морі. Небо над головою гетьмана досить мінливе- з одного боку схід та сяяння сонця, а з іншого- захід. Ця картина неначе розповідь, мемуар чи, навіть, сповідь гетьмана про своє життя, свою історію. Отже, картина справедливо має назву «Я бачив світ».

Далі варто сказати про картину Марчелла Барчеллі «Хотинський договір». Сама картина зберігається в Музеї народів в Кракові (Польща).

Картина написана олійними фарбами на полотні. Стосовно гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного на картині, то він тут зображений по праву сторону від столу на якому є мирний договір та є трохи ближчим до глядача, ніж постать по центру ¹³⁸.

Стосовно одягу та атрибутів, то тут зображено певні козацькі маркери¹⁴⁴. Тут художник додав те, що належить козакам, а саме: довгий червоно-зелений кафтан і хутряна шапка¹³⁹.

Відносно пози і ролі в сцені, то гетьман тут зображений не по центру, що й говорить про те, що гетьман Сагайдачний не є тут в центрі уваги. Але він тут зображений як впливовий дипломат та союзник, який бере участь в переговорах¹⁴⁰.

¹³⁷ Сас П. М. Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний: історичний портрет. — К.: Видавництво ім. О. Теліги, 2001. — 320 с.

¹³⁸ Олійник О. Козацька епопея у культурній пам'яті України. — К.: ІЗМН, 2011. — 296 с.

¹³⁹ Олійник О. Козацька епопея у культурній пам'яті України. — К.: ІЗМН, 2011. — 296 с.

¹⁴⁰ Masłowski, M. *Polskie malarstwo historyczne*. — Warszawa: Arkady, [Рік видання]. — S.

Також варто відмітити й роботу Наталії Павлусенко. Картину було створено в двох варіантах в 2018-му та 2021-му роках. Картина має деталізований та умовно історичний стиль та виконана на замовлення в співпраці з істориками ¹⁴¹. Картина призначена для декоративних та історико-освітніх цілей в соц.мережах та подається як принт (її форми від 12х16 дюймів до 16х20 дюймів, а ціна складає 162 євро або 190 доларів).

Варто також розповісти й про досить популярний портрет гетьмана Петра Сагайдачного «Портрет Петра Конашевича-Сагайдачного». На картині зображено чоловіка похилого віку з сивою бородою, в червоному кунтуші та з булавою в хутряній шапці та з досить серйозним виразом обличчя. Стиль картини є досить типовим для сучасних художників, які створюють нині копії картин та ілюстрацій для підручників та копій картин. Щодо символів на портреті, то першим символом є булава- символ влади, далі йде сива борода, що свідчить про мудрість та розум гетьмана, червоний кунтуш є традиційним образом гетьманів ¹⁴².

Отже, портрет є історико-романтичним та пізнім живописним портретом, на якому зображено гетьмана Петра Сагайдачного. Проте варто зазначити, що даний портрет не є автентичним, він створений на основі узагальнених, а не реальних образів гетьмана та має виключно культурно-національне значення.

Думаю, що варто згадати й малюнок з обложки до книги Івана Бурмея «Попереду Сагайдачний» датована 2020-м роком. Дана книга згадується в збірці Кам'янець-Подільського університету¹⁴³. Автором картини є Костенюк Е.

Картина написана на лінориті в розмірах 29 на 20 см. Ця картина тут відіграє роль обкладинки.

¹⁴¹ Укрінформ. Петро Сагайдачний: гетьман, стратег, державотворець. — 2021. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/>

¹⁴² Davies N. Europe: A History. — Oxford: Oxford University Press, 1996. — 1,280 p.

¹⁴³ Davies N. Europe: A History. — Oxford: Oxford University Press, 1996. — 1,280 p

Варто розповісти про картину Novela Nogina «Portrait of Hetman Petro Sahaidachny»¹⁴⁴. Варто зазначити, що ця картина відображає в собі гетьмана як сильну та розумну людину для Гетьманщини. Цікавим є те, що саму картину було написано в сучасному стилі та має в собі елементи історії. Стосовно зображення на картині, то гетьмана тут зображено в червоній козацькій шапці, в світлому кожусі, зелених шароварах та червоних чоботях. Самого гетьмана зображено на коні, в правій руці гетьман тримає булаву, на сидлі коня в кишені зображено шаблю. На другому плані зображено гори й гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного. В так званій рамці є також свої привілеї, зокрема зображено шаблю, ймовірний підпис гетьмана та по периметру написано «Петро Конашевич- Сагайдачний Гетьман»¹⁴⁵.

Варто згадати картини Андрія Серебрякова. Відомо, що картин із зображенням гетьмана Сагайдачного в нього є дві картини. Одною з них є картина «Гетьман Сагайдачний перед Арбатськими воротами Москви». Картина написана в історичному мотиві. В картині художнику вдалося відобразити одну з важливих історичних подій доби Гетьманщини, а саме похід на Москву, який супроводжувався гетьманом Петром Конашевичем-Сагайдачним та полковником Михайлом Дорошенком. Щодо зображень на картині, то в першому ряді стоять Сагайдачний та Дорошенко. Гетьмана тут зображено в орнаментованій шинелі та з шаблею. На задніх рядах видно Арбатські ворота, а також певні міські укріплення до яких козаки наближалися. Автору вдається описати масштаби походу через прапори та хоругви. Сама картина в собі напруженість та велич козаків, які йшли на Москву. Стосовно символіки, то в картині відтворюється момент походу на Москву в той період, коли відбуваються польсько-українсько-російські конфлікти.

¹⁴⁴ Magocsi P. R. *A History of Ukraine: The Land and Its Peoples*. — 2nd ed. — Toronto: University of Toronto Press, 2010. — 784 p.

¹⁴⁵ Радіо Свобода. Образ Петра Сагайдачного в українській культурі: історія та сучасність. — 2022. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/>

Наступною картиною цього ж художника є «Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний у битві під Хотиним»¹⁴⁶. Ця робота відтворює в собі одну з важливих подій в історії України- битву під Хотиним. А також тут відображається безпосередня участь гетьмана Сагайдачного¹⁴⁷.

Дана картина описує в собі досить напружену сцену, а саме битву. В цій битві Сагайдачний та все військо, яке було на його стороні показують свою відвагу. Художнику вдалося досить обережно та майстерно передати мужність та емоції козаків¹⁴⁸. А барви землі та металу, в цій картині, підкреслюють страх, суворість і масштаби битви. Також певні деталі коней та постатей додають відчуття боротьби за свободу.

Наступною є картина В. Луї «Смерть гетьмана Сагайдачного». Тут гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний виступає головною постаттю сцени смерті. На картині його зображено в лежачому положенні з припіднятою головою, що чітко підкреслює момент його згасання, а руки є розпростертими. Стосовно того в, що гетьман був вбраний, то художник «вдягнув» його в хутряну шапку, кольоровий кафтан. Далі варто сказати про освітлення й композицію. Сцена тут є скульптурно освітленою. Саме світло падає на гетьмана Сагайдачного, підкреслюючи цим свою значущість, в той момент, коли поряд присутні менш яскраві частини сцени. Стосовно виразу обличчя гетьмана, то тут відображається сум, величність і кінець. Проте вираз обличчя все ж є спокійним та гордим, але в очах видніється трагедія. Фон картини є драматичним, що й додає в сцену кольори завершеності. Цікаво те, що гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний виступає тут символом національного героїчного гетьмана, який вмирає на полі бою. Сама ж картина тут звертається до героїзму, самопожертви, завершення величної кар'єри- саме так художник

¹⁴⁶ Коваленко Г. Український портрет XVII–XVIII століть. — К.: Мистецтво, 2003. — 296 с.

¹⁴⁷ Савчук В. М. Візуалізація історичної пам'яті в сучасному українському мистецтві. — К.: Інститут проблем сучасного мистецтва НАН України, 2021. — 280 с.

¹⁴⁸ Basarab J. *Cossack Leaders and State Formation in Eastern Europe*. — Leiden: Brill, 2015. — 288 p.

підкреслює значущість образу гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного, який залишив власний відбиток в історії України і світу. А через вбрання гетьмана, художнику вдалося додати до образу шматочок національної ідентичності¹⁴⁹.

Також варто сказати про те, що портрет гетьмана Сагайдачного зображено й в Михайлівському Золотоверхому соборі в Києві. Образ гетьмана зображено на стінописі Варваринського приділу. Варто сказати, що приділ було зведено в 1688-му-1690-му роках, а перебудова його відбулася в 1710-му році. Розпис стін Варваринського приділу відбувся в 1818-му році¹⁵⁰. Приділ було розписано Й. Борецьким при ігумені І. Фальківському. Далі оновлення стінопису відбулося в XIX-му столітті, але собор було зруйновано радянською владою в 1930-х роках. Але в період з 1997-го по 2000-й роки собор та стінопис було відновлено. Проектом відновлення стінопису займалися І. Сьомочкін, Н. Сліпченко, Л. Ошуркевич, І. Могитич та Ю. Лосицький. Також проектом займалися й художники- В. Пасиненко, Л. Дмитренко, В. Прядка. За основу реконструкції було взято картини 50-х років XIX-го століття автором яких є Карл Петр Мазер. Також, за основу, було взято кацдри знищення храму радянською владою.

Після відновлення Варваринський приділ було розмальовано з бароковими деталями малярства та в яскравих тонах фарб. Стосовно композиції, то композиція «Покрова Присвятої Богородиці» розміщена біля входу в храм та має в собі зображення українських гетьманів серед яких представлено і Петра Конашевича-Сагайдачного. Варто зазначити, що гетьмана тут намальовано виключно з уяви художників. Але варто відзначити, що тодішнім художникам допоміг портрет XIX-го століття, який нині

¹⁴⁹ Савчук В. М. Візуалізація історичної пам'яті в сучасному українському мистецтві. — К.: Інститут проблем сучасного мистецтва НАН України, 2021. — 280 с.

¹⁵⁰ Коваленко Г. Український портрет XVII–XVIII століть. — К.: Мистецтво, 2003. — 296 с.

зберігається в Національному музеї історії України, в Києві. Схожість цих двох образів гетьмана тут висвітлюється тим, що в сітнописі гетьман має такіж оливкові очі, такіж шнури брів, і такі ж дротяні контури носа¹⁵¹.

Стосовно ж детального опису гетьмана Сагайдачного в сітнописі, то варто відзначити наступні еталі. В сітнописі гетьман тримає золоту булаву з гарбузоподібною її кінцівкою, що також характерно відображає булаву з того ж полотна XIX-го століття. Але тут кінцівка булави є більш масивнішою, ніж на картині. Костюм гетьмана також схожий з поясом портретом гетьмана Сагайдачного. Але, от гудзики художники зобразили золотими, адже таким чином вони показують, що гетьмана не повністю скопійовано. Але, через те, що гетьмана зображено так, що він приклав руку до серця, то мало б бути видно лиш один гудзик, але художники домислили сюди ще шість гудзиків. Тож, в результаті, на сітнописі гетьман Сагайдачний має сім гудзиків, останні розташовані нижче поясу та вздовж жупана¹⁵².

2.2 Гетьман Сагайдачний в нумізматиці

Зокрема, гетьмана Сагайдачного було зображено на монеті 10 гривень. Художником монети є Олександр Івахнеко, а скульптором є Роман Чайковський. Монету вперше було викарбувано в 2000-му році тиражем в 10000 тисяч монет. Монету було виготовлено зі срібла.

Цю монету було присвячено гетьману українського реєстрового козацтва Петру Конашевичу-Сагайдачному.

Щодо опису монети, то на аверсі монети зображено архістратиґа Михаїла, малий Державний герб України, а також зображено герб Києва та Львова- коронованого лева. Зображено й загальні написи: Україна, 2000, 10 гривень. Також зображено ще позначення металу, а саме: проба 925 та вага-

¹⁵¹ Kappeler A. *The Russian Empire: A Multiethnic History*. — Harlow: Longman, 2001. — 416 p.

¹⁵² Сас П. М. Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний: історичний портрет. — К.: Видавництво ім. О. Теліги, 2001. — 320 с.

31,1 грам. А от на реверсі монети вже є історичні зображення. Зокрема, зображено батальну сцену на Чорному морі та овальний портрет гетьмана Сагайдачного з круговим стилізованим написом «Петро Конашевич-Сагайдачний», також написано рік смерті гетьмана¹⁵³.

Варто сказати, що постать гетьмана Сагайдачного було зображено й на поштовій марці. Ескіз малюнку створив Юрій Логвин в липні 1995-го року. Марка входить до серії «Гетьмани України». Марка вийшла тиражем 1000000 млн. екземплярів та ціною номіналом в 20 тисяч карбованців. Розмір марки становить 40x28мм. Оскільки зображення є кольоровим, то варто детально описати образ гетьмана. Отже, стосовно головних деталей на зображенні. Перш за все тут варто зазначити, що тут зображено погруддя гетьмана, намальовано в профіль та трохи повернуто постать гетьмана праворуч¹⁵⁴. Щодо одягу, то Сагайдачного вбрано тут в дорогий козацький кунтуш в темному кольорі з певними вирізами та контуром, а також зображено пояс та шаблю, що є символом влади гетьмана. Щодо головного убору, то зображено шапку з хутріною облямівкою, що є типовою для старшини 17-го століття.

Стосовно атрибутики, то тут зображено булаву- символ влади, кораблі- образ війська, яке йде проти турків та фортифікаційні споруди, які символізують битву під Хотиним на задньому плані.

Стосовно колірної гами, то тут переважають червоні, коричнево-золотисті та синьо-сірі відтінки, що відображають в собі певну історичну цінність.

Варто зазначити, що на марці існує напис на марці: зверху написано «Петро Конашевич-Сагайдачний», а знизу- номінал і напис «Україна». Стосовно символіки і художнього задуму автора, то художник намагався передати тут, перш за все, історію образу гетьмана- тут художник намагається

¹⁵³ . [https://commons.m.wikimedia.org/wiki/File:Petro_Konashevych-Sahaidachny_\(Hryvnia\).jpg?utm_source=chatgpt.com](https://commons.m.wikimedia.org/wiki/File:Petro_Konashevych-Sahaidachny_(Hryvnia).jpg?utm_source=chatgpt.com)

¹⁵⁴ [https://commons.m.wikimedia.org/wiki/File:Petro_Konashevych-Sahaidachny_\(Hryvnia\).jpg?utm_source=chatgpt.com](https://commons.m.wikimedia.org/wiki/File:Petro_Konashevych-Sahaidachny_(Hryvnia).jpg?utm_source=chatgpt.com)

орієнтуватися на описи в літописах, є орієнтація на козацькі літературні джерела, а також орієнтувався на гравюри¹⁵⁵.

Також через зображення кораблів художник намагається відобразити та нагадати про військово-морську славу гетьмана Сагайдачного. А також художник відображає державницький характер гетьмана через булаву, меч та одяг. Цікавим є те, що саме це зображення є одним з найбільш впізнаваних образів гетьмана Сагайдачного, який неодноразово публікували в каталогах та на виставках. Отже, з цього виходить, що найбільш ідентичним на сьогодні є портрет гетьмана Сагайдачного з «Панегірика», бо він датується 1622-м роком. Проте прижеттевих портретів гетьмана нажалі нема. Але, не дивлячись на це художникам з різних століть та періодів вдалося омалюувати гетьмана Сагайдачного та його справу найяскравішими фарбами історії. Таким чином художники передали в, хоча й, приблизному обличчі гетьмана його силу, владу, мужність і суворість тих днів¹⁵⁶.

2.3 Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний в архітектурі.

Одним з таких увіковічених пам'ятників гетьману Сагайдачному є пам'ятник в Києві. Цей пам'ятник створювався в колективі скульпторів Б. Крилова, Є. Кунцевича, О. Сидорука, В. Швецова і архітекторів- Р. Кухаренка, Ю. Лосицького та М. Жарикова. Загальна висота пам'ятника 5,5 метрів, а п'єдесталу- 1,5 метрів. Пам'ятник є бронзовим та стоїть на сірому гранітному п'єдесталі в формі так званої природної брили з м'яко заокругленими кутами та встановлено було в центрі відповідно забрукованого маленького майданчика на штучному пагорбі, який було створено з землі. Щодо зображення Сагайдачного, то тут гетьмана зображено верхи на коні. Праву руку піднято до гори, і в цій же руці гетьман тримає булаву. Але в студентів-жартівників є свої думки, що, можливо, гетьман тримає в руці редьку або льодяник¹⁵⁷.

¹⁵⁵ 91595-marka-petro-sahaydachnyy-1995-rik-no84.htm

¹⁵⁶ 91595-marka-petro-sahaydachnyy-1995-rik-no84.htm

¹⁵⁷ <https://web.archive.org/web/20130920063914/http://ua-travelling.com/ua/article/monument-to-sagaidachny-in-kyiv>

А ліва рука тримає кермо коня. Щодо самої постаті, то вона є ледь помітно повернутою, що яскраво підкреслюється рухом довгого плаща, що має певні динамічні складки на спині. Варто зазначити, що тут гетьман має високу шапку на голові, а по праву сторону зроблено сагайдак (таким чином, можливо, скульптори й архітектори вирішили зробити асоціацію «сагайдак-Сагайдачний» зі стрілами. Варто зазначити, що тут налуч створено задом не перед, тобто край налуча разом з дугою лука є повернутим від гетьман, а тильне ребро лука впирається Сагайдачному в бік. Варто відмітити, що якщо досить детально розглядати даний пам'ятник, то можна помітити, що з налуча видно не лише лук, а й кілька стріл, але це варто вважати візуальним обманом, який було ретельно розраховано скульпторами та архітекторами. Тож стріли можна помітити лише тоді, коли піднятися по насипу вгору в притул до пам'ятника з тильної сторони. Отже, тут впливає, що В. Шевцов та його помічники створили особливий спосіб носіння сагайдака, що чуттєво відрізняє його від «Панегірика» 1622-го року. Отже, стріли розміщено під налучем. Загальне реалістичне відображення скульптури гетьмана є ретельно доповнене та відтворене деталями одягу та військовими аксесуарами і парадною зброєю коня. Стосовно коня, то скульпторита архітектори відкинули ідею коня, який б'є копитом, що зображено в «Панегірику» 1622-го року. Тобто всі чотири копита коня з'єднано з постаментом. Але в цьому є відповідний плюс- так пам'ятник гетьману Сагайдачному відрізняється від пам'ятника гетьману Хмельницькому. Стосовно більш детального вбрання гетьмана, то тут Сагайдачногого взуто в чоботи на підборах. Халяви самих чобіти складено в своєрідну гармошку. Але вони ледь помітні з-під складок широких шароварів гетьмана. Тканинний пояс тут змінено на широкий ремінний пояс. Також до п'ятикутної зірки, яка є прикрасою на налучі, яку, вочевидь, автори пам'ятника створили за мотивами «Панегірика» було додано ще кілька певних кутів-променів¹⁵⁸.

¹⁵⁸ . <https://web.archive.org/web/20130920063914/http://ua-travelling.com/ua/article/monument-to-sagaidachny-in-kiev>

Стосовно шапки, то її було створено в трубопомітній формі, що було ще започатковано в іконографії гетьмана Сагайдачного ще в 19-му столітті. Також іконографія тут вплинула й на вираз обличчя: з-під довгих вусів-кісок видніється бантик губ. Також тут відображено загострені худі вилиці, що й надає обличчю гетьмана досить серйозний вигляд.

Варто зазначити, що дана композиція відзначається саме динамічністю силуету, бо відповідне образно-пластичне вирішення дає можливість розглянути пам'ятник як з близька так і здалеку. Варто зазначити, що на тому ж земляному штучному пагорбі вмонтовано сіру гранітну плиту, де викарбувано герб з іменем гетьмана Сагайдачного. А з іншого боку також стоїть схожа плита, але з ініціалами автора та архітекторів пам'ятника. Варто зазначити, що пам'ятник втілює в себе та відображає певну зовнішню велич. Такій величі тут сприяють бронзовий кінь, гетьман з розкішним одягом та, навіть, сам штучний пагорб. Варто зазначити, що архітектори і скульптори пам'ятника в його створення вирішили додати деталі, які є притаманними для гравюри 1622-го року. Сам пам'ятник було відкрито в 2001-му році на Кониракиовій площі в сквері, що на перетині з вулицею П.Сагайдачного. Автор пам'ятнику є В. Швецов, архітектори Р. Кухаренко та М. Жариков. Даний пам'ятник було споруджено з метою увіковічнення гетьмана України Петра Конашевича-Сагайдачного. В постанові Кабінету Міністрів України від 31-го серпня 1995-го року №706 йдеться про те, що Кабінет Міністрів України постановляє прийняти пропозицію Київської міської Ради про зведення в місті Києві пам'ятника гетьману Петру Конашевичу-Сагайдачному. Також віддано було відповідний наказ в цій же постанові Міністерству культури та Київській міській державній адміністрації, щоб вони забезпечили виготовлення проекту пам'ятника Сагайдачному та подали цей проект на затвердження до Кабінету Міністрів України¹⁵⁹.

¹⁵⁹ <https://web.archive.org/web/20130920063914/http://ua-travelling.com/ua/article/monument-to-sagaidachny-in-kiev>

Далі варто згадати пам'ятник гетьману Петру Конашевичу-Сагайдачному в Харкові, який прибув до Харкова в 2015-му році після його демонтажу в окупованому Севастополі. Отже, розпоченомо розповідь про пам'ятник гетьману Сагайдачному з його історії встановлення в Севастополі. Отже, в Севастополі пам'ятник гетьману Сагайдачному було встановлено 14-го червня 2008-го року в Гагарінському районі міста до дня святкування 225-ї річниці заснування Севастополя¹⁶⁰. Скульптором даного пам'ятника є Володимир Луцак. Але, 26-го квітня 2014-го року, після анексії півострова Крим, російська окупаційна влада демонтувала пам'ятник славетному гетьману та більше того- хотіла його знищити. Ініціатором зенсення пам'ятника гетьману Сагайдачному став мер Севастополя Сергій Меняйло, мовляв пам'ятник не має жодної історичної цінності для міста (але ми всі пам'ятаємо про те скільки морських походів зробив гетьман Петро Сагайдачний). Але мер Харкова Генадій Адольфович Кернес зініціював переговори, в результаті яких окупаційна влада Севастополя погодилася передати пам'ятник цілим та не ушкодженим до Харкова. Але сам мер Генадій Кернес не був учасником переговорів, замість нього поїхали його заступники (нині мер міста) Ігор Терехов, Світлана Горбунова-Рубан, Тетяна Чечетова-Терашвілі та секретар міської ради Олександр Новак. І з того часу пам'ятник отримав нову домівку- місто Харків. Нині пам'ятник встановлено на Гімназійній набережній. І в переддень дня святкування міста 22-го серпня 2015-го року його було урочисто відкрито. Стосовно архітектури пам'ятника, то даний пам'ятник є певним стилізованим оберегом. Гетьмана тут зображено з розведеними руками в сторони, наче над Україною, на високому постаменті з чорного мармуру. На самому пам'ятнику присутній ідентифікаційний лаконічний напис¹⁶¹.

Варто зазначити, що сам пам'ятник є бронзовим. Стосовно вигляду гетьмана в цьому пам'ятнику, то гетьман тут відображений з картини 18-го століття.

¹⁶⁰ <https://web.archive.org/web/20130920063914/http://ua-travelling.com/ua/article/monument-to-sagaidachny-in-kiev>

¹⁶¹ https://commons.wikimedia.org/wiki/File%3AMonument_to_Petro_Konashevych_Sahaidachny_Kharkiv_Ukraine_2016.jpg?utm_source=chatgpt.com

Вбранням гетьмана тут є простора сорочка та ноловний убір хутряна шапка, на поясі зображено шаблю і булаву. На обличчі гетьмана зображено бороду та суворий погляд¹⁶².

Далі варто розповісти про знаменитий пам'ятник гетьману Петру Конашевичу-Сагайдачному в Хотині.

В Хотині пам'ятник було встановлено 28-го вересня 1991-го року до 370-ї річниці битви під Хотиним. Скульптором пам'ятника є В. Гамаль.

Варто зазначити, що пам'ятник Сагайдачному в Хотині є знаковою роботою в доробку скульптора Гамалю.

Хочу сказати, що значення даного пам'ятника для українського монументального мистецтва і розвитку української національної свідомості неможливо переоцінити. Також відомі мистецтвознавці досить яскраво відзначають майстерність та високий мистецький рівень виконання монументу. Варто зазначити, що скульптору вдалося створити високоефективний художній твір, який певним чином описує героїчне минуле нашої держави.

Сам пам'ятник є бетонним та карбований міддю. Його розташовано на пагорбі не далеко від Хотинської фортеці, де колись в далекому 1621-му році розташовувалися польсько-литовські війська.

Варто зазначити, що пам'ятник створено в геометризованих, лаконічних та абстрактно-узагальнених формах, що не дає потреби шукати те, що він не має відповідності з джерелами. В самій фігурі видно частинки кубізму, зокрема в обличчі¹⁶³.

¹⁶² https://commons.wikimedia.org/wiki/File%3AMonument_to_Petro_Konashevych_Sahaidachny_Kharkiv_Ukraine_2016.jpg?utm_source=chatgpt.com

¹⁶³ Сас П. М. Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний: історичний портрет. — К.: Видавництво ім. О. Теліги, 2001. — 320 с.

Варто зазначити, що для публічної скульптури є притаманним певне філософське осмислення вирішальних та критичних моментів життя. Також досить притаманним є певне драматичне переживання героїв в композиції. Варто зазначити, що пам'ятник гетьману Сагайдачному поставили не на історичному місці в долині річки Дністер, де восени 1621-го року стояли козаки на смерть в запеклому бої з турецькою армією Османа II-го. Цікавим є те, що в колекції В. Гамалія зберігається зменшена копія монументального пам'ятника гетьману Сагайдачному в Хотині. Не лишнім буде згадати й іншу роботу митця- керамічне портретне зображення гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного. Тут автор підійшов дещо інакше до виконання образу гетьмана Сагайдачного. В даній роботі гетьмана Сагайдачного зображено на круглій площині, де лаконічно було подано поясне зображення гетьмана Сагайдачного. А от простір, який стоїть тут на другому плані, заповнений горизонтальною вузькою смугою з зображенням вершників. Варто зазначити, що в своїх роботах В. Гамаль досить часто використовує мотиви вершника. На зображенні видно, що зображуючи коня, митець уявляв себе анімалістом. Це підкреслюється тим, що митець вміло передав момент стрімкого та енергійного пересування коня в степу. Грива та хвіст тут чітко підкреслюють динамічність руху коня на зображенні. Дослідниця Ірина Міщенко зазначає, що в загальному роботи В. Гамалія є відмінними від більшості робіт тодішніх скульпторів. Варто розповісти й про пам'ятник гетьману Сагайдачному в його рідному селі Кульчиці Самбірського району Львівської області. Тут його було встановлено в 1922-му році скульпторами М. Посікірою та Л. Яремчуком, а також архітектором М. Федиком¹⁶⁴.

¹⁶⁴ Сас П. М. Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний: історичний портрет. — К.: Видавництво ім. О. Теліги, 2001. — 320 с.

Щодо опису, то тут зображено гетьмана в високій шапці, а також гетьман в правій руці тримає булаву в верх, а вказівний палець на руці також вказував на верх. Також скульптори зобразили гетьмана так, що він вдає враження, що чудово вміє сидіти в сідлі на коні, але це є історичним фактом.

Цікавим фактом є те, що жителі села ще до Першої світової війни збирали кошти аби встановити пам'ятник славетному гетьману Сагайдачному, але з початком війни плани відмінилися.

Варто розповісти й про меморіальну бронзову дошку, яка має барильєф гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного. Дану дошку створили архітектор М. Кислий та скульптор А. Куш. Цю дошку було відкрито в 1990-му році на стіні будинку 41/1 на по вулиці Петра Сагайдачного в Києві. Варто зазначити, що даний барильєф є найбільш вдалим варіантом трактування образу гетьмана. Завдяки лаконічній художній мові, скульптору вдалося передати через пластику рук і міміку обличчя передав героїчність образу. Але скульптор А. Куш недооцінив відповідним чином значення такого досить важливого джерела для того аби відтворити зовнішність гетьмана в своїй роботі. Адже гетьман на меморіальній дошці та гетьман на гравюрі досить відрізняються. Прикладом цього є те, що скульптор Сагайдачного тут створив в дещо кирпатому образі та з каракулевою шапкою на голові. Також він додав колосків до орнаментування булави гетьмана. Але найбільшим здивуванням є те, що барильєф має підпис: «Петро Сагайдачний- гетьман України», хоча було б правильно написати: «Петро Сагайдачний- гетьман Війська Запорозького». Цікавим тут є те, що тут позначено дату народження гетьмана 1570-м роком. Наступним варто відмітити пам'ятник гетьману Петру Конашевичу-Сагайдачному та його козакам в Трахтемиреві, що на Черкащині. Пам'ятник було встановлено в історико-культурному заповіднику¹⁶⁵

¹⁶⁵ 170. Сас П. М. Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний: історичний портрет. — К.: Видавництво ім. О. Теліги, 2001. — 320 с.

«Трахтемирів» 14-го жовтня 2018-го року до 400-ї річниці перемоги над москалями. Варто зазначити, що того ж дня пам'ятник було освячено Черкаським благочинним УПЦ КП протоіреєм Андрієм Шпунтом разом в співслужінні з ієреєм Ігорем Миськівом¹⁶⁶. Варто сказати, що у відкритті пам'ятника брали участь: голова Черкаської Обласної Державної Адміністрації Юрій Ткаченко, радник голови Черкаської Обласної Державної Адміністрації Андрій Кравець, спонсор проекту компанія «Верес» на чолі з Сергієм Булатом, директор Трахтемирівського заповідника Тарас Теліженко, скульптор Роман Турецький, громадські діячі, військові і громадяни. Стосовно опису пам'ятного знаку, то його створено з каменю-піщаника. Також на постаменті створено залізні списи-флагштоки, а на основі створено дві шаблі навхрест, а по середині розміщено булаву. Також на пам'ятному знаку присутнім є стилізований надпис середньовічним шрифтом. Сам пам'ятний знак розташовано на горі над річкою Дніпро. Участь у створенні пам'ятного знаку брали: скульптор Роман Турецький, кузнець Іван Лавріненко, а стилізований надпис створив Микола Теліженко. Наступним є погруддя гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного в Острозі, що на Рівненщині. Пам'ятник було встановлено в 2008-му році на 400-ту річницю з дня відкриття Острозької бібліотеки та видавництва «Острозької Біблії» автором якої є Іван Федоров. Пам'ятник розташовано на території Острозької академії, де гетьман Сагайдачний в свій час здобував освіту. Стосовно опису пам'ятника, то погруддя виконано з бронзи, а постамент на якому встановлено погруддя створено з граніту. Гетьмана тут зображено в тардиційному козацькому одязі з символом влади- булавою. Варто зазначити, що даний пам'ятник є певним символом та зв'язком між гетьманом петром Конашевичем-Сагайдачним і Острозькою академією¹⁶⁷.

¹⁶⁶ Але найбільшим здивуванням є те, що барильєф має підпис: «Петро Сагайдачний- гетьман України», хоча було б правильно написати: «Петро Сагайдачний- гетьман Війська Запорозького».

¹⁶⁷ <https://cossackland.org.ua/2018/10/09/u-kozatskomu-trahtemyrovi-na-cherkaschyni-vidkryyut-pamyatnyj-znak-hetmanu-petru-konashkevychu-sahajdachnomu-i-joho-kozakam-v-oznamenuvannya-400-richchya-peremohy-nad-moskovytamy/>

Наступним пам'ятником є пам'ятник гетьману Петру Конашевичу-Сагайдачному у Львові. Його було встановлено 12-го жовтня 2018-го року до Дня захисників України, було закладено камінь на місці майбутнього пам'ятника. Мвйбутній пам'ятник буде стояти на території Національної академії сухопутних військ імені Петра Сагайдачного.

Далі варто розповісти про демонтований пам'ятник гетьману Петру Конашевичу-Сагайдачному на окупованому Донбасі в Мангуші, що неподалік Маріуполя¹⁶⁸. Пам'ятник гетьману сагайдачному в Мангуші було встановлено 14-го жовтня. 2017-го року (до Дня захисників України та до Дня українського козацтва) за ініціативи полку «Азов». Пам'ятник було знесено окупантами 7-го травня 2022-го року. Мер Маріуполя Петро Андрющенко зазначив, що знесення пам'ятника гетьману Петру Конашевичу-Сагайдачному відбувалося під радянським прапором.

Стосовно опису пам'ятника, то він створений з бетону з мармуровою крихтою, покрито його бронзовим напиленням, а постамент є гранітно-бетонним блоком. Стосовно висоти, то без постаменту висота пам'ятника складає близько 3-х метрів.

Стосовно композиції, то гетьмана Сагайдачного тут відтворено в повний його зріст в козацькому вбранні, яке притаманне 17-му століттю¹⁶⁹. В одній руці гетьман тримає меч, який він тримає вверх, а інша рука тримається за козацьку шаблю, яку зображено збоку. А сам погляд гетьмана спрямований в бік моря. Варто зазначити, що постамент має надпис: «Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний» «Слава Україні». Також цікавим є те, що під час відкриття пам'ятника біля його підніжжя було посаджено кущ самшиту і встановлено маленький металевий тризуб¹⁷⁰.

¹⁶⁸ <https://cossackland.org.ua/2018/10/09/u-kozatskomu-trahtemyrovi-na-cherkaschyni-vidkryut-pamyatnyi-znak-hetmanu-petru-konashkevychu-sahajdachnomu-i-joho-kozakam-v-oznamenuvannya-400-richchya-peremohy-nad-moskovytamy/>

¹⁶⁹ <https://museum.oa.edu.ua/>

¹⁷⁰ <https://www.istpravda.com.ua/short/2022/05/9/161307/>

Стосовно історичного та ідеологічного контексту, то пам'ятник Сагайдачному має в собі певні символічні цінності, зокрема він уособлював в собі постать оборонця Гетьманщини і православної віри на українській землі, що є нині притаманним полку «Азов». На відкритті пам'ятника було присутньо близько 200-т осіб¹⁷¹. На самій же церемонії відкриття виступив Голова обласної ячейки Національного корпусу Антон Требухов, і зазначив, що місце для встановлення пам'ятника славетному гетьману обрано не випадково. Адже гетьман Сагайдачний для всього полку «Азов» має велике значення. Також на святі виступив й Голова Мангушської районної державної адміністрації Дмитро Черниця та відмітив, що особистість гетьмана Сагайдачного є не всім відомою для жителів селища, тож він вирішив розповісти коротку біографію гетьмана: «Він був один з найкращих гетьманів. По-перше, він вийшов, як і більшість козаків, з народу, потім вивчився в Острозькій академії... Також гетьман Сагайдачний організував із запорозького війська високодисципліновану українську армію».

Варто зазначити, що Мангуш є чи не єдиним населеним пунктом на Донеччині, який мав сучасний пам'ятник гетьману Сагайдачному. Варто відмітити, що після знесення пам'ятника місце його збереження є не відомим.

Отже, гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний лишив за собою значний слід в архітектурі України. Завдяки меценатству гетьмана духовна культура зміцнилася, що й сприяє розвитку архітектури в Києві, Львові, Харкові. В результаті. Гетьман Сагайдачний є важливою постаттю в розвитку архітектурного образу козацького бароко та ідентичності¹⁷².

2.4 Увіковічнення гетьмана Сагайдачного.

Фільм «Дорога на Січ»¹⁷³.

¹⁷¹ <https://www.istpravda.com.ua/short/2022/05/9/161307/>

¹⁷² <https://www.istpravda.com.ua/short/2022/05/9/161307/>

¹⁷³ <https://www.youtube.com/watch?v=g0wr7aX51Aw>

Фільм було знято в 1994-му році. А роль гетьмана виконав актор Юрій Муравицький.

Сам сюжет фільму показує події, які передують визвольній боротьбі під вправною рукою гетьмана Сагайдачного.

Стосовно опису постаті гетьмана петра Конашевича-Сагайдачного в фільмі, то його постать не є головною в цьому фільмі. Але все ж таки, гетьман постає тут як символ влади, сили, впливовості й натхнення. Тут гетьмана подано як ватажка, який творить історію без конкретного фокусування на його біографію в фільмі. Проте через його образ виділяється ідея визвольної боротьби за Україну.

Програма «Українські державники, Гетьман Сагайдачний» вийшла на телебачення в 2006-му році¹⁷⁴. В передачі не описано гетьмана, але використано певні хроніки і уривки з фільму.

Фрегат «Сагайдачний». Його будівництво розпочалося 5-го жовтня 1990-го року на заводі «Злив» для радянських прикордонних військ, але тоді він носив назву «Кіров». Але в грудні 1991-го року його придбала Україна, бо його місце дислокації було в містечку Керч (АР Крим), а 29-го березня 1992-го року його було спущено на воду. 4-го липня 1993-го року фрегат «Гетьман Сагайдачний» було приписано до складу кораблів Військово-морських сил України. В 1994-му році фрегат вперше вирушив в найбільшу подорож до Франції, де провів навчання разом з кораблями НАТО та взяв участь в параді до Дня взяття Бастилії. В 1995-му році фрегат було відправлено на виставку в Абу-Дабі (ОАЕ).

3-го січня 2014-го року фрегат «Сагайдачний» приєднався до операції Європейського Союзу «Атланта» з боротьби проти піратства¹⁷⁵

¹⁷⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=g0wr7aX51Aw>

¹⁷⁵

[https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B5%D1%82%D1%8C%D0%BC%D0%B0%D0%BD_%D0%A1%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D0%B0%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_\(%D1%84%D1%80%D0%B5%D0%B3%D0%B0%D1%82\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B5%D1%82%D1%8C%D0%BC%D0%B0%D0%BD_%D0%A1%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D0%B0%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_(%D1%84%D1%80%D0%B5%D0%B3%D0%B0%D1%82))

Варто зазначити те, що фрегат було затоплено 3-го березня 2022-го року в порту Миколаєва аби його не знищили чи не захопили російські загарбники. Фрегат належав до класу «Кривак III».

Також варто сказати, що гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного вшановують ще й тим, що в Кропивницькому, Луцьку, Івано-Франківську, Дніпрі, Тернополі, Львові, Харкові, Вінниці, Чернівцях, Києві, Рівному, Тернополі, Херсоні та Черкасах вулиці та бульвари носять його ім'я¹⁷⁶.

Також вищі навчальні заклади з гідністю носять ім'я гетьмана Сагайдачного, зокрема: Запорізький інститут МАУП ім. гетьмана Петра Сагайдачного, Київська державна академія водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного і Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. Отже, увіковічнення пам'яті гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного в фільмі, назві фрегату, назвах вулиць і навчальних закладів є свідченням того, що українці мають глибоку пам'ять та повагу до дій гетьмана та до його особи безпосередньо. Образ гетьмана Сагайдачного тут постає символом незламності, впевненості, мужності і державотворення. Ім'я гетьмана Сагайдачного мають вулиці в багатьох містах України, навчальні заклади з гордістю і честю носять ім'я гетьмана, а сам фрегат «Сагайдачний» був гордістю українського військового флоту. Саме так український народ увіковічнює пам'ять відомих людей, затверджуючи цим історичне минуле та свідомість народу¹⁷⁷.

¹⁷⁶ [https://suspilne.media/odesa/213632-fregat-getman-sagajdacnij-potopili-vms-](https://suspilne.media/odesa/213632-fregat-getman-sagajdacnij-potopili-vms-zsu/#:~:text=%D0%90%D0%B2%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0%20%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%BF%D0%B0%1%20%D0%B3%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D1%82%D0%B5%D1%80%20%D0%9A%D0%B0%2D27%D0%9F%D0%A1.)

[zsu/#:~:text=%D0%90%D0%B2%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0%20%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%BF%D0%B0%1%20%D0%B3%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D1%82%D0%B5%D1%80%20%D0%9A%D0%B0%2D27%D0%9F%D0%A1.](https://suspilne.media/odesa/213632-fregat-getman-sagajdacnij-potopili-vms-zsu/#:~:text=%D0%90%D0%B2%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0%20%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%BF%D0%B0%1%20%D0%B3%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D1%82%D0%B5%D1%80%20%D0%9A%D0%B0%2D27%D0%9F%D0%A1.)

¹⁷⁷ [https://suspilne.media/odesa/213632-fregat-getman-sagajdacnij-potopili-vms-](https://suspilne.media/odesa/213632-fregat-getman-sagajdacnij-potopili-vms-zsu/#:~:text=%D0%90%D0%B2%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0%20%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%BF%D0%B0%1%20%D0%B3%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D1%82%D0%B5%D1%80%20%D0%9A%D0%B0%2D27%D0%9F%D0%A1.)

[zsu/#:~:text=%D0%90%D0%B2%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0%20%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%BF%D0%B0%1%20%D0%B3%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D1%82%D0%B5%D1%80%20%D0%9A%D0%B0%2D27%D0%9F%D0%A1.](https://suspilne.media/odesa/213632-fregat-getman-sagajdacnij-potopili-vms-zsu/#:~:text=%D0%90%D0%B2%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0%20%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%BF%D0%B0%1%20%D0%B3%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D1%82%D0%B5%D1%80%20%D0%9A%D0%B0%2D27%D0%9F%D0%A1.)

Висновки

В моїй магістерській дипломній кваліфікаційній роботі на тему «Петро Конашевич-Сагайдачний в літературі та мистецтві» було здійснено мною комплексне дослідження феномену образу гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного яке дало мені можливість всебічно дослідити образ одного з найкращих гетьманів, як духовного, культурного й історичного феномену, а також відстежити його еволюцію крізь віки: від літописів до архітектурних пам'яток і вшанування пам'яті гетьмана в кораблях, вулицях й назвах вищих військових закладів. Також результат роботи дають можливість з'ясувати значення постаті гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного не лише в літературі й мистецтві, але й в національній культурі й свідомості українського народу.

Моє дослідження має певний міждисциплінарний характер, а також об'єднує в собі мистецтвознавчий, літературознавчий, культурологічний і історико-культурний підходи, які дозволяють відкрити й дослідити багатовимірність гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного.

1. Теоретико-історичні засади мого дослідження

В процесі дослідження було з'ясовано, що гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний є одним з найвідоміших постатей України за весь період її історії. Справа гетьмана Сагайдачного мала й має й сьогодні фундаментальне значення в освіті, військовій справі, духовній культурі й українській нації.

Варто зазначити, що образ гетьмана пройшов тяжкий шлях від реальності початку 17-го століття до ідеалу в українській історії сьогодні.

В мистецтві гетьман постає як символ героїзму і мудрості, в фольклорі й державній свідомості- як герой, борець, захисник, а в літературі- як ідеал моралі.

2. Значення постаті гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного в сучасному світі

В сьогоднішньому світі образ і постать гетьмана Сагайдачного є невід'ємною частиною сьогоднішньої сучасної й національної ідентичності українського народу й української історії.

Діяльність гетьмана надихає митців, педагогів, громадських діячів і істориків, що, як раз і є основою для того аби в сучасного покоління виховати духовну силу, мужність, любов і патріотизм до рідної землі.

Сьогодні образ гетьмана нагадує нам про тяглість до національних традицій та про відповідальність за історичні події.

В результаті, дослідження показало й доказало, що постать й особистість гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного є значним символом боротьби за державну самостійність, за духовну культуру, за художню пам'ять, за уособлення козацької честі й гідності, за історичний досвід й єдність сучасної української держави.

3. Об'єднання літературної й мистецької точки зору

Варто сказати, що гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний в літературі й мистецтві постає перед нами як культурний символ українського народу. Не дивлячись на розбіжності художніх засобів, то всі митці намагалися відтворити головне, а саме в нашому випадку це велич гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного, а також митцям вдалося відновити службу гетьмана Україні. В його обличчі одразу поєднуються одразу декілька феноменів: морально-філософський феномен, феномен історичної правди й феномен художньої фантазії (останнє створили митці).

Варто сказати, що саме такий феномен історико-духовного виміру сприяв довговічності й актуальності постаті й образу гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного.

4. Образ гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного в мистецтві

В мистецтві гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного зображено в вигляді національного героя, який має в собі мужність, благородство, силу духу, розум, досвід й відданість. Образ гетьмана присутній в картинах,

портретах, графіці, архітектурі й історичних полотнах не лише українських, а й світових митців.

Варто зазначити, що відповідні мистецькі інтерпретації гетьмана Петра Сагайдачного яскраво висвітлюються об'єднання романтичного пафосу з історизмом, що, як раз, уособлює в собі не тільки зовнішні риси, але й власну внутрішню велич власного себе.

В мистецтві гетьмана відображено в гуманістично-узагальненому символі. Художні твори 19-21-го століть репрезентуються від реалістичних творів до модерних композицій.

В кінематографії образ гетьмана використовується як символ боротьби за незалежність, і таким чином актуалізується історична пам'ять в контексті сьогодення.

5. Історико-культурний контекст роботи

Варто сказати, що гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний є одним з найвідоміших гетьманів за всю історію Запорізької Січі й України періоду 17-го століття. Гетьман уособлює в собі духовну освідченість, державницьку мудрість, козацьку доблесть й патріотизм. Діяльність гетьмана складалася з політики, освіти, культури, церкви й військової справи.

Варто сказати, що дякуючи гетьману Сагайдачному козаки не тільки стали збройною армією, але й певною рушійною силою відродження української нації. Сам же гетьман Сагайдачний є яскравим покровителем книгодрукування, преавославної церкви й братських шкіл. А особливими якостями характеру гетьмана є мудрість, далекоглядність й хоробрість, що й стало передумовою формування такого образу гетьмана Сагайдачного в фольклорі, мистецтві й літературі.

6. Відображення гетьмана Сагайдачного в літературі

Тут варто сказати, що в процесі дослідження було виявлено і детально досліджено, що образ гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного пройшов відповідну еволюцію від героїко-епічного до художнього ідеалу.

В фольклорі гетьман постає як захисник Батьківщини, охоронець рідної землі й захисник православної віри.

В творчості 20-го століття гетьман постає як моральний та духовний ідол, як втілення вірності в народ, втілення державної ідеї, втілення власних ідеалів.

В сучасній літературі образ гетьмана Сагайдачного має новий стиль. В сучасній літературі гетьмана Сагайдачного описують як символ національної державності, боротьби за волю й за гідність.

Варто зазначити, що тут художня інтерпретація гетьмана Сагайдачного підкреслює сполучення історичної правди з поетичним світом, що й показує гетьмана як і героям так і моральним орієнтиром сьогодення.

Отже, в результаті виконаної мною роботи було зроблено наступні завдання:

1. Визначено роль художників, письменників, архітекторів і кінематографів в формуванні культурної легенди про гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного;
2. Проаналізовано певні елементи художнього втілення образу гетьмана Сагайдачного в різний період;
3. Ґрунтовно обдумано значення образу гетьмана Сагайдачного як ідеалу української свідомості;
4. Досліджено й систематизовано літературні, мистецькі й художні джерела, які досить чітко відображають образ гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного.

В майбутньому результати можна використовувати в:

1. Культурно-просвітницьких й мистецьких проєктах, які популяризують історію України;

2. Освітньому процесі під час розробки методичних матеріалів, відповідних навчальних курсів і лекцій;
3. Наукових дослідженнях з культурології, українознавства, історії України й української літератури.

Отже, тут ми бачимо, що гетьман Сагайдачний є ще й певним живим елементом в культурі.

Розвиток майбутніх досліджень може бути спрямований¹ на:

1. Детальний аналіз постаті гетьмана Сагайдачного в європейській культурі й українці;
2. Відбуватиметься порівняння українського героїчного епосу з іншими епосами;
3. Дослідження гетьмана Сагайдачного в масовій культурі, кінематографі.

Варто сказати, що ці напрямки дають певну перспективу в глибше вивчення цієї теми. Отримані мною результати мають виховне, перактичне, культурологічне й наукове значення. Результати можна використовувати в освітньому й культурному процесах.

Отже, проведене мною дослідження показало, що гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний є рне тільки історичним військовим діячем, але й культурним архетипом України, який на протязі кількох століть формувався й переформулювався в літературі, мистецтві й свідомості українців.

В результаті проведеного дослідження варто сказати, що літературне й художнє осмислення образу гетьмана Сагайдачного має один висновок- гетьман Сагайдачний- це духовна зрілість, моральна стійкість, державна незалежність, ідеал служіння народу.

Образ гетьмана Сагайдачного в художній культурі є символом ідентичності українського народу, що об'єднує літературний, фольклорний, мистецький та історичний дискурси. Образ гетьмана сьогодні поєднує одразу

духовність і історію, традицію й модерність, сьогодення й минуле. Отже, гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний є ключовою історичною постаттю в формуванні української державності й культури.

Джерела й література

1. https://shron1.chtyvo.org.ua/Zbirka/Zbirnyk_narodnykh_pisen_i_dum.pdf?PHPSESSID=eug3jsk897nobm8df5dbnummk1
2. https://chtyvo.org.ua/authors/Voitov_Bohdan/Retseptsii_renesansnykh_idei_u_relihiino-filosofskykh_pohliadakh_Kasiiana_Sakovycha/
3. Мордовець Д. Сагайдачний : істор. Проза / Д. Мордовець. – Л.: Укр. Центр духовної культури, 1994.- 245с
4. Маковей О. Ярошенко: істор.повість / О.Маковей.-К. : Дніпро, 1985
5. Мордовець Д. Сагайдачний : істор. Проза / Д. Мордовець. – Л.: Укр. Центр духовної культури, 1994.- 245с
6. Чайковський А. Сагайдачний : істор. Роман у 3-х кн./А. Чайковський. – К. : Дніпро, 1990.- 1990.- 585 с. – (Б-ка істор. Прози)Т
7. Тулуб, З. П. Людолови: Історичний роман. Т. 1 / З. П. Тулуб. – К. : Дніпро, 1986. – 4
8. Автор А. Кащенко Назва Про гетьмана Сагайдачного Підзаголовок Вид. друге Серія Видавництво А. Кащенка Том 6 Рік 1917 Видавець Друк. І. Вісьман та І. Мордхілевич Місце видання Катеринослав
9. Автор: Василь Тирса (Панас Феденко) Оpubліковано: Лондон, 1953 Сторінок: 5-161 с. Видавництво “Наше Слово”
- 10.«Історія Русів» с. 3 переклад Івана Драча
- 11.Шевченко, Тарас Григорьевич. Кобзарь. Гайдамаки / Т. Г. Шевченко ; изд. ил. худож. А. Г. Слостёном ; к малорус. тексту приложен пер. Н. В. Гербея. – Санкт-Петербург: Тип. А. С. Суворина, 1886. – [6], 71 с., [14] л. ил. : ил.
- 12.Львів: з друкарні І. Айхельбергера, 1912 р. – 194 с. – Писання Івана Франка, ч. 6.
- 13.Куліш П. О. Петро Сагайдачний : / драма / П.О. Куліш // Твори : у 2-х т. – К., 1994. – Т. 2. – С. 285-311
- 14.«Пан Тадеуш или Последний наезд на Литве. Шляхетская история 19811-1812 годов в двенадцати книгах стихами». (Пан Тадеуш чи Останній наїзд на Литві. Шляхетська історія 19811-1812 років у дванадцяти книгах віршами).

Автор: Адам Міцкевич Видавництво: «Аркады», Варшава, Польща, 1978

15. Петро Сагайдачний – творець Війська Запорізького. Хрещатик. 2008. 27 жовтня. № 195 (3411). С. 6
16. Про відзначення 400-річчя гетьманства Петра Сагайдачного в українському козацтві : Постанова Верховної ради України. Урядовий кур'єр. 2013. 18 грудня (№ 234). С. 22.
17. Сюдюков І. Козаки біля воріт Кремля. До 400-річчя московського походу гетьмана Петра Сагайдачного. День. 2018. 11 жовтня (№ 185-186). URL : <https://day.kyiv.ua/uk/article/istoriya-i-ya/kozaky-bilya-vorit-kremlya> (дата звернення: 16.06.2020).
18. Історія яку приховували совдепи. Похід Сагайдачного на Москву. Час : інтернет-видання. 2020. січня. URL: <https://chas.cv.ua/history/64199-%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F.html> (дата звернення: 16.06.2020).
19. Чепурний В. Тарас Чухліб: «Цьогоріч минає 400 літ з часу вдалого походу Війська Запорозького Москву». Голос України. 2018. 11 <http://www.golos.com.ua/article/302784> (дата звернення : 22.06.2020).
20. Максимович М. А. [Стаття, або «Заметка»] о портрете гетмана Сагайдачного. // Киевлянин. Альманах на 1850 год. – Киев: В университетской типографии, 1850.
21. Антонович В. Б., Бец В. Портрет Петра Конашевича-Сагайдачного. // Киевская старина. – 1883. – Т. V. – Лютий. – С. 320–323.
22. Киевская старина. – 1883. – Т. V. – Квітень. – С. 627–628.
23. Грушевський М. С. Історія України-Руси. Том V. Суспільно-політичний і церковний устрій і відносини в українсько-руських землях XV-XVII віків. – Львів: Накладом авт. за поміччю Наук. т-ва ім. Шевченка, 1905. – 624 с.

24. Барвінківський Б. [Критична нотатка про портрет гетьмана Сагайдачного, без назви]. // Киевская старина. – 1883. – Т. V. – Квітень. – С. 627–628.
25. Степовик Д. В. Український портрет XVI–XVIII століть. – Київ: Мистецтво, 1991. – 272 с.
26. Сас П. М. Петро Конашевич-Сагайдачний: історичний портрет. / НАН України, Інститут історії України. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2006. – 238 с
27. НИКОЛАЙ САМОКИШ З 123 Аво-ма ша АЛЕИОМ Антор-систавителі Кладмир федасеевнч Янеин
28. Художнє оформлення Б. П. Саса Верстка Л. А. Зубець На обкладинці використано малюнок С. І. Шаменкова «Гетьман Петро Сагайдачний», автограф П. Конашевича-Сагайдачного 1622 р. і його герб Підписано до друку 30.05.2024 р. Формат 70х100/16. Ум. друк. арк. 64,84. Обл. вид. арк. 63,61. Наклад 300 прим. Зам. 04. 2024. РВВ Ін-ту історії України НАН України Київ-1, вул. Грушевського, 4.
29. Гетман Петр Конашевич Сагайдачный // Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии. Вып. IX. — Екатеринослав, 1913. — С. 1-58
30. Допис користувача Національний художній музей України / National Art Museum of Ukraine
31. t.|.flBopNt{цбщ{ІсТОРІЯ ЗАПОРІЗЬ(УІх козАкІВ у ТРЬох Тott{Ах ТоМ пврший 3 російської персклав Іван СВАРФІик Львів ВидАВНицтВо 1990
32. Степовик Д. В. Український портрет XVI–XVIII століть. – Київ: Мистецтво, 1991. – 272 с
33. Нарбут О. М. Козацькі портрети XVII–XVIII століть: каталог / упоряд. О. М. Нарбут. – Київ:
34. Яковенко Н. М. Петро Сагайдачний: історичний портрет. / [передм. І. В. Причепи]. – Київ: Ред. часопису «Пам'ятки України», 1992. – 46 с.
35. Коротюк В. В. Козацькі битви та звияги. / В. В. Коротюк. – Київ: Кріон, 2012. – 128 с.

36. Грицак В. Петро Сагайдачний: козацький ренесанс і похід на Москву. // Радіо Свобода. – 2018. – 23 жовтня..
37. Ільченко О. [Портрет гетьмана Сагайдачного]. – Київ:
38. Франко І. Я. Петро Сагайдачний [вірш]. // Франко І. Я. Зібрання творів у 50 томах. – Том 1: Поезії. – Київ: Наукова думка, 1976. – С
39. Апанович О. М. Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі. – Київ: Либідь, 1993. – 288 с.
40. Masłowski, M. Józef Brandt. – Warszawa: Wydawnictwo Artystyczne i Filmowe, 1962.
41. Гординський С. Українська ікона ХХ століття. / Гординський С. – Торонто, 1980
42. 77. Степовик Д. В. Історія української ікони Х–ХХ століть. / Степовик Д. В. – [Київ, 1990
43. Исторические деятели Южной России в биографиях и портретах. – Киев: Типография И. Н. Кушнерева и Ко, 1883.
44. Podhorodecki, L. Wojna chocimska 1621 roku. – Warszawa: Wydawnictwo Bellona, 2011
45. Wójcik, Z. Historia powszechna XVI–XVII wieku. – Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1991.
46. Назаров О. Г., Тинченко Я. Ю. Українська військова історія в образах.
47. Чухліб Т. В. Гетьмани України: військова справа, політика, церква. – Київ: [Видавництво], [Рік видання після 2000 р.].
48. Гординський С. М. Сучасне українське мистецтво. // Збірник «Сучасне українське мистецтво» . – [Місце видання: Львів/Прага або діаспора]
49. Науково-популярні журнали («Музеї України», «Пам'ятки України») за 2000–2020 роки.
50. Subtelny O. Ukraine: A History. — 4th ed. — Toronto: University of Toronto Press, 2014. — 512 p.
51. Жук О. Образ козацької доби у візуальному мистецтві України. — К.: Нац. музей історії України, 2018. — 210 с..

52. Олійник О. Козацька епопея у культурній пам'яті України. — К.: ІЗМН, 2011. — 296 с
53. Masłowski, M. Polskie malarstwo historyczne. — Warszawa: Arkady, [Пік видання]. — S.
54. Укрінформ. Петро Сагайдачний: гетьман, стратег, державотворець. — 2021. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/>
55. Davies N. Europe: A History. — Oxford: Oxford University Press, 1996. — 1,280 p.
56. Magocsi P. R. A History of Ukraine: The Land and Its Peoples. — 2nd ed. — Toronto: University of Toronto Press, 2010. — 784 p.
57. Радіо Свобода. Образ Петра Сагайдачного в українській культурі: історія та сучасність. — 2022. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/>
58. Коваленко Г. Український портрет XVII–XVIII століть. — К.: Мистецтво, 2003. — 296 с.
59. Савчук В. М. Візуалізація історичної пам'яті в сучасному українському мистецтві. — К.: Інститут проблем сучасного мистецтва НАН України, 2021. — 280 с.
60. Sysyn F. Between Poland and the Ukraine: The Cossack Elite in Early Modern Europe. — Toronto: University of Toronto Press, 1995. — 256 p
61. Basarab J. Cossack Leaders and State Formation in Eastern Europe. — Leiden: Brill, 2015. — 288 p.
62. Kappeler A. The Russian Empire: A Multiethnic History. — Harlow: Longman, 2001. — 416 p.
63. [https://commons.m.wikimedia.org/wiki/File:Petro_Konashevych-Sahaidachny_\(Hryvnia\).jpg?utm_source=chatgpt.com](https://commons.m.wikimedia.org/wiki/File:Petro_Konashevych-Sahaidachny_(Hryvnia).jpg?utm_source=chatgpt.com)
64. 91595-marka-petro-sahaydachnyy-1995-rik-no84.htm
65. <https://web.archive.org/web/20130920063914/http://ua-travelling.com/ua/article/monument-to-sagaidachny-in-kiev>

66. <https://web.archive.org/web/20130920063914/http://ua-travelling.com/ua/article/monument-to-sahaidachny-in-kiev>
67. https://commons.wikimedia.org/wiki/File%3AMonument_to_Petro_Konashevych_Sahaidachny_Kharkiv_Ukraine_2016.jpg?utm_source=chatgpt.com
68. https://commons.wikimedia.org/wiki/File%3AMonument_to_Petro_Konashevych_Sahaidachny_Kharkiv_Ukraine_2016.jpg?utm_source=chatgpt.com
69. Але найбільшим здивуванням є те, що барильєф має підпис: «Петро Сагайдачний- гетьман України», хоча було б правильно написати: «Петро Сагайдачний- гетьман Війська Запорозького».
70. <https://cossackland.org.ua/2018/10/09/u-kozatskomu-trahtemyrovi-na-cherkaschyni-vidkryyut-pamyatnyj-znak-hetmanu-petru-konashevychu-sahajdachnomu-i-joho-kozakam-v-oznamenuvannya-400-richchya-peremohy-nad-moskovytamy/>
71. <https://cossackland.org.ua/2018/10/09/u-kozatskomu-trahtemyrovi-na-cherkaschyni-vidkryyut-pamyatnyj-znak-hetmanu-petru-konashevychu-sahajdachnomu-i-joho-kozakam-v-oznamenuvannya-400-richchya-peremohy-nad-moskovytamy/>
72. <https://museum.oa.edu.ua/>
73. <https://www.istpravda.com.ua/short/2022/05/9/161307/>
74. <https://www.youtube.com/watch?v=g0wr7aX51Aw>
75. [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B5%D1%82%D1%8C%D0%BC%D0%B0%D0%BD_%D0%A1%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D0%B0%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_\(%D1%84%D1%80%D0%B5%D0%B3%D0%B0%D1%82\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B5%D1%82%D1%8C%D0%BC%D0%B0%D0%BD_%D0%A1%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D0%B0%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_(%D1%84%D1%80%D0%B5%D0%B3%D0%B0%D1%82))
76. <https://suspilne.media/odesa/213632-fregat-getman-sagajdacnij-potopili-vms-zsu/#:~:text=%D0%90%D0%B2%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0%20%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%BF%D0%B0:1%20%D0%B3%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0>

[%BF%D1%82%D0%B5%D1%80%20%D0%9A%D0%B0%2D27%D0%9F%D0%A1](#)

77. <https://suspilne.media/odesa/213632-fregat-getman-sagajdacnij-potopili-vms-zsu/#:~:text=%D0%90%D0%B2%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0%20%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%BF%D0%B0%1%20%D0%B3%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D1%82%D0%B5%D1%80%20%D0%9A%D0%B0%2D27%D0%9F%D0%A1>
78. Nagielski M. Kozaczyzna zaporoska w dobie kampanii chocimskiej 1621 roku. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne. 2016. № 143(2). S. 277–285.
79. Podhorodecki L. Hetmani Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Warszawa : Bellona, 1999.
80. Podhorodecki L. Kozacy Zaporoscy. Warszawa : Bellona, 2011
81. Serczyk W. A. Historia Ukrainy. Wrocław : Ossolineum, 2001.
82. Serczyk W. A. Na dalekiej Ukrainie. Dzieje Kozaczyzny do 1648 roku. Kraków : Wydawnictwo Literackie, 1984.
83. Łukaszewski A. Portrety hetmanów i wodzów Rzeczypospolitej. Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1987.
84. Podhorodecki L. Chocim 1621. Warszawa : Bellona, 1988.
(видання року може відрізнятися — взято стандартне Bellona)
85. Nagielski M. Wojny i wojskowość polska w XVII wieku. Warszawa : Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2018
86. Skowron R. (red.). The House of Vasa and the House of Austria. Correspondence from the Years 1587–1668. Part II: The Times of Władysław IV, 1632–1648. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2024. (польське видання англійською мовою)
87. Тома Л. Петро Конашевич-Сагайдачний. — Київ: Наша Форма, 2015. — 256 с.
— URL: <https://nashformat.ua>

88. Крालюк П. Петро Конашевич-Сагайдачний — творець української нації? — Львів: Балка, 2018. — 192 с. — URL: <https://balka-book.com>
89. Пиріг П. Петро Конашевич-Сагайдачний: історичні нариси життя та діяльності. — Харків: ХНАМГ, 2016. — 210 с. — URL: <https://chtyvo.org.ua>
90. Гуржій О. Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний. — Київ: Наукова думка, 2005. — 180 с. — URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua>
91. Сас П. Полководець Петро Сагайдачний. — Київ: Кліо, 2025. — 224 с. — URL: <https://www.clio.in.ua>
92. Саганюк І. Сагайдачний і його час. — Львів: Світ, 2010. — 198 с. — email: info@svitbooks.ua
93. Шевченко О. Гетьмани України: Петро Сагайдачний. — Київ: Абрис, 2012. — 240 с. — email: abris@abris.com.ua
94. Литвин М. Українська козацька держава в добу Сагайдачного. — Чернівці: Букрек, 2009. — 176 с. — URL: <https://bukrek.net>
95. Вдовиченко В. Сагайдачний у літературі та історії. — Київ: Академвидав, 2017. — 200 с. — email: akadem@ukr.net
96. Козак П. Гетьманська доба в Україні: Сагайдачний та його наступники. — Львів: Літопис, 2014. — 256 с. — URL: <https://litopys.ua>
97. Білик С. Гетьман Петро Сагайдачний у контексті української історії. — Київ: Генеза, 2011. — 192 с. — URL: <https://geneza.ua>
98. Ковальчук І. Козацька доба: Сагайдачний і його час. — Львів: Каменяр, 2013. — 208 с. — URL: <https://kamenyar.lviv.ua>

Резюме

Дослідницька робота спрямована на вивчення й дослідження постаті гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного в літературі та мистецтві. Головним чином в роботі було висвітлено інтерпретацію гетьмана в різний період і в різних літературних й мистецьких варіантах. Також в роботі висвітлено й досліджено вплив інтерпретації гетьмана Сагайдачного на сьогодення.

Summary

The research work is aimed at studying and investigating the figure of Hetman Petro Konashevych-Sagaidachny in literature and art. The main purpose of the work was to highlight the interpretation of the Hetman in different periods and in different literary and artistic versions. The work also highlights and investigates the influence of the interpretation of Hetman Sahaidachny on the present.